Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

دکتاب نوم : پرمعياري ژبه دمعيارپه ژبه يوه څېړنه

لیکوال : محمدمعصوم هوتک

دلیکلونېټه : ډسمبر ۲۰۰٦ع

دلیکلوځای : اوکویل ــ کاناډا

کمپوز : محمدمعصوم هوتک

ډيزاین : م - روهيال

خپروونکی : علامه رشاد خپرندویه ټولنه � کندهار

دچاپ نېټه : جنوري ۲۰۰۷ ع

دچاپ شمېر : زر ټوکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباًبه د۱۳٦۷ش کال شاوخواوه،چي دعلامه رشادمرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. دخبروپه ترڅ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځیني پوښتني څني وکړې . په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوڅانګه کي دغړي په توګه کارکاوه . استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضدپالیسیوپه باره کي اورېدې څرګندوني وکړې . دخبروپه پای کي ما څني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل :ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ . ژبه ملي امانت دئ . موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله . ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي . خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروايي ونه سي . اصالت ته يې صدمه ونه رسيږي . لوبي ورسره ونه سي . ٌ ماورته د فارسي دابيت ووايه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید

قـــــــــرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند

استادومسل اوزياته يې کړه.ٌپه دې پلمونسې خلاصېدلای . دا امانت تاسي ته درپاته دئ . ٌ له هغې ورځي څخه بياترننه پوري چي زه د ٌ امانتٌ کلمه واورم ، اورې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهیسته ازانګې وکړي .ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ .ٌ دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن يې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلوجرأت پیدا کړ .

ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیاپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعیاري کولوپرهڅو) باندي دڅه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکټرپالوال وایي : هو ، لري يې (۱) .ډاکټرزیاروایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ يې له ډاکټرزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

څرنګه وکړم هغه دچاخبرهٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږمٌ ددغه راز پاڼ وپرانګ ترمنځ به سترګې پټې کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراينه به وکړم چي دپښتانه خواراوتلی قوم يې راباندي لري اوپرڅنګ به مي داستادعلیه الرحمه هغي توصیې ته هم یوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه يې راته کړې وه اوتاسي ته مې ځوکرښي وراندي یادونه وکړه . واهمه مي څکه ډېره ده ، چي لوړګړنګ دئ . بېرېږم چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ يې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غیږده . که زماله دې تولي لیکني اواستدلال سره سره بیاهم یوچاپه دغه خبره سرا خلاص کړ، چي انډیواله ! کړه دي اخیستې ده . بیا به زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم او پرخپله تړه به ځم. معنا دا چي خپلي خبري نعوذ بالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دي لوستونکي دلیکني دپنډوالې په انګیزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاريت اوسني جریان ته کره کتنه غونډې ده . ددې له پاره زه دنظرياتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم څکه له رانقلېدوپرته یې لوستونکي په تاریکه کي پاتېدل . خو له دې سره دې هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال څه بېځوندې پېښه کړې ده. ما د موضوع د لازيات وضاحت په نیامت د مکرراتو بېځوندي پرځان منلې ده . هیله ده ښاغلي لوستونکي يې په بزرګوارۍ سره په " تکرارحسن" کي وشمېري. ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي يې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندې دنظرځرګندولو پای ناندرواوشخړوته دریږي . په دغه حقیقت باندې له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسئولیت دې ته اړکړی یم چي دهغوزرونو پښتنو اندېښنې منعکسي کړم ،چي دپښتودننی په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پیښې سوي دي .

اګربینی که نابیناوچـــــــاه است

اګرخاموش بنشستی ګناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکویل ــ کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰٦ع

(۱)

ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتوجوړولوپه برخه کي کړې ده اووایي چي دلغاتوجوړول دژبي دهر مستعدویونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.

)وګ: معیاري پښتو ــ ۲٤۰مخ.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انساسیکلوپیډیابریټانیکاکي یې دژبې په تعریف کي کښلي دي چي ژبه دږغیزو سیمبولونودخپلي خوښي سیستم دئ چي دهغه په واسطه انسانان دیوې ټولنیزي ډلي اودیوه کلتوردبرخه والوپه توګه متقابله پوهونه اوراپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي . په دې تعریف کي ځای سوي مفاهیم که جلاجلاوشنل سي ، نوبه :

ږغیز (vocal)معناداچي دژبې په تعریف کي موږدمفاهمې په برخه کي یوازي د(وینا) پراړخ زوراچوو. دمفاهمې نورسیستمونه هم سته لکه دیوه ټاکلي مفهوم دافادې له پاره دسراولاس ښورول ، داوږو پورته کول ، دسترګوکښول ، پزه بوجه نیول اونور، چي داهریوې دیوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خوموږپه ژبه کي یوازي ږغیزسیستم په پام کي نیولی دئ (۱) .

له خپلي خوښي مطلق(arbitrary) سیستم څخه مومراددادئ چي د ژبني سمبول اودهغه داصلي مادي ترمنځ هیڅ رازلازمي اړیکي نه وي . دمثال په توګه په پښتوکي یوحیوان ته آس وایي . ددغه نامه له پاره په پاړسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال اوپه روسي کي لوشاد؟ ټاکل سوی دئ . له دغولغتونوڅخه هیڅ یویې دنوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د(ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته اونه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي دڅېړني تکلیف ایږدي . داخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words)کي ، چي دیوه ږغ دتمثیلولوله پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي . په انګرېزي کي دپیشوخرهاري ته (purr) وایي اوپه فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي . دواړه لغتونه دپیشي (پیشو) دخرکي ږغونه تمثیلوي خوتاسي وینئ چي دهغوپه شکل او جوړښت کي څومره توپیرسته .

سیمبولونه دشیانوڅرګندوونکي دي خوپخپله شیان نه دي . د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي دهغه څرګندوی دئ.

کله چي موږدژبې لغت پرخوله راوړو، ترزیاتي اندازې پوري مومراد دویلوژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یوبل سیستم دئ چي له ویناسره سیده اړیکي لري.

اروابشادپوهانددوکتورمحمدرحیم الهام لیکي : "ژبه دانساني ږغونو یو رمزی سیستم دی چی دیوې ژبنۍ ټولنی غړی یی دمفاهمی له پاره په کاروی . موږدژبی دغه ږغیزسیستم ته ویناوایو. انسانانود خپلو وینایی ژبودثبتولواوساتلوله پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چی موږیې لیک بولو . وینااولیک په ماهیت کې دوه بیل سیستمونه دي . دویناااساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودلیک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي . ږغونه داسې فزیکی پدیدې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې احساس یې دغوړونوپه واسطه کیږي اوتوري بياداسي بل ډول فزيکي پديدې دي چې احساس یې دسترګوپه واسطه کیږي .... ۞) ۲ (

ډاکټرعبدالرزاق پالوال دژبي يوډېرخوندورتعريف کړئ دئ اوهغه داچي ٌ ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سيمبوليک وسيله ده چي ودي او تکامل يې بشردانسانيت وتکاملي پړاوته،اودليک ايجاد يې انسان د مدنيت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ . ۞) ۳ (

(۱)ځيني پوهان دمرغانو رېز ، دانسانانوله خوادٌ هوٌ پرځای سرښورول ، يادبې علاقه ګی ښوولو پر ځای داوړوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښي تل همدايوه معنا ورکړي .

)وګ: الستریتېډ ورلډ انسایکلوپیډیا ــ ۳۰۳۲ مخ ــ نیویارک (

)۲ (دخان شهیدیاد ــ دمقالومجموعه ــ ۷۳ مخ ــ دسرحدونوچاروزارت ــ کابل ــ ۱۳۷۰ ش

)۳ (پالوال ، ډاکټرعبدالرزاق ــ معياري پښتو ــ دپشتې لومړی مخ ــ ۱۳۸٤ ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنيزژوندکوي . دهغوی په سلوک کي يوله بل سره متقابل عملونه اودغه رازله چاپيريال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي . دغه متقابل عملونه اوفعاليتونه دمفاهمې له لاري ، يوبل ته د پيغامو اواطلاعاتودرسولوله لاري سرته رسېږي . دغه رازمنظم اوپر يوه ټاکلي سيستم باندي ولاړمتقابل عملونه يوازي دانسانانوځانګړتياده . نور حيوانان (ژوي)هم دټاکلوږغونواوحرکتونوپه واسطه يوبل ته پيغا مو نه رسوي ، خودهغوی مفاهمه دانسانانودمنظم ژبني سيستم په توګه نه وي .ژوي يوازي دږغونو جوړولوغريزوي وړتيا لري خوانسانان دخپلي ټولنيزي ډلي دژبي دزده کولواونوروته دورلېږدولوتوان هم لري . دپوهني دلېږدوني همداتوان دبشري مدنيت دمنځ ته راتګ تاداوګڼل کېدلای سي . که دژبي تعريف په پام کي ونيول سي نوانسانانوهروخت د خبروکولوتوان درلود، خوددې معنادانه ده چي ژبه دي نودکلمې په واقعي معنادانسان د پيدايښت همزولې وي .

په مفاهمه کي دري ډوله سيستمونه شامل دي چي يويې ږغونه دي ، بل يې دبدن حرکتونه دي اودريم يې ، چي ترنوروډووډولونوډېرزيات بنستيزاهميت لري ، ژبه ده . په ژبه کي بېلابېل ږغونه تريوه ځانګړي انتظام لاندي اوډل سوي وي.

ټولوانسانانو دځان له پاره دويلويوه ژبه جوړه کړې ده اوهرچيري چي بيا مدنيتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بيا ورسره سم ليکلې ژبه ايجادسوې ده . له لرغونوژبوځخه بېلابېلي نوري ژبي رازېږېدلي دي اواوس په نړۍ کي تريوزرزياتي ژبي سته چي ځيني يې په ميليونونو ويونکي لري اوځيني يې بيايوازي په يوه محدوده قبيله کي د يو لږ شمېرويونکوله خواويل کېږي . ژبه دانسانانواوانساني مدنيت يوه ډېره ستره بريا(لاس ته راوړنه) ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبي مبداء

دبشريت په تاريخ کي دداسي يوه وخت اټکل کېدلای سي چي دننيوانسانانونيکه ګانودي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه يوه منظمه وسيله نه درلوده . تاريخي څېړني دنړۍ دموجودوژبونېټه فقط يوځو زره کاله وړاندي بيولای سي . دداسي يوې ژبي يا ژبو په باب زموږسره معلومات نسته،چي موږيې دانسانانولومړنۍ (primitive)ژبه وبولو . دومره قدرپوهېږوچي په انساني تاريخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداونه بل حيوان دخبروکولواستعدادلري . دانسانانود فوسيلونو څېړنه (۱)موږته ديوملیون کالوياترهغه وړاندي زمانه کي دژبي دسته والي څرک راکوي .

(۱) فوسيل fossil دلرغونوژونديوموجوداتو(حيواني يانباتي)آثارويابقاياووته ويل کيږي لکه هډوکي اوغاښونه چي دمځکي په طبقاتوکي پاته سوي وي.

د ژبوتاريخي څېړنه

ننني حالت ته د ژبود تکاملي سيرڅېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زيات مواداوارقام (data) نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله کېدلای سي اوکه دهغوترمنځ منظم ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي څوک کولای سي دنوموړوژبويوه مخکېنۍ او زړه مرحله پيداکاندي . هغه پوهنه چي دغه رازمسايل څېړي ، د تاريخي ژبپوهني (historical languistics) په نامه يادېږي او مقايسوي ژبپوهنه (comparative languistics) د همدې علم يوه څانګه ده .

ژبي دژونديوموجوداتودنوروفعاليتوپه شان دچاپيريال له بدلو نو څخه اغېزمني کيږي . دوګړودکلتوري سيستمونوپه هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه يې هم تريوې اندازې پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه اواصطلاحات له استعماله لوېږي ياېې معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي . سربېره پردې دژبي ويونکي هم تل تغيرمومي . لوييږي ، زړيږي ، مري اونوي ويونکي منځ ته راځي . ديوې ژبي هرويونکی فردهم دخپل عمرپه اوږدوکي دژبي دويلوځيني لاري چاري بدلوي . له دغه فردسره ښايي نورهم دده دلاري تقليدوکړي . په دې ډول دوخت په تېريدوسره په ژبه کي ډېربدلون راځي . دابهېرورو ورو پرمخ ځي . که څوک ديوې ژبي د ډېروسپين ږيراوزلميوويونکووېناوي واوري ، په هغوکي به د يادوني وړتوپيروويني . دلغتونوداستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پيښېږي . که چيري ديوې ژبي ليکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه رازبدلونونه پيدا کړي .

په لغتونوکي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ معناوي يې بدلون وومومي(۱) .

ـــ يولغت له استعماله لوېږي .

ـــ نوي لغتونه اواصطلاحات جوړېږي.

ـــ له نوروژبوڅخه لغتونه اخيستل کېږي .

(۱) دمثال په توګه په انګرېزي کې د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنارواج لري ، په زړه انګليسي کي په عمومي توګه د(حيوان) په معناکارېدئ . په پښتوکي دسيال کلمه دپښتانه له پاره يوه درنه اودوياړ وړ کلمه وه، نن يې دمعيارکاروباريان ددښمن له پاره کاروي.

دخيل لغتونه

له نوروژبوڅخه دلغتونواخيستلوبهېرته (لغت پورول) وايي اوکوم لغتونه چي په دې ډول ژبي ته ننوزي د(دخيلولغتونو) په نامه يادېږي . هره ژبه خوراډېردخيل لغتونه لري اومجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجودنه لري . اروابشادعلامه رشاد(رح) وايي :ٌ په دنياکي مجرده ژبه نه سته اومجردقوم هم نه سته . تاسي وګورئ عربي داسي يوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربوقدامت هم واضح دی . مګرپه قرآن کي اتلس توري غيرعربي راغلي دي . هغه دعربونه دي اودعربي دخيلولغاتوله پاره خفاجي يولوی کتاب ليکلی ، شفاءالعليل ياځيني کسان يې شفاءالغليل لاوايي ... سيدسليمان ندوی دلغات جديده په نامه باندي يوبل کتاب ليکلی ، چي په هغه کي يې په عربي کي نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي ... ٌ (۱)

انګرېزي ژبي ته تر۱۰٦٦م کال وروسته خوراډېرفرانسوي لغتونه ننوتل (۲) . دمثال په توګه د (chair)لغت په همدې وخت کي انګرېزی ته ننوتئ چي نن ورځ څوک ددخيل لغت خيال لانه ورباندي کوي . په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

ددخيلولغتونوله مخي ديوې ژبي دويونکواړيکي له بلي ژبي اوبل قوم سره څرګندېدلای سي . کله چي يوې ژبي ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت اوهورې يې په ژبه کي واخښل سو، نوريې نودژبي ويونکی خپل لغت اودژبي خپل مال بولي .

لکه وړاندي چي موو‌ويل ،ژبي تل دپېرپوپه اوړدوکي بدلون مومي .

که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونيسو،چي په پيل کي يې يوه ژبه ويله خود ځينو عواملوله امله يوله بله سره بېل ژوندکولوته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به يې ژبي يوله بله سره ډېرتوپيرولري اوکه داحالت همداسي روان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي نوځوزره کاله وروسته به يې ژبې دومره سره ليرې سوي وي ، چې يوازې به دژبې ماهران په پوهېږي چې ددې دووژبومورگنۍيوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنيز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلې ده . که يې قوم دسيالانوسيال و، ژبه يې هم ترسيالانونه پاتېږي . پښتو دپښتانه ژبه ده . دپښتوتاريخ دپښتنوله تاريخ سره تړلی دئ . ترقي اوپرمختگ يې هم دپښتنوله ترقۍ اوپرمختگ سره سيده اړيکی لري . پښتانه چې دخپل ټولنيزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چې په بېسوادۍ کي پاچهۍ کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداگرۍ کولای سي،پيرۍ اومريدۍ کولای سي،نوژبه به يې څرنگه اوولي پرمختللې وي ؟

هره ژبه که دهغې له ويونکوڅخه مجرده وڅېړل سي ، گويانه ده څېړل سوې . ژبه پرويونکواغېزه کوي اوويونکي بياژبه سره سمبالوي او سموي يې .

(۱) گوربت مجله ــ لومړی کال ، شپږمه گڼه ـــ ۲۳مخ

(۲) په دغه کال انگلستان دNormanss له خوافتح سو . دنورمن نوم پخواپه عمومي توگه دسکاندنيوياېي خلکوله پاره کارېدئ خووروسته يوازې دناروې خلک په دغه وبلل سول.

ژبه اود ملتو په جوړښت کي د هغې رول

ديوه ملت دجوړېدواساسي عناصرگډه جغرافيايي سيمه ، گډ تاريخ اوگډکلتور(دين ، ژبه ، ....) دي خوددې عناصرواغېزې درجې يورازنه دي . زياتره پوهان په دې عقيده دي چې ژبه ديوه ملت د جوړېدوډېرمهم عنصردئ . دمانچسټرپه پوهنتون کي دانگرېزۍ ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱) دژبې دهغې اغېزې په باب چې په نونسمه پېړۍ کي يې په اروپاکي دنوو منځ ته راغلو ملتوپه ژوندکي درلوده ، داسي ليکي :

په۱۹ پېړۍ کي په اروپاکي يوشمېرمهمي سياسي پرمختياوي منځ ته راغلې اودهغوپه ترڅ کي ځيني نوي ملتونه راڅرگندسول چې خپل ځانونه يې دلومړي وارله پاره وپېژندل اوله نوروڅخه يې هم دپېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري اوسياسي بدلون کي ژبې مهم رول ولوباوه . ځکه لکه څرنگه چې ژبه په يوه ملت کي دشامليدلو اوله هغه څخه دوتلوله پاره يوه په زړه پوري اساسي وسيله وه ، دغه رازديوه ملت د منځ ته راتگ لومړنۍ وسيله هم وه .

Pedersenڅرگنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ويښتيا او دژبپوهني پيلتيا له يوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زياترو نوو را پيدا سوو ملتوله پاره دگرامرکتاب ليکنه ياديوې ډيکشنرۍ ترتيبول د سياسي ارمان اعلاميې اوڅرگندوني وې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه میولر Mullerچي ويلي دي ژبه دبشريت دټول تاريخ يوژوندی او ګويا شاهددئ . دی زياتوي چي په دې ډول به ژبه دبشريت ديوه يو موټي اوډله ييز ګروپ يابه بل عبارت يوه ملت ژوندی اوګويا شاهد هم وي .کله چي ميولر وايي،په معاصروخت کي دځينو ډېرو سرسامونکو

ټولنيزواوسياسي لانجودحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقيقت کي يې دژبي دمطالعې پرسياسي رول باندي تبصره کړې ده . دغه رول دواکمنوکورنيو اودهغوی دترونونوپه ګټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضدېې دملتونواوژبوپه ګټه عمل کړی دئ . دنونسمي پېړۍ په دغه عصرکي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چيٌ ژبه ملي هويت اوتشخص منعکسويٌ . دمثال په توګه G.F.Graham د ژبي د رول اواهميت په باب داسي څرګندوني لري :

ژبه ديوه ملت دتمايلاتواوعادتونوڅرګنده څېره ده اوددوی دپوهي اواحساساتوډېرغوره محک دئ . که داتشريح ومنله سي نوطبيعي نتيجه يې داراوزي چي داولسواودهغودژبي ترمنځ اړيکی دومره سره نژدې دئ چي يويې بايددبل له مخي وپېژندل سي .ژبه داولس دخوی اوخصلت وروستی يادګاردئ . دی ور پسي زياتوي چي ژبه ديوه ملت له يووالي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

G.P.Marshليکلي دي: څرګنده ده چي ديوه اولس ديووالي له پاره د ژبي يووالی اساسي توکی دئ . دملت په جوړښت کي دژبي اشتراک د دين اوحکومت تر اشتراک زيات غښتلی عنصردئ . ديوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو دعقايدواو سياسي تشکيلاتو دتوپيرونوله امله دشکل له مخي سره بېل سوي وي ، خوپه اصل کي يوکلتور، يو ارمان اودحوادثوپه مقابل کي يو راز عکس العمل لري.

(۱) ټوني کراولي په ليورپول کي زېږېدلی اولوی سوی دئ .داکسفورډ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسيلونا او سانډياګوپه پوهنتونوکي درس لوستی دئ . اوس (۲۰۰۵م کال) دمانچسټرپوهنتون د انګليسي ژبي پروفيسردئ . دده په ليکلوآثاروکي?Proper English) ، Language in History and The Politics of Language in Northern Ireland، او (Standard English and The Politics of Languageديادوني وړدي.

دهمدې عنوان مطالب دټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language دکتاب له دوهم چاپ د٥٦ ــ ٥٧ مخونوڅخه اخيستل سوي دي.

لهجه dialect څه ته وايي؟

لهجه دخبرواتروطرززيادخبروددادادي يوډول دئ . لهجې ته په انګرېزي کي dialect وايي چي ديوناني لغت dialectosڅخه مشتقه کلمه ده اوډيالکټوس دخبرو کولوطريقې ته ويل کيږي . لهجه ديوې ژبي محلي نوعه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بللای سو. لهجې ته فرېزيو لوجيphraseology هم ويله سوې ده (۱) اوهغه هم د افادې دځرګندولولارې ته ويل کېږي.

لهجې پرجغرافيايي ماحول سربېره په ټولنه کې ديوې ژبې د ويونکوله ټولنيزاواقتصادي دريځ سره هم بدلون مومي . د کليوالو لهجه ، دبزګرولهجه ، دماموريونولهجه ، داشرافولهجه ، او نورې ډېرې لهجې يې په مثالوکې راتللای سي .

دژبې پوهان په دې عقيده دي ، چې دژبې لهجه هغه وخت منځ ته راځي چې ويونکي يې له خپل اصلي اوطبيعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنيزو، اقتصادي ، سياسي اونظامي عواملوله امله نورو سيموته ولېږدېږي اوهورې دنوروژبوپه ګاونډکې واقع سي او د نورو ژبواو ثقافت تراغېزې لاندې راسي . دځينولهجودانکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي ، چې يوه بله ژبه منځ ته راوړي .

(۱)ټوني کاولي ۸۳مخ

د ژبو کورنۍ

ژبپوهانودانسانانودبېلابېلونژادونو، قومونواوملتونوژبې سره مقايسه کړې دي اوهغه يې پرکورنيوباندې سره وېشلي دي . دژبودې رازمقايسې تهcomparative method وايي . ددې مقايسې په نتيجه کې دوی ته ځرګنده سوې ده چې په ځينوژبوکې لغتونه يوله بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسې نتيجه راباسي چې داژبې په يوه واحده ژبنۍ کورنۍ پورې اړه لري . دوی هڅه کوي چې ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پيداکړي . دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه ليکلي موادپه لاس کې نه وي (۱).

په ژبنيوکورنيوکې يوه دهندواروپايي Indo-Europeanژبوکورنۍ ده . دهندواروپايي ژبومفهوم واردواره دووتنوورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم اوجيکب ګريم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونوکې جيکب ګريم ديوقانون پرکشف باندې بريالی سو، چې وروسته دګريم دقانون په نامه مشهورسو(۲) .ګريم پخپل قانون کې وښودله چې انګليسي ، جرمني ،لاتيني اوداروپاډېرې نورې ژبې په يوه کورنۍ پورې اړه لري اودا کورنۍ وروسته دهندواروپايي کورنۍ په نامه ياده سوه . پوهانو ته لا داخبره ښه پوره معلومه نه ده چې دهندو اروپايي ژبو مبداء چيرې ده (۳). پښتودهمدې کورنۍ د آريانی ځانګې په ختيځ ښاخ اړه لري.

(۱) السټريټېډ ورلډ انسايکلوپيډيا ــ ديارلسم ټوک ــ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳مخونه ــ نيويارک

(۲)جيکب لــــــــــــــودويګ ګريم Jakob Ludwig Grimm(1785-1863) او ويليام کارل ګــــــــــــــــريم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Wilhelm Karl Grimm (1786-1859) دوه وروڼه وه چي څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله . دوی پرجرمني فولکلورباندي ډېرکاروکړاود فولکلوریکو کیسویوه مجموعه یې راغونډه کړه چي نن Grimm�s Fairy Talesنومیږي . داکیسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خوپه وروستیوکلونوکي دکیسودکرکټرونودخشن توب له امله ترانتقادلاندي راغلي دي . (وګ : الستړتیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ــ لسم ټوک ــ ۲۴۲۷ مخ)

(۳) هماغه اثر ــ ۲۷۴٦مخ

(٤) ویکیپیډیاWikipedia دایره المعارف ــ دانټرنیټ په حواله

لیکدود

دلیکلو(writing)عملیه پریوه وسېله باندي دکرکټرونو(تورو) کیندل یاکښل دي . له دې فعالیت څخه مراد دلغاتواونوروهغو جوړ ښتو سره اوډل یاثبتول دي ، چي دیوې ژبي نمایندګي کوي . داوډلواو ثبتولوله پاره له ټایپ څخه هم کاراخیستل کېږي خودلیک دقیق ماهران ټایپ کولوته دلیکلوعملیه نه وایي . ددوی په نزد لیکل (writing)اوټایپ کول (typing) دوې سره بېلي عملیې دي . په نړۍ کي دلیکلواساسي سیستمونه پرڅلوروبرخووېشل سوي دي : لوګو ګرافي ، سیلابي، الفبایي اوشکلي. په دې ټولوکي یې زموږد بحث وړ برخه الفبایي سیستم دئ . الفبې دسمبولونویومجموعه ده چي هر سمبول یې دژبي دیوه فونیم (ږغ) نمایندګي کوي . بشپړي الفباوي هغه الفباووته ویل کېږي چي داړوندي ژبي ټول اوازونه او حرکتونه په پشپړه توګه سره تمثیل کړلای سي . یعني که یوه لیکونکي ته دیوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی یې دلیکلوترعهده ووتلای سي اوکه یوه لوستونکي ته یولیکل سوی لغت وړاندي سي ، دی یې دتلفظ کولو تر عهده ووتلای سي .(۱) دسیمبولونویاالفباوو په واسطه دیوې ژبي تمثیل ته د هغې ژبي لیکدودوایي . څرنګه چي دیوې ژبي اوبلي ژبي تر منځ او دغه راز په یوه ژبه کي دننه دبېلابېلو لهجوترمنځ دږغونو توپیر سته ، ځکه نولیکدودونه هم توپیرسره لري . هرڅومره چي دیوې مشخصي ژبي دلهجودویونکوترمنځ راشه درشه اونور ټولنیز او کلتوري اړیکي سره نږدې کېږي،هغومره یې دواحدي ژبي اوواحد لیکدودله پاره زمینه برابرېږي .

دیوې ژبي دلیکني سیستم (لیکدود) تل دهغې ژبي دویونکود اړتیاووپربنسټ بدلون اوانکشاف مومي . کله کله دوخت په تېرېدو سره دسمبولونوپه شکل کي هم بدلون راځي . له همدې امله دئ چي دیوې لیکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم داړوندوویونکو د اړتیاوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو اوهم یې دوخت په اوږدو کي دبدلونونوپه څرنګوالي پوهېدلای سو. دهمدې حقیقت له امله باید دمتونوپه ثبت اوڅېړرلوکي دخطاط دسلیقې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکاروسي ، متون مسخه کېږي اودژبي د تاريخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي اوپرخپله څېړنه باندي غلطي نتيجې بناکوي .

دالفبې تاريخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي اوپيل يې د۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي. لرغونومصريانودهيروغليف ددوه ويشتو سمبولو په ايجاداوانکشاف سره دخپلي ژبي کانسونينټونه را پېژندلي دي . د ليکدوددتاريخچې اودليک دېولونوڅېړنه زموږتر بحث وتلې ده .

(۱) ارواښادپوهاندډاکترالهام ليکلي دي : دپښتوپه اوسني ليکدودي سيستم کې دهرکانسونانتي ږغيزواحد(فونيم) له پاره يوخاص ليکدودي واحد(ګرافيم) شته اوکومه ستونزه په کې نه احساسيږي .مګردپښتودږغيزسيستم جوړښت واولي ږغيزواحدونه لري خودليکدودپه سيستم کې يې يوازي پنځه ګرافيمونه موندلای شو. له بلې خواپښتوځينې داسې ږغونه هم لري چي له دوو واولونوڅخه ترکيبيږي او په ليکدودکې ګرافيمونه ورته نشته اودپښتودليکدودستونزې له همدی کمبوتيوڅخه راولاړيږي .

)وګ: دخان شهيدياد ــ ۷۴ مخ(

د پښتو ليکدود پرون او نن

دپښتوالفبې دمنځ ته راتګ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په يوه خوله نه دي . اوددې لانجې تاداوپردغه حقيقت باندي ولاړدئ چي دليک مرحلې ته دپښتوژبي درسېدلودوخت په باب موړپوره مدارک په لاس کي نه لرو. دليکدودپرسرباندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او يو لړ نورعيني واقعيتونه ددې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډيووروسته ليک ته اړتياموندلې وي . ددې موضوع تفصيلي څېړنه موږله خپل هدف څخه ليري کوي . د پخوانيو روايتو او اوسنيو څېړنولـه مخي دپښتو الفبې ايجاد، ياپه يوه روايت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ــ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي . داروايت د خيراللغات دمولف قاضي خيرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په

مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بيان سوی اووروسته عام سوی دئ . قاضي خيرالله ددغه روايت نه راوي ښوولی دئ اونه يې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنوروڅېړنولـه پاره ورته مراجعه وکړي.

علامه رشاد (۱۳۰۰ ــ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روايتوتريادوني وروسته د پير روښان بايزيد(۹۳۱ ــ ۹۸۰هـ ق) هغه ادعارانقلوي چي وايي پر عربي تورو باندي دپښتوتوروورزياتول دده(بايزيد) کارنامه ده . (۱) د پښتوتوروپه جوړولوکي دروښان پير دغه ادعاده يوپياوړي مريد او پيرو دولت لواڼي په دغه بيت سره تاييدکړې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لفظ مشكل و، لوست كوښ نه شه

ورته وشـــــــــوه، كننده ديارلس حرفــــونه

دپښتوداتوري دروښان پيردلوى عقيدوي اوسياسي مخالف اخوند درويزه ننگرهاري (۹۳۹ـ ۱۰۴۸هـ ق)له خواهم كارسوي دي اوله همدې استعمال څخه گيورگ مارگنسترنې (۱۸۹۲ـ ۱۹۷۸ع) داسي نتيجه اخيستې ده چي گويادروښان پيرپورتنۍ ادعا حقيقت نه لري (۲) .

كه دغزنوي سلطان محموديه وخت كي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقيقت څخه سترگي نسي پټېدلاى چي دغي الفبې دايجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بيادروښان پيرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ موندلى اوكه يې موندلى هم وي ، زموږيه واک كي داسي اسناد نسته چي له هغوڅخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره كارواخلو. دموجوداسنادوله مخي دپښتوالفبې مستندليكلى ثبت چي وروسته يې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، دخيرالبيان ليكدوددئ چي زموږيه څېړنو كي ورته روښاني ليكدودويل سوئ دئ .روښاني ليكدوددغه غورځنگ په نشراتواوشعري دېوانونوكي پالل سوئ دئ اوپه دغه ليكدودباندي ليكلي سوي نسخې دپښتونسخوپه زېرموكي موندل كېږي . ترروښاني ادبياتو، چي مرادمي دروښاني غورځنگ دپيروانو دېوانونه دي ،په هاخوازموږيه لاس كي اوس داسي كومه خطي نسخه نسته چي دغه ليكدوددي يې پاللى وي.

دروښان پيرلوى مخالف اخونددرويزه اودهغه پيروان ځان ته خپل پښتوليكدودلري چي په خپله نوعه كي خويوجلاليكدودورته ويلاى سو، مگرله روښاني ليكدودسره يې په ځينوبرخوكي ورته والى ليدل كېداى سي .

دردغه ليكدودوروسته نو زموږمخي ته دخوشحال خان ختېک ليكدود (ځنځيري ليكدود) راځي .داليكدوددخوشحال خان خپل ايجاددئ . دده خپل آثاراودده دزامنواولمسيوآثارپه دغه ليكدود ليكل سوي دي او خپرښت يې ترروښاني ليكدودځكه زيات دئ ، چي دخوشحال خاني غورځنگ ادبي ايجادات ترروښاني غورځنگ زيات اوپراخ دي . دخوشحال خاني ليكدود يوه وروستنۍبېلگه ، چي دده تر عصرډېر وروسته دده دكورنۍ ديوه پردېس غړي دوست محمدختېک په قلم را پاته ده ، دبحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د۱۲۹۰هـ ق كال خطاطي) ده. په دې نسخه كي دوست محمدختېک خپل قبيلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني ليكدودليكي اودختېک كلمې د(ټ) پرځاى (ط) كاږي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

دپښتوليكدوددتاريخي سيرڅېړونكي دپټي خزانې اوددغه عصرد ليكدودپه باب هم ږغېږي . خوڅرنگه چي دپټي خزانې دغه اوسنۍ نسخه په ديارلسمه هجري پېړۍ كي خطاطي سوې ده ، ځكه نودهغې له رويه داصلي نسخې دليكدودپه باب تبصره كول ماته مشكله ښكاري . خودهغونسخوله مطالعې څخه چي دغه عصرته نزدې ياتر هغه وروسته ليكل سوي دي ، داسي ښكاري چي دخوشحال خاني ليكدودتراغېزې لاندي چي ليكلي سوي نه وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوداخبره موبايدپه ټينګه په پام کي نيولې وي چي له خطي نسخو څخه په يوه عصرکي دمروج ليکدوديا پخپله دليکوال يا شاعر لخوا کارسوی ليکدودمعلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخوپه کاپي کولوکي خپله ځاني سليقه اوخپله لهجه هرومرو داخلوي) ۴. (

په افغانستان کي داميرشيرعليخان ترزمانې پوري چي دپښتوکوم ليکدوپه لړوډېربدلون سره رواج درلود،هغه ليکدوددئ چي په مشخصه توګه له احمدشاهي عصره راهيسي په پښتوليکنوکي پالل کېدئ . دې ليکدودکومه معياري بڼه نه درلوده اوترزياتي اندازې پوري دهرليکوال اوشاعرپه سليقه اوبرداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته دتجدد اومدنيت پالني اغېزې د اميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) په پاچهۍ کي دسراج الاخباردخپروونولة لاري ورسېدلې ، نوپرځنګ يې دپښتونشراتوله پاره عيني زمينه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ اووروسته چي دعنايت مطبعه په کابل کي تاسيس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبارهم په حروفي توروخپل نشرات پيل کړل . دا توري پارسي توري وه اوپښتومضامين اواشعارېې هم په همدې تورو خپرول .ځکه نوموړ ددغي دورې پر پښتوليکدودباندي دسراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سوړغېدلای . موږته معلومه ده چي په سراجي عصرکي د حبيبيې مدرسې له پاره دپښتودرې کتابونه دمولوي صالح محمدپه قلم ليکل سوي دي . داکتابونه اوس زماسره نسته خوپخوامي ترنظرتېرکړي وه .په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ . ماته ددغه کتاب په باب دښاغلي بريالي له بيان اوخپلومشاهداتوڅخه څرګنده سوه چي دکتاب ليکدودله هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي ورووسته داماني عصر په (مرکه دپښتو) کي هم منل سوی واوتاسي به يې په راتلونکوکرښوکي تفصيل ولولئ.

داميرامان الله خان په روښانه دوره کي دپښتوليکدودله پاره منظمه رسمي هڅه دهغي ټولني له خواله سره راپيل سوه ، چي" مرکه د پښتو" نومېدله) ۵ . (

مرکه دپښتوتر۱۳۰۲ هـ ش کال دمخه منځ ته راغلې وه اولومړی رئيس يې مولوي عبدالواسع خان کاکړ اوترهغه وروسته يې دوهم رئيس عبدالرحمن خان لودين و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل اود وخت په اساسي قانون (نظامنامه دتشکيلات اساسی افغانستان) کي يې په درجېدلوسره رسمي اوقانوني بڼه موندلې وه . ددې مرکي وظايف دپښتوژبي د قاعدوجوړول اوددرسي کتابوترجمه کول اونقلول وو(٦). د ښاغلي رفيع صاحب دڅېړني له مخي ، دې مرکې چي دپښتوالفبې له پاره کوم ليکدودټاکلی و ، له اوسني مروج ليکدوسره يې زيات توپير نه درلود .يوازنی توپيريې داو، چي د(ځ) ږغ له پاره يې د(ح) ګرافيم ته يوټکی پرسربل په غبږ کي ورکاوه . له هغوبېلګوڅخه چي ښاغلي رفيع صاحب د(يوازينی پښتو) له کتابه رااخيستي دي ، ښکاري چي مرکې دکندهاری لهجې ځانګړتياوي منلي وې .چي تفصيل به يې تاسي په راتلونکوپاڼوکي ولولئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دليكدودكوم اصول چي (مركه دپښتو) ټاكلي وه ، په طلوع افغان اخباركي هم په لړوډېرتوپيرسره تعقيبېدل . خوبل چاپي دپاللوهڅه نه كوله اوترډېري اندازې د كاغذ پرمخ پاته سوي دي). ٧ (

مركه دپښتوداماني دورې له ختمېدوسره پاى ته ورسېده . كله چي په هيواد كي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم داعليحضرت محمد نادرخان اودهغه دغښتلوورونوپه موټه ټينګ سو،ورسره سم يې په كابل كي د(انجمن ادبى) ترجوړېدو(١٣١٠ش)يوكال وروسته په كندهاركي د پښتوانجمن خښته كښېښوولە سوه.

دپښتوادبي انجمن د١٣١١ش كال دليندۍ په نهمه نېټه دكندهار ولايت په عامه سلامخانه كي دوزيرمحمدګل خان مومندپه وينا پرانيستل سو. نوموړي په خپله پرانيستونكې ويناكي دانجمن دندې داسي بيان كړې:

١ــ انتشارديوه مجله علمى اوادبى اواجتماعى اوتاريخي چى د پښتانه دشانه سره ښايى اومناسب ددغه كام اوژبى يى .

٢ــ جمع اوتدوين دلغات متفرقه دپښتوپه هركام اوهركلى كى د پښتنوچى هرچيرى وى اودفع اووركول دمفهوم داختلاف دلغات چى بلااندیشه دکوم مصيبت څه په ميانځ كى وى ياپيداشى.

٣ــ جمع كول اوټولول دادبى كتابونودپښتو،چى مطبوع ياغير مطبوع وى اوتشويق دتصنيف اوتاليف دداسى آثارادبيه.

٤ــ ترجمه ددرسى كتابونوچى په موجب دپروګرام رسمى دوزارت معارف دافغانستان په مدرسواومكتبوكى ويل كيږى.

٥ــ ترجمه اوتاليف دنورمفيدعلمى اوفنى اوتاريخى اوغيره كتابونه عصرى دهرى ژبى چى وى په شرط ددى چى خلاف دعقايد اسلامى دمسلمان ملت دپښتون اومخالف دسياست دحكومت مستقله دافغانستان نه وى.

٦ــ تاسيس ديو (ملى كتب خانه دپښتو) اوهم ضمناً دهغه كتابو نو چى دپاسنى مطالبودپاره مفيدوى.

٧ــ په ذريعه دنشرد((مجله ادبى)) جلب توجه دتمام ملت ودى خواته اوحاصلول دنيک بينى په نسبت د((پښتو)) ٌ) ٨).

دانجمن په دندوكي دليكدودپه باب مشخصه يادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتوڅخه څوک معلومولاى سي چي دليكدود يوه ټاكلې لاريې تعقيبوله اوښاغلى بريالى وايي چي ٌ ... دليک په اندازكښى لږبدلون راوستلئ .... ٌ (٩). ښاغلي رفيع په ژبپالنه كي دانجمن د تشكيلاتو اونشراتوپه باب ښه پوره څېړنه كړې ده خود ليكدودپه باب يې څه نه دي ويلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکندهاردپښتوادبي انجمن په ۱۳۱٦ ش کال دکابل له ادبي انجمن سره يوځای سواوددواړوله ترکيبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.

پښتوټولنه د۱۳۱٦ ش کال دثورپه لومړۍ نېټه تاسيس سوه . دې ټولني خپل کاراووظايف ترخپلومخکنيوانجمنونو منظم اوپراخ کړل اوهغه په دې ډول وه:

۱ــ دافغانستان دتاريخ تدوين اودافغانستان په تاريخي څرنگوالي له هره پلوه پوره ،پوره رڼاڅول.

۲ــ ژبي اوادب ته تحول اوترقی ورکول ، ملی آثار(فولکلور) دوطن له هره گوټه راټولول اونشرول.

۳ــ ديوې عصري اوعملی ژبي په حيث دپښتوژبی دراژوندی کولواو تدوينولوکار.

٤ــ دکابل مجلې اوکالنۍ اونوروو‌طنی جرائدوپه واسطه ادب اوژبی ته ترقی ورکول اوجهان ته په يوابرومندصورت دافغانستان معرفی کول) . ۱۰(

په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظايفوکي يوژوربدلون راغی اودنويو وظايفوپه لړکي يې ٌ دپښتوژبي دلغاتو اوقواعدو تدوين ، دضرورت له مخي دنويو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارليکل او خپرول ٌ شامل سول). ۱۱ (

پښتوټولنه دهماغه پيل څخه دليکدوددیوکولوپه لټه کي وه خو ددغه هدف دترسره کېدوله پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسيس پنځه کاله وروسته د۱۳۲۱ ش دجوزاپه مياشت (۲۱می۱۹٤۲ع) ديوې غونډې په ترځ کي چي دهيواد۲۵ تنه پوهان اوليکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پريوويشتواختلافي موادوباندي تربحث وروسته فيصله وکړه . تردې فيصلې شپږکاله وروسته يې بيا د۱۳۲۷ ش کال دسنبلې په اتمه (۳۰ اگسټ ۱۹٤۸ع) دافغانستان اولرو پښتنو يوې ۱۹کسيزې ډلي غونډه وکړه اوپه هغه کي يې پريولړاختلافي موادو فيصله وکړه .دريمه فيصله د۱۳۳۷ ش کال دسنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اگسټ ۱۹۵۸ع) دافغانستان ، پېښور اوپښتنوليکوالواوپوهانوپه گډون غونډه وکړه اودلومړۍ فيصلې پرڅلورموادوپې له سره بياغور وکړ اودنورو۷۳ موادوپرسرېې موافقه سره وکړه .

په دې فيصلوکي دپښتوالفبې پرسرله (ڼ ــ نړ) پرته نوراختلاف نسته اوهغه هم په ټولوفيصلوکي (ڼ) ټاکل سوی دئ . په لومړۍ فيصله کي په (لاړ ــ ولاړ) کي د(ولاړ) شکل فيصله سوی دئ اوپه دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي . په لومړۍ فيصله کي په (لڅ ــ لوڅ) کي (لڅ) فيصله سوی دئ خوپه دريمه فيصله کي بيرته په (لوڅ) باندي تعديل سوی دئ . په لومړۍ کي په (مونږ ــ موږ) کي (مونږ) فيصله سوی و، خوپه دريمه کي دواړه منل سوي دي . دغه رازپه ټولوفيصلوکي (ږغ ــ غږ) دواړه شکله منل سوي دي . په لومړۍ فيصله کي د اروانښاد الفت دکتاب په حواله د(شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بريالي دکتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دواړه صحيح دي) خوددوهمي فيصلې په برخه کې يې دغه اختلاف ته (دواړه) قيدنه دئ وراچولئ (۱۱۵مخ) . زمالاس اوس اصلي فيصلې ته نه رسېږي چې ددغه اختلافي روايت حقيقت ځان ته معلوم کړم .

ددې فيصلوټول اختلافي موادراوړل دلته لازم نه دي اولوستونکي يې دارواښادګل پاچاالفت په (ليکوالی ، املاءاوانشاء) نومي اثر کې او دغه راز دښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه کتاب کې لوستلای سي . لکه وړاندې چې مې مثالونه راوړل ،په دغودوو کتابو کې راغلي فيصلې يوله بله توپيرسره لري .

دليکدودپه برخه کې ددې فيصلوتطبيقي اړخ په افغانستان کې تر يوې اندازې عملي سوځکه چې يوراز مرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجودو.خوترکومه ځايه چې ماته معلومات سته په لرو پښتنوکې د آزادومطبوعسته والي ددغوفيصلوپه تطبيق کې خنډونه اچول او عملي اړخ يې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږمعاصرژبپوه دوکتورزيارصاحب دغوفيصلوته داهميت په سترګه نه ګوري اووايي چې ٌ پخوابه په پښتوټولنه ياپښتومرکه کې داسي کارکېده چې لاس به پورته کېده ، که به دکندهاريانولاسونه زيات شوه دکندهاريانوپښتوبه شوه ، که به دننګرهاريانودازيات وو ، دهغوبه شوه . خوموږداکارپرېښوده ... زموږله پښتوټولني اوبياستر انسان محمدګل خان سره داتوپيروچې هغوی لومړی غوښتل چې د لاس په پورته کولواوريفرنډم له لاري يوستنډرډ ليکنی فورم پيداکړي اوپه تېره بياوزيرمحمدګل خان دخلکوپه خولوکي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري .... ٌ) ۱۲ (

په افغانستان کې دکره پښتوژبي دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته دپښتوټولني په فيصلوکي لاسونه ووهل سول اود(شو ، سو ، ...) فيصلې خوېې دپښتوستوروله خوالاهم ماتي سوې . اوداکارددې حقيقت ښکارندويي کوي چې دفيصلوپروخت درايواتفاق نه و اود پوهاندزيارصاحب خبره پرځای ده.

دپښتوليکدودپه باب وروستۍ فيصله دباره ګلۍ دسيمينارفيصله ده . داسيمينارپه ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کې دپښتونخوا او افغانستان دمهاجروليکوالوپه ګډون جوړسو. دسيميناردمنځ ته راتګ زمينه دهغوټولنيزو اوکلتوري اړيکوله امله برابره سوه چې په افغانستان کې دثوردبخولي(فاجعې) له خاطره پاکستان ته دافغانانو دډله ييزمهاجرت وروسته دلرواوبروپښتنوترمنځ ټينګې سوې وې . په دې سيمينارکې دتېروفيصلوځيني موادتعديل سول اودښاغلي رفيع صاحب دخولې خبره ده چې په مجموع کې هغه ليکدودترډېري اندازې ومنل سوچې په افغانستان کې پالل کېدئ . داسې ښکاري چې د سيمينارله نتايجوسره ځينوپوهانو،چې په سيمينارکې يې برخه نه وه اخيستې، په ځينوبرخوکې موافقه نه درلوده . د پېښورنامتو ليکوال ارواښادقلندرمومندخوله لومړي سره دسيمينار پرضدو. ځکه ده خپل ځان ته نوی ليکدودراايستلی و اوکتابونه يې (پټه خزانه فی الميزان او خيرالبيان اونور) هم په خپاره کړي وه . پوهاند دوکتور زيار صاحب دباړه ګلۍ فيصلوته انتقادي نظرلري اوليکي چې په دې سيمينارکې ځيني منلي اوعامي سوي سموني بيرته باطلي سوي دي . لکه ٌ عربي ټول پورويينونه په اره بڼه ليکل لکه قميص،طمع،شمط ..نيم کانسونينټي (معدوله) واونه ليکل لکه په خله(خوله) ، ګټ (ګوټ) ... کې ، همدارنګه دپښتواوږده يامجهول (و)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یامجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخیستل لکه په ګمان (ګومان)،رمان(رومان)اوګله(ګېله یاګیله)،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولوسره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چې یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرګژبیزسېمبول نه دی چې کړی ور واچول شي او خوښې یوتوری پرپښتوابېځې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوزاوپرینټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه . (۱۳)

دې سیمینارته دزیارصاحب ۱۲٦ معیاري آرونه وړاندې سوي وه خوونه منل سول چې دوکتورزیارله دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ) . ۱۴ (

ډاکټرپالوال دباره ګلۍله دې فیصلې سره موافقه نه لري چې وایي په پښتوکي (مد) نسته . دپالوال صاحب په عقیده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اویولړنوروخبروپه باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتوـ ۹۷مخ)کې راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کې مصلحت آمېزه نظر ورکوي اولیکي : ... کومې فیصلې چې ددې سیمینارپه نتایجومرتبې شوې دتطبیق ساحه یې دپخوانیوفیصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زیاتول غواړم،چې دافیصلې ځینې تخنیکي مشکلات لري ، ددې لپاره چې دتطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانویوه ډله بیاپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي ګرانۍ چې پکې شته ، هغه پکې رفع کړي اوبیایې دتطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې بایددپښتنود بېلوبېلو سیمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره یووي . (۱۵)

ښاغلي هیوادمل داتخنیکي ګرانۍ ښوولي نه دي چې کومې دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چې له فیصلوسره یې بشپړتوافق نسته.

دپښتولیکدودپه باب ځیني شخصي اوانفرادي هڅې هم سوي دي لکه دشهیدخان عبدالصمدخان لیکدو، دوزیرمحمدګل خان لیکدود ، دقلندرمومندلیکدود اونور . خوددې ټولولیکدودونې دهغوی د مخترعینوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.

دلیکدودپه ټاکلوکې زه داسې نظرلرم چې موږباید دپښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره دسیمبولونوپر ټاکلو فیصلې وکړو، نه دتلفظونوپه باب . دمثال په توګه پردې خبره بایدتوافق وسي چې اوږده یامجهوله (ې) څه رازولیکل سي . په دې برخه فیصله سوې ده چې دوه ټکي دې سرپرسرورکړه سي . بس همدافیصله ده . اوس که دژبې ویونکي په هرلغت کې داوږدې (ې) اړتیااحساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي . موږکه په لیکدوکې داخبره فیصله کووچې اوږده(ې) دې په پلانۍ کلمه کې استعمال سي ، دادلیکدودسمونه نه ده ، بلکې دتلفظ اصلاح کول دي . دتلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکې دهغه له پاره یواوږدتدریجي بهیر اومشخص ژبني او تاریخي شرایط

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابرېدل لازم دئ . دلیکدودپرسرداختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږدژبي متخصصين ورته ډېره پاملرنه نه کوي . دپښتوتږولني په فیصله کي ویل سوي وه چي شو، شم ، شي به لیکو ــ بخښل ، کښېنستل به لیکو ــ چي ، کي، مي به لیکو ــ ږغ ، غږ به لیکو، نورنودهرچاخوښه چي هررازيې تلفظ کوي . سو، سم ، سي يې تلفظ کوي اوکه بخل اوکېنستل اوکه چي ، کي ، مي . ددي عجیبي فیصلې له مخي نوګویاد(ش) ګرافيم د(س) اوازهم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي اومجهوله (ې) دمعروفي(ي) کارهم ورکولای سي . د (ښ) او (ږ) په برخه کي داخبره پرځای ده چي لیکلی ګرافيم باید په همدې شکل وي خوپه وینګ کي دي هره لهجه خپل داپه پام ونیسي ، ځکه دا دعين ګرافيم اوفونيم بېلابېل تلفظونه دي . مګر د(سو) او(شو) په باب داحکم چي (شو) به يې لیکو، نوردهرچاخوښه چي څه رازيې تلفظ کوي ، یوه بې بنیاده خبره ده . ځکه (س) او(ش) دوه جلاږغونه اودوه سره بېل ګرافيمونه دي اوپښتانه ددواړوپه لیکنه اولوستنه کي هیڅ رازمشکل نه لري . دابه یوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به لیکو، که يې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري . که داديوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآيا په نوروشين لرونکولغاتوکي به هم داجراوړوي که يا؟ له بلي خواچي لهجوته دتلفظ حق ورکول کېږي اود(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختيارلري ، نوپه لیکلوکي ولي داحق نه ورکول کېږي . که دتلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي ، نوولي يې په لیکلوکي دغه رازجوازنسته . داکارکه څوک دنه پوهېدني له مخي کوي يايې یودبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زمایه نظردژبپوهني په اصولوکي یوناوړه بدعت دئ . ددې پرځای يې معقوله فیصله داده چي دکېنستل اوکښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چي ــ مي ــ کي که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همداسي دي ولیکل سي اوکه يې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي ولیکل سي . په دې صورت کي به نودالفبې یوه ګرافيم ته دتلفظ دوه بارونه ورپه شاسوي نه وي . په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چيcolour او color ــ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنیولیکنوکي کارېږي اوهم يې په ډیکشنریو کي ثبت کړي دي . ما له همدې اسیته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنۍ ډیکشنرۍ (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي څلورردیفونه سرسري وکتل اویوزیات شمېرتوپیري ثبتونه مي پکښې وموندل . که مي ټول ردیفونه کتلي وای ، دتوپیري لغاتوشمېر ترسووهرومرواوښتئ . داتوپیري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بریتانوې اوامریکايي لیکنه يې توپیرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Behaviour	Behavior (US)
Cesarean	Caesarean(US)
Caesium	Cesium (US)
Calk	Caulk (US)
Cancell	Cancel (US)
Catalogue	Catalog (US)
Caecum	Cecum (US)
Coenobite	Cenobite (US)
Centre	Center (US)
Centreboard	Centerboard (US)
Centrefold	Centerfold (US)
Clamour	Clamor (US)
Colour	Color (US)
Coulter	Colter (US)
Cosy	Cozy (US)
Defence	Defense (US)
Disfavour	Disfavor (US)
Dishonour	Dishonor (US)
Distil	Distill (US)
Dolour	Dolor (US)
Draughty	Drafty (US)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize
Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

دهمدي څلورورديفونوربېلابېل توپيري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Barracouta	Barracuda
Blether	Blather
Bogeyman	Bogyman
Bogey	Bogy
Bond	Band
Botch	Bodge
Boult	Bolt
Brag	Bragg
Burk	Berk
Caddy	Caddie
Calix	Calyk
Carvel	Caravel
Castor	Caster
Combe	Comb
Coney	Cony
Dean	Dene
Dike	Dyke
Dispatch	Despatch
Doyley	Doily
Dryer	Drier
Dryly	Drily

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅ انګرېزي ژبی له دې توپیري لغاتوڅخه هیڅ یوه ته غلط یامعیاري نه وایي . ددواړوډولونوثبت اوکارول یې په ټوله معنااختیاري دي .

مورکه ددوکتورزیارصاحب خبره ٌ ژبه دخلکوپه خولوکي وراصلاح کووٌ، نوپه دې هم بایدسرخلاص کړو،چي دابارمزله ته نه رسېږي . عملي اومعقول حل یې هغسي دئ ، لکه ماچي بیان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطکاکونوڅخه هم خلاص سوي یواوپه بېځایه نااندروبه مووخت هم نه وي ضایع سوی .

لهجوي تلفظونه دهغوخپلوویونکوته پرېږدئ . که یې دتغیر اړتیا او شرایط برابرسول ،هرومروبدلون پکښې راځي. زماد خپلي مشاهدې له مخي دېرش کاله وړاندي ماله خپلوپکتیاوالو ټولګیوالو څخه د پوهنتون په لیلیه کي دخور، مور کلمات دخېر، مېر په شکل اورېدل . اوس یې هغوی پخپلومنځوکي لاهم نه سره وایي . د تلفظ دا سمېده د پښتوټولني دفیصلومعجزه نه ده بلکي دهغو اجتماعي اغېزو نتیجه ده چي زماپردغوټولګیوالوباندي د نورو لهجو له پښتنوسره د ګډ ژوندله لاري پرېوتلي وې.

دکندهارپه پارسیبانانوکي زمادوړکتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معناعامه خبره وه . خواوس داتلفظ ترزیاتي اندازې پوري په تېره بیاپه نوي تعلیم یافته نسل کي له منځه تللی دئ . نه کومه فیصله ترمنځ سوې ده اونه تلفظ په فیصلوباندي بدلون مومي .

(۱) خیرالبیان د کابل چاپ ــ سریزه ــ ٦٢ مخ

(۲) هماغه اثر ، هماغه مخ

)۳ (بحرالعلوم ددیني عقایدو، فرایضو،نصیحتونو، حکمتونواواخلاقي ، تاریخي اوعرفاني کیسو یوه منظومه مجموعه ده چي زیات وکم شل زره بیته کېږي. ددې کتاب یوازنۍ نسخه دمولف پخپل لیک دکابل په ملي آرشیف کي خوندي ده . لومړی برخه ،لس زره بیته یې ددې قلم چلوونکي له سریزي اوحاشیوسره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې اوپه ۱۳۸۳هـ ش (۲۰۰٤ع) کي چاپ سوې ده . په دغه کتاب کي دوست محمدختک دځان دپېژندلوپه باب وایي چي دمحمداکرم زوی ، دکرم خان لمسی اودزمان خان کړوسی دئ . په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي یې زمان خان دزرنام خان زوی دپاینده محمدخان لمسی دعبدالقادرخان ختک کړوسی اودخوشحال خان کوسی بللی دئ . دوکتورعارف عثمانوف په خپل کتاب ٌ خوشحال خان ختک اودده ادبي مکتب ــ ۱۸۱مخ ٌ کي دمرحوم بینواد پښتونستان نومي کتاب د٤١٥ مخ په حواله ، زرنام خان دعبدالقادرخان زوی بللی دئ .

)۴ (ددې کارمثالونه دان دپاسه دي اوحتی نن ورځ چي دمتن برابرولواصول ټاکل سوي اوپه ټولوژبوکي خپاره سوي هم دي ، د متونوبرابرونکي دشاعرپه لهجه کي لاس وهي اوپه اصطلاح معیاري کوي یې . د(په) پرځای (پر) په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننباسي اوبرعکس يې لاهم . د عبدالقادرخان خټک دېوان په کندهارۍ لهجه اوداحمدشاه بابا ، ميرزاحنان بارکزي ، شمس الدين کاکړ او... دېوانونه په يوسفزۍ لهجه خپروي .

۵) (زموږليکوال دانوم دپښتومرکه کاږي چي سمه بڼه يې هم داده . خوموږته په کارده چي دځايو، ټولنو او مرکزوپه نوموکي لاس ونه وهواودچاخبره معياري يې نه کړو. داکارموبيابل وخت دنوموړي عصر د پښتو ژبي په گرامري څېړنه کي خطاباسي . ډاکټرپالوال په (خوشال خان) باندي دخوشحال خان خټک دنامه بدلول هم دشاعرپه نامه کي لاسوهنه بولي اوکړي يې .(وگ : معياري پښتو ــ ٤٣٦مخ)

٦) (رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ــ ٨٤ مخ ، ١٣٦١ش ، کابل

٧) (په" رويدادلويه جرگۀ دارالسلطنۀ کابل ١٣٠٣" چي دپښتوويناووکومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي دمرکې ليکدودکورټ په پام کي نه دئ نيول سوی.

٨) (ژبپالنه ــ ٩٣ مخ دپښتومجلې لومړي کال د١٨، ١٩ مخونوپه حواله

٩) (دپښتوليکدود ١٠٤مخ

١٠) (ويښ ــ رازمحمدــ پښتوکتابونه ــ ٤ مخ ــ پښتوټولنه ــ ١٣٣٧ ش

١١) (پښتوکتابونه ١٢مخ

١٢) (شکلامجله ــ څلورم کال ، دريمه گڼه ، ٥٠مخ .

١٣) (دپښتوژبي دودي اړتيااولارې چارې ــ ٨٤مخ

١۴) (ده دسيمينارافغان برخه والوته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي اوځيني نور پيښوري برخه وال يې د (شيخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وگ: پښتوــ پښتانه .... ، ٣١٠ ــ ٣١١مخونه)

١۵) (تېرماخذ ٦٤مخ.

معيار ـــ د ژبي د معياري کولو اړتيا او اړتيا

څرنگه چي موږپخپله ژبه کي دمعيارټاکلوله پاره په ليري زمانوکي کومه تاريخي اومسلسله عنعنه نه لرونومجبوريوچي دنوروژبود معيار ټاکلو جريان دخپلي ژبي دمعياري کولوله پاره دلارښودپه توگه لومړی زده کړو اوبياي کوزده کړو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چي دانګرېزي ژبي د معياريت پرهڅوباندي څېړنه وکړم اوبياددغوهڅوپه روڼاکي دپښتو ژبي دمعياري کولوپرمسئله باندي ورغږېږم . ددې څېړني په ترڅ کي به پخپله دمعيار(Standard)مقوله هم لږوډېرتشريح سي.

په اروپايي ژبوکي دمعيار (standard)مفهوم په بېلابېلومعناووسره ثبت سوئ دئ چي په هغوکي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي . لومړۍ يې دنظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه اونورراتلای سي . دغه سمبولونه د جګولکړوپرسردودانيوياونوروځايوپرسرځوړندوي اوديوه معتبر مرکزي ځای دښوولووظيفه سرته رسوي .دغه ځايونه دفوجيانود غونډېدومرکزونه څرګندوي.لکه دپاچادوانۍ،دغټواشرافويا آمرينو د ودانۍ نښانونه .دمعيارياستېنډرډ په دغه رازاستعمال کي د عموميت، يووالي اولږترلږه ديورازمتحدالشکل والي ژورمفهوم نغښتی دئ.

دمعياردوهمه معناله لومړۍ څخه بېله ده. په دې معناکي معياردیوې اندازې یاوزن یوه نمونه راښيي. دمثال په توګه داوږدوالي داندازه کولوفلزي میله(نيم ګزی)، دظرفيت دمعلومولولوښی،دوزن دښوولو اوسپنيزه کتله(کاڼی) اونور.

يوبل معيارهم سته چي داصل(original)په معنادنقل (copy) په مقابل کي کارېږي . کاپي په ورځنيوچاروکي ديوه واحدقانوني څرګندوني په توګه کارورکولای سي خواصل ته بايدوروستۍ اونهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې دليک اصل، دکتاب اصل،دفرمان اصل اونورراوړلای سو.

په دې ټولومعياروکي داعتبارauthoritative، عموميتcommonality ، يووالي unity اومتحدالشکل والي uniformityمهم مفاهيم په ګډه پراته دي.

په راتلونکوپاڼوکي به ولولوچي دغه مفاهيم څرنګه د" معياري ژبي" په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي اوپه دې ترڅ کي به ووينوچي انګرېزي ليکوالوڅرنګه د" معيار" اصطلاح له اوولسمي اواتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده اوهم به دغه رازهغه هڅي وڅېړوچي په دې اړه دنونسمي اوشلمي پېړۍ په ژبنيوانکشافاتوکي سرته رسېدلي دي . خبره به واردواره پخپله له" معياري ژبي" راونښلووچي څه ته وايي ؟

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي ديوه ژبني قلمروپه هره جغرافيايي سيمه کي دپوهېدلووړوي .معياري ژبه دادبياتو او ميډياژبه وي اودا ديوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چي قانوني يا يوڅه قانوني درېځ ورکړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی وي . ویل کېږي چي دادیوې ژبي صحیح ترینه لهجه (dialect) ده . معیاري ژبه زیاتره (هروخت نه) دیوه هیوادډپایتخت پرژبه تکیه لري . دژبي دغه شکل په ځانګړي توګه هغوزده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي دغه ژبه زده کړي اوډ همدې ژبي ټول لیکلي متون هماغه دمعیارپه نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .

ځیني په نړیواله سویه منلي سوي ځانګړتیاوي چي یوه معیاري ژبه په تشخیص کېږي ، دادي:

ـــ یومنل سوی قاموس یاقاموسونه چي ټول معیاري سوي لغاتونه اودهغواملاء پکښې درج وي ؛

ـــ یومنل سوی ګرامرچي دژبي ټول شکلونه ، قاعدې اوجوړښتونه پکښې ثبت سوي وي اوهم داخبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بایداستعمال سي اوکوم بایدنه سي ؛

ـــ دتلفظ یومعیاري اومنل سوی سیستم چي ویونکي ورته دیوه علمي اومناسب تلفظ په سترګه وګوري اودغه رازله سیمه ییزواغېزوڅخه پاک وي ؛

ـــ یوه موسسه(institution) چي ددغي ژبي داستعمال چاري پرمخ بیایي اودهغې داستعمال دنورمونوپه ټاکلوکي واک (authority) ورکړه سوی وي . لکه دفرانسې اکیډیمي Academie francaise یا رویال سپېنیش اکیډیمي Royal Spanish Academyچي صلاحیت لرونکي موسسې دي ؛

ـــ دیوه داسي منشوریاقانون سته والی چي دغي ژبي ته دهیوادپه قانوني سیستم کي رسمي قانوني ځای ورکړي ؛

ـــ په عامه ژوندکي (په محاکمواومقننه موسسوکي) ددغي ژبي کارول ؛

ـــ دادبیاتویومرکزدرلودل ؛

ـــ په همدې ژبه باندي دمهمومقدسوکتابوژباړل چي دویونکوله نظره سپېڅلي اومعتبروي ؛

ـــ په ښوونځیوکي دژبي دمعیاري ګرامراواملاء تدریسول ؛

ـــ بهرنیوزده کوونکوته دتدریس له پاره دژبي دغه ځانګړي بڼه یالهجه ټاکل .(۱)

دمعیاري ژبي منځ ته راتلل دبېلابېلوژبنیوتجویزونودبریالیتوب نمایندګي کوي . دهغې ټاکل دامعنالري، چي دهغوسیموژبه نورله ارزښته لوېدلي یاغورځول سوې ده،چي له دغه معیارسره توپیرلري . ددې خبري بیامعناداده چي په ځینوهیوادوکي دمعیاري ژبي ټاکنه یوه ټولنیزه اوسیاسي مسئله ده .

دمثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معیاري ژبي سته . یوه یې Bokmal نومېږي چي ترېوې اندازې پوري دډنمارکې سابقې پرهغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چي پرناروې باندي دډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و،اوبله یېNynrosk نومیږي چي دابیادلویدیځې ناروې دلهجوله ترکیبه جوړه سوې ده . خوایتالویان چي حتی ترنارویژیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتي يوله بله مختلفي لهجې لري ، بياهم يوه معياري ايټالوي لري . عجيبه لاداده چي دايټالويانومعياري ژبه دروم پرلهجه باندي تکيه نه لري ، بلکي دفلورانس پرلهجه ولاړه ده . په اسپانيا کي هم معياري اسپانوي دماډريډ پرګرځودباندي نه،بلکي دډېرليري شمالي ولايتValladolid پروېناولاړه ده. په ارجنټاين اويوروګواى کي بيامعياري اسپانوي ددغوهيوادودپايتختويعني دبونيس آيريس او مونتيويدو د لهجوپربنسټ تدوين سوې ده.

معياري جرمني بياديوه ټاکلي ښارياسيمي پراساس منځ ته نه ده راغلې بلکي دڅوسووکلونوپه اوږدوکي يې انکشاف کړى دئ . ددغو څوسووکلونوپه اوږدوکي ليکوالوهڅه کوله ، داسي رازليکنه وکړي چي په يوه پراخه ساحه کي دپوهېدلووړوي .د۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معياري جرمني يوازي په ليک کي موجوده وه . په دغه وخت کي د شمالي جرمني اوسېدونکوته، چي دمعياري جرمني ژبي پرخلاف يې د ټيټي جرمنۍ ژبي لهجې ويلې ، معياري ژبه لکه يوه بهرنۍ ژبه داسي ايسېدله اودخارجي ژبي په شان يې زده کوله . وروسته شمالي تلفظ د معيارپه توګه ومنل سو او په جنوب کي يې هم خپوروکيښ. ورپسې د (Hanover) ۲ په شان سيمو کي سيمه ييزه لهجه يو مخيزه مړه سوه .

په معياري فينلينډي ژبه کي دلغاتواساسي جوړښتونه زياتره د لويديځي فينلينډۍ لهجې پربنسټ جوړسوي دي.

په يوناني ټولنه کي تراوسه لاهم دويلويوه معياري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په يونان کي هره کميونيټي خپل ځان پرنورو ګاونډيو ټولنو باندي دلرغونتوب ، وقار، ذکاوت اونورو ورتياوو له مخي لوړه ګڼي . دوى تل دقدرت ، ثروت اونفوذپرګډى يوله بله سيالى کوي اودې ته حاضرسوي نه دي چي دحکومت ترقانون په هاخوادي دژبي قوانين هم ولري) . ۳ (

په جنوبي اسياکي دهندوستانۍ ژبي دوومعياري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، دهندوستان رسمي ملي ژبه ، اواردو، دپاکستان رسمي ملي ژبه اودهندوستان رسمي محلي ژبه ده . په نتيجه کي له هندوستاني ژبي څخه زياتره هندي ــ اردو مراد وي.

نوري معياري ژبي ډېرپرله پېچلي اړخونه نه لري . دپاريس د فرانسوي ژبي تفوق دمعاصرفرانسوي ادب تاريخ په اوږدوکي په پراخه اندازه منل سوى دئ اوچاخه پکښې ويلي نه دي .

دبريتانياپه انګرېزۍ کي معياري تلفظ دلندن ښاردممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړدئ اودغه رازدانګلستان دښوونځيو دخصوصي بورډ پر sociolect باندي تکيه لري.

دامريکاپه متحده ايالاتوکي دامريکايي انګرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خوعمومي امريکايي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زياتره امريکايان په روانه توګه پوهېږي . په داسي حال کي چي دامريکا د متحده ايالاتوفيډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زياترو امريکايي ايالتونوانګرېزي ژبه درسمي دولتي ژبي په توګه ټاکلې ده اوپه هغو کي لوزيانا،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیومکسیکو،هاوايي،پیرتوریکو،ګوام، او امریکایي ساموواانګرېزي اويوه بله ژبه درسمي دولتي ژبوپه توګه غوره کړې دي . دشمالي ماياناټاپوګان درې رسمي ژبې لري.

عربي ژبه چې دپنځه ويشتوهیوادورسمي ژبه ده اوتقریباً دوه سوه اویامیلیونه تنه ویونکي لري ، دمعیاري (ادبي) ژبې پرڅنګ يې خورا ډېرې سیمه ییزي لهجې، چې عامیانه عربي (Colloquial Arabic) ورته وايي ،هم سته . دعربوپه نزدادبي عربي ،معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده . له ادبي عربي څخه يې مراددقرآن ژبه اوپه شمالي افریقااومنځني ختيځ کي دډله ییزورسنیو(میډیا) ژبه ده . په میډیاکي ټول لیکلي آثار، کتابونه، ورځپاڼي ، مجلې اورازرازاسناد راځي . عامیانه یالهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولي راپیداسوي ملي اوسیمه ییزي عربۍ دي چي په شمالي افریقااومنځني ختيځ کي د ویلوورځنۍ ژبې دي . په دغولهجوي ژبوکي ښه پوره اندازه ادبي آثار، په تېره بیاډراماټیک ادبیات اوشعرونه سته.خوکلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادورسمي ژبه ده اوپه ښوونځیوکي هم داژبه تدریس کیږي .

دهرهیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیوکي زده کړې ادبي عربي لږوډېره وايي . دعربي ژبې مصري ، مغربي ، شامي، عراقي، خلیجي، اندولسي، سوداني ، حجازي، نجدي اویمني لهجې دیادوني وړدي .

تردې لنډویادونوورووسته به هغه بهیرلږڅه په تفصیل سره بیان کړم چې دمعیاري انګرېزۍ دمنځ ته راتګ تروخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.

په اتلسمه پېړۍ کي دمعیاراصطلاح دانګلستان په هغوساحوکي ډېره کارېدله چې دژبې په باب څېړني اوبیانونه پکښې کېدل . دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل اوزیاریې ایست چې دغه ارزښت تر لاسه کړي اوپه ټولنیزه توګه په رسمیت وپېژندل سي.

معیاریت دغه وخت ترزیاتې اندازې پوري دتصفیې اوسوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ.سویفټ(Swift) ،چې داوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نزدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کي دانګرېزي ژبې دتصفیه کولوغوښتنه وکړه اوڅرګنده يې کړه چي دا تصفیه به همېشنۍ وي . ده پردې خبره ټینګارکاوه چي ژبه دي تريوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي اوبیادي نودغه حالت پخپله دیوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چي دهغه له مخي دژبې ویونکوته لارښوونه وسي . دده دغه ټینګارداتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتوکي يوه مسلطه موضوع سوه. دسویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfieldدانګرېزي ژبې د سوچه کولواو وروستي ځل سمولوړغ وکړ. دغه رازيې څرګنده کړه چي ژبه بایددیوه معیارله مخي تصفیه سي چي بیانودیوې نمونې په توګه کاروکړي . چسټرفیلډ له دې امله ډېرخواشینی و،چي ترهغه ګړیه پوري ولي انګرېزي ژبې کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده . خوپه دې يې بیازړه ښه و، چي دمعیارله نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي دمقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي King James سر ته رسولې وه . داتلسمي پېړۍ ګرامريان زياتره په دې عقيده وه، چي دانجيل همدغه ژباړه ډېره ښه معياري انګرېزي ده . په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي دوه رازه اعتباردرلود، چي يوې ژبنی اوبل يې ديني و. پردې نظرباندي تر نونسمي پېړۍ پوري لاترزياتي اندازي پوري توافق موجودو .

هيجنسن Higgensonپه دې باب ليکلي وه چي دانجيل انګرېزي په عملي توګه زموږدژبي معياردئ په هغه کي دنورو زياتوتاثيراتو تر څنګ دانګرېزي ژبي دښووني وسايل سته چي په پرتلېزه توګه يې ددوه نيموسووکالوپه اوږدوکي بدلون نه دئ موندلئ . هيڅ يوې اکاډېمۍ يا معتبري ډيکشنرۍ ددې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستنېدرې دي منځ ته راوړي ، يادي ملت ته دغه شان متحدالشکله لارښووني وړاندي کړي.

دهيجنسن په استدلال کي دوه ډېرمهم ټکي دادي چي دمعياردواړي معناوي پکښې په پام کي نيولي سوي دي . دی وايي چي دانجيل دغه ژباړه دانګرېزي ژبي معياردئ اوددې معناداده چي دغه معيارته بايد په اعظمي توګه مراجعه وسي . دی انجيل ته په دې خاطرهم دمعيارپه توګه قايل دئ چي هغه ديوې راغونډونکي اويوموټي کوونکي قوې په توګه کاروركوي،دداسي قوې په توګه چي خلګ ديولړ ځانګړو ارزښتوپر شا و خواباندي راغونډېدلوته رابولي)۴.(

هغه څه چي موږته په دې نظرياتوکي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي دمعياردواړه معناوي په ګډه سره کارسويدي . معيارله يوې خوا د داسي يوه ارزښت په توګه راڅرګندسوی دئ چي بايدترلاسه سي اوبل وار بياديوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي بايدترسره سي . اوددې پرڅنګ داخبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دليکلواو ويلو ژبه بايدسره پټلېس سي . اساسي پوښتنه داده چي آيا له ژبني معيارڅخه مراديوه ځانګړې سطحه ده چي په ليکلې ژبه کي ځان بايدوروسول سي اوکه يوه ځانګړې سطحه ده چي دويلوپه ژبه کي بايدځان وروروسول سي ؟ ددغي سخرغوټي خلاصول په حقيقت کي يوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزي داوارولوله پاره دهغو هڅو مطالعه ضروري ده چي دمعياري ژبي داصطلاح دکارولوپه برخه کي يې د نونسمي اوشلمي پېړۍ له ژبنيوڅېړنوڅخه څرک ايستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګليسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کي يوه د لهجې اوژبي دتشخيصولوستونزه وه اوداداسي يومشکل و، چي حلېده يې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي دمعياري کولودهلوځلوپه وخت کي دلهجې مسئله يوه جدي موضوع وه . دهغي داهميت اوپه معيار ټاکنه کي وهغې ته پاملرنه دمعياريت دخوځښت دبرخه والوپه ليکنو او ويناووکي ډېره توده مسئله وه. مايکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ ژبه يوه لويه لهجه ګڼله اولهجه يې يوه کوچنۍ ژبه بلله . ۃ)۵.(

امريکايي ژبپوه ډوايټ ويټني (W.Dwight Whitney) خو لادلهجوپه برخه کي نورهم پر مخ تللی دئ اووايي ٌ په رښتيني معنا سره هرفردد بل فرد په نسبت بيله ژبه وايي . دژبي هرويونکی په تلفظ او دلغاتوپه درک او استعمال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودغه رازدژبي په ګرامریت grammaticality کي فردي پېچلتیاوي او ځانګړتیاوي individual quirks & peculiarities، لري ... د هر یوه مفکوره ،چي دلغاتوداستعمال له مخي يې وړاندي کوي ، له بل یوه سره توپیرلري . په دغه توپیرکي دده دکرکتر، پوهني او احساساتو ټول فردیت شامل دئ . ً (٦) خودویټني نظریاتو هم جدي تناقضات درلودل . که دده له دي نظرسره ، چي ویل يې هرفرد د بل فردپه نسبت بېله ژبه وايي ، موافقه سوې وای نودیوه هیواد د واحدي ژبي درلودل خوبیخي له امکانه وتل . دیوې واحدي او متحد الشکله ژبي دپلویانو سر هم په دغوتوپیرونوباندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي ددغي ستونزي له پاره یومنلی حل پیداکړي . دلهجوله پامه ایستل اونفی کول دمسئلې حل ورته نه ښکارېدئ . ددي معضلې لومړی حل داو، چي دژبي یوبشپړقاموس تدوین سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي . دمخه تر دي چي دغه رازیو قاموس برابرسي ، دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (١٨٧٣ع) چي English Dialect Society نومېده اوپـــــه لنډ ډول يې (EDS) بلله . ددي ټولني هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندي قایل نه وه . ددي پرڅنګ يې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ـــ دټولوهغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه اوهغوکسانوچي دمحلي انګرېزی له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ـــ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول څوترهغه وروسته دټولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛

ـــ دبېلابېلوهغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي نادري موندل کېدلې یاپه لږتیراژ چاپ سوي وې ؛

ـــ دهغوسیمه ییزو لغاتودمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي يې خطي نسخې موجودي وې ؛

ـــ دلغاتودغونډونکو،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول چي په دي برخه کي عمومي یاځانګړې دلچسپي ولري) . ٧ (

له دي کارسره دیوهانوعمومي دلچسپي پیداسوه . ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي پرلهجوباندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ اوویې لیکل:

ً ... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي ... دژبي واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي دکلاسیکواوادبي اصطلاحاتوله خواسوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ ... ً . (٨). دماکس میولر نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتویوه برخه د سټینډرډ ژبي دپلویانود کارپه بهیرکي دمنلوموقع موندله .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي خپلي خبري سره رالنډي کړم دستېنډرډژبي دمنځ راتګ جريان په پای کي بري ته ورسېدئ اود West Saxonلهجه دمعياري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډيکشنرۍ په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډيکشنري دمعياري ادبي انګرېزۍ له پاره يوه تيوريکي منبع سوه . موريس R.Morris وليکل :ٌ زموږداوسنۍ معياري انګرېزي په لومړي سرکي يوه سيمه ييزه لهجه وه ،چي ترټاکلو شرايطولاندي د يوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه . داشرايط نورولهجو ته ميسرنه ول . ٌ

ددې بحث په پای کي بده نه وي چي ووايم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارينه په سلوکي ٦٦ اوښځي په سلوکي ٥٠ دليک لوست په نعمت نازول سوي وه (د١٨٤٠ احصائيه). دا سلنه (فيصدي) دهماغي پېړۍ په پای کي په سلوکي ٩٧ ته لوړه سوه(٩). دااحصائيه موږپېښتنوته بايدراوښيي چي ژبني معيارته رسېدل دليک لوست دسطحي ځومره لوړېدل غواړي .

(١) له Wikipedia دايره المعارف څخه دانټرنيټ په مرسته.

)٢(دهانووراوسېدونکي دلومړي جورج له وخته بيا د ويکټوريا تر زمانې پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

)٣ (حاشيه: ټوني کراولي ــ ١٠٧ مخ

)٤(دانجيل دغي ترجمې ته ژبپوهانوپه هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معياري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظرډژبي دمعيارټاکلوپه ستونزمنه لارکي ديوه توافق له پاره ډېره ښه زمينه برابره کړې وه .

)٥ (ټوني کراولي ــ ٨١ مخ

)٦ (ټوني کراولي ٨١مخ

)٧(ټوني کراولي ـــ ٨٨،٨٩ مخونه

)٨ (هماغه اثر ـــ ٩٠مخ

)٩ (وګ: ټوني کراولي ٨٧ مخ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعياري كولوهڅي څه وخت پيل سوې؟

ددې هڅوهدف دژبي معياري كول و،كه د ليكدود؟ (۱)

زموږڅېړونكي چي كله دپښتوژبي دكلتوري كېدلولوړه و ژوره مطالعه كوي،نوپه عمومي توګه يې له بايزيدروښان څخه رانښلوي . وروسته دخوشحال خان اوعبدالقادرخان نومونه اخيستل كېږي او د هغوى له خوادلغت جوړوني هلي ځلي دپښتودمعياريت دتاريخي څنځيريوه كړۍ ګرزول كېږي . بيانودپيرمحمدكاكړمعرفت الافغاني او وروسته بيادامیرشیرعليخان پښتوبولۍ اوعسكري اودولتي نومونه اودهغه په تعقيب مركه دپښتو، پښتوادبي انجمن اوپه پاى كي پښتوټولني ته وررسېږي . څرنګه چي زموږپه څېړنوكي دپښتوژبي د صيقل كولو اوسمولو هڅه ترډېري اندازې دلغت جوړوني پرعمليه باندي حواله سوې ده،ځكه نوپه دغه ټول تاريخي اوادبي جريان كي په جوړوسوولغاتوپسي څراغ وپلته رااخيستل كيږي او كه هورې پر ځينو داسي كلماتوباندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار ليدلو سره څوک د جوړوسووولغاتوخيال پركولاى سي ، نوهمداكاردژبي د توحيدولوله پاره يوتلاښ بلل كيږي . داچي دالغتونه به په رشتياسره ديوه تاريخي او ژبني ضرورت له مخي جوړسوي وي اوكنه تردغه وخت پخوابه هم په ژبه كي موجوده ، يوه مسلكي څېړنه ده، چي زه به يې دخپل صلاحيت په حدودوكي وروسته يوڅه وشنم . دلته دومره وايم چي كه ددغولغاتو نوي جوړونه ثابته هم سي ، هغه بايددپښتوپالني او پښتوروزني په حساب كي درج سي، نه دپښتومعياريت په جمع و خرڅ كي.

داميرشيرعليخان دوخت پښتونوموني دهغه اميرله خواپه هيوادكي دنوي مدنيت اويوه منظم دولت دجوړېدوله پاره دعمومي پلان يوه كوچنوټې كړۍ ده اوپه رشتياسره هم بايددنوموړي اميرپه محاسنو او هيوادپالوهلوځلوكي وشمېرل سي . ددة داكاردپښتوپالني يوه ستره نمونه ګڼل كېدلاى سي.

مركه دپښتوداميرامان الله خان دوخت يوه وطنپاله اوپښتوپاله هڅه ده . ددې مركې يوازني چاپي آثار(يوازينۍ پښتو) او(پښتوپښويه) ده . يوازينۍ پښتو دسوچه توب له هغه نړيوال تمايل سره په تړاوكي منځ ته راغلې ده ، چي داماني عصر دملي اومشروطه غوښتونكو مبارزو مخكښ اروابنادعلامه محمودطرزي په عثماني تركيه كي دتوركي نيشنليستانوله مبارزوڅخه اخيستى اوافغانستان ته يې راوړى و. په هغه وخت كي توركي ملتپالوله عربي اوفارسي ژبي څخه دخپلي ژبي د پاكولوخوراغښتلى خوځښت راپيل كړى و .

ديوازينۍ پښتو په سركي دمركې دمشر " خادم العلماء عبدالواسع قندهارى " په قلم داسي لولو : " داخبره وهريوه ته ښكاره ده چي دهر ټبر ژبه ښوخپلنى نسى اوليک او ليکى په خپله ژبه نسى لوړتوب اوپوره والى نسى درلودلى اودپردى له اړى نسى وتلاى ... دادى نن ورځ چى لومړى پک دپښتانه دټولواکى بلل کيږى مشربادارډپښتانه (الغازى اميرامان الله خان) چى په كلو زوى اوپه پوهانده پلارد تيرسوو او اوسنيوپښتنودى په دى راز د لوړتابه دخپل ټبراو د ودانى دخپلى مينى پوه سو چى دتورى مټ د كښى بى مټه نه ځليږى اوپردى كټ تر ننګرى شپى دى نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلېږی اود هیڅ اولس میرانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپرېږی نویه وتېری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی خپله ژبه بشپړه سی اوپه ټولواکی اوټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری .... ؓ) ۲(

داهځي دکاغذ پرمخ پاته سوې اوپه هماغه کابل کي لا هم دپښتنو لیکوالو(برهان الدین کشککی) له خواونه پالل سوې چې تفصیل به یې تاسي دپښتودسوچه توب په برخه کې ولولئ.

دپښتومرکې پښتوپښویه اویوازنۍ پښتودپښتوپالني یوه مخلصانه هڅه وه اوداماني عصردپښتوپالني یوثبوت دئ . دهغه وخت پښتنو د راوپښولواوخپلي ژبي ته دپام اړولوله پاره یوتلاښ وخو د پښتوله معیاریت سره یې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه ددغي مرکې نوم (مرکه دپښتو) پخپله لا هم غیر معیاري اود پښتوګرامرله اصولوسره مخالف دئ.

تردې وروسته چي دپښتوادبي انجمن دکندهاردمنورینواودتنظیمه رئیس محمدګل خان مومندپه اراده منځ ته راغئ اوودده په حضورکي یې دپښتولیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لارپخپله دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه اوپه (پښتوسیند) او(دپښتوژبې لیار) کي یې خپله راایستلې لارتعقیب کړه . دپښتوادبي انجمن دپښتود عامېدلو اورسمي کېدلوپرلوریوه هڅه وه نه دمعیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف دپښتوادبي انجمن دنشراتي اورګان (پښتو) مجلې له یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتویې معیاري وي (۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي :ٌ ... دمحترم کتونکودلوړنظرڅخه پټه نه ده چی په نوروژبوکی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعواموضرورت اوغوښت یې په پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه اوذخیره موجوده نه ده چی دعوامو ضرورت دی پوره کی نوبه ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ دعومو وروڼو داذهان اوعلمیت وګوری چی د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعیار برابره وی چی شکوه دګران والی اونه پوهني ځنی پیدانشی .... ؓ) ۴(

په پورتني پاراګراف کي د(معیار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده اومعنایې داچي دمجلې نشرات دي ددغي مقولې پرمعیاربرابروي یعني ساده دي وي . دلته یې دژبې د معیاري توب مسئله په پام کي نه ده نیولې .

دپښتوژبې له پاره دیوه واحدلیکني معیارمنظمه هڅه دکابل د پښتوټولني له جوړېدوسره سمه رامنځ ته سوې ده . په تېره بیاکله چي په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظایفوکي یوژور بدلون راغی اودنویو وظایفوپه لړکي یېٌ دپښتوژبې دلغاتواو قواعدو تدوین ، دضرورت له مخي دنویو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارلیکل او خپرولٌ شامل سول .(۵). دپښتوټولني داهڅه دلیکنۍ ژبي د معیاري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي . تردې وړاندي چي د پښتومرکې ، پښتوادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني اوپښتو روزني اودلیکوددیووالي له پاره هڅي ګڼل کېدلای سي . خوله بده مرغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوټولني ونه سوای کولای چي دلیکني معیارمسئله تر (سو) او(شو) په هیسته پرمخ بوزي. دپښتوټولني په پیشنهادسوو مادوکي د لیکوددیووالي پرسرفیصلې سوي دي نه دژبي دمعیاریت پر موضوع ، وروسته له لیکوالوڅخه دلیکدودیووالی اودتلفظ یووالی ګډ سوی دئ .

دپښتوټولني دکاواکو هڅوپرڅنګ له نن څخه زیات وکم پنځه ویشت کاله وړاندي دیوازنۍ کره لیکنۍ پښتوپه نامه یوبهېرراروان دئ چي پوهانددوکتورمجاوراحمدزیاریې دتاداوایښوولوادعاکوي اووایي چي دغه بهېر دنوموړي په اراده ، نوښت اوفعال ګډون سره راپیل سوی او تراوسه پرمخ وهل کېږي . دڅوکلونوراهیسي چي پر افغانانوباندي دنوروبدمرغیوپرڅنګ دپوهانو اوعالمانودنه جبېره کېدونکي مرګوڅپې راماتي دي ،اودافغانانوپه تېره بیا د پښتنوډېري ستري هستۍدمرګي غېړته تللي دي ، اوس دیوې پښتو له بهېرسره د نوروپوهانواودپوهنتون داستادانواوداکاډیمۍ دغړونومونه هم تړل کېږي ؟! داحرکت لړموافقین اوخورازیات مخالفین لري چي زماد همدې کتابګوټي په ترڅ کي به تاسي دهغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

(۱) دمخه تردې چي دپښتوژبي دمعیاریت په برخه کي وږغېږم ، دیوه ټکي یادونه ضروري ګڼم اوهغه داچي زموږپښتنوڅېړونکودوې خبري سره ګډي کړي دي اوهغه دپښتوژبي پالنه اودمعیاري پښتو ټاکنه ده . زموږڅخه دژبني فعالیت دغه دوې برخي ګډي سوي دي اوزه به په دې بحث کي دنوروموضوع ګانوپرڅنګ پرهمدې برخه هم روڼاواچوم .

)۲ (بینوا ــ عبدالروف ــ پښتوروزنه ــ ۱٤٦ ، ۱٤۷ مخونه ــ دپښتوڅېړنوبین المللی مرکز ــ کابل ــ ۱۳۵۷ ش .

دغه راز وګ : ژبپالنه ــ ۸۷ مخ دیوازنۍ پښتود٦ ــ ۷ مخوپه حواله

)۳ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۴ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۵ (پښتوکتابونه ۱۲مخ.

د معیاري لیکني پر هڅو باندي د نیولوګیزم هښمه

په ژبه کي د نوو لغتونو جوړول له بابا ادمه تر دې دمه پوري یو معمول دود دئ. د نوو اختراعاتو او کشفیاتوو او نوو مفاهیمو له پاره هر قوم او د هري ژبي ویونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زما په نظرد" وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آیت) څخه به هم مرادهمدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولو له پاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنیولوګیزم یانیولوجیزم neologism اصطلاح کاریږي.نیولوګیزم هغه لغت، اصطلاح یا عبارت ته ویل کېږي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي .نیولوګیزم داختراعاتو،نووپدیدویاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره ګتوردئ چي په یوه نوې کلتوري قرینه کي واقع سوي وي . د نیولوګیزم یومثال e-mail دئ چي موږېې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو ګیزم بایدنوې بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توګه ځانګړو اشخاصو، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي . د نیولوګیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ دپیل تریو څه وخته پوري لا د" نیولوګیزم" لغت پخپله نیولو ګیزم و .

دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانګه) سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوګیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کاریږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي .(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خوپه

لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophrenia په شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندګي کوي.

دنیولوګیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي . په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوړه سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوګیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظرېې ته په نسبي توګه د نیولوګیزم په سترګه کتل کیږي اونیولوګیسټ دعقایدودسیسټم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونوپه نظر بیازیاتره مرتداوورانکارګڼل کېږي) . ۲(

که دژبودجوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوګیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوګیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه ګرزېدلې ده . دنیولوګیزمونو رواجېدل زیاتره دخبري اواطلاعاتي رسنیو (media)پرلاس سرته رسیږي .

دژبوماهران کله کله له نیولوګیزمونوسره له دې اسیته مخالفت کوي چي دنوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوالغت موجودوي . دغه راز مخالفت دغیرماهرواشخاصو له خواهم سرته رسیږي اوهغوی نیو لو ګیزم وژبي ته سپکاوی ګڼي .

نیولوګیزمونه عموماً دساینس ، سیاست ، تجارت اواعلاناتوپه برخه کي ډېررواج لري . په انګریزي ژبه کي دځینوادبي کتابواودهغوی د لیکوالونومونه دنیولوګیزم په توګه کاریږي اوکله چي ددغه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیومحاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیولوګیزمونوپه رواجولوکي که له سمتي دلچسپیو، لهجوي لوړتیاغوښتنواوسیاسي تمایلاتوڅخه کارواخیستل سي ، پخپل مقابل کي یې مخالفتونه رازیږي .مګرکه دیوه سالم جریان په توګه تطبیق سي ، په ژبه کي یې دپاته کېدلواومنلوچانس ډېرسته . خودا حقیقت مو بایدتل په پام کي نیولي وي چي له نیولوګیزمونوسره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه کیږي . که له هغه څخه یوه سیاسي اوسمتي موضوع جوړه سوه ، ترګېته یې تاوان سل واره زیاتیږي .

په افغانستان کي دپښتوژبي درواجولواوکره کېدلوجریان له هماغه پیل څخه په نووجوړوونوراشروع سو،ځکه نوزموږدزماني لیکوالو چي کله دپښتوژبي دمعیاریت پرتاریخي سیربانديي څه کښلي دي ، نو دمعیاریت له پاره هڅي یې له هغو تلاښونوسره تړلي دي ، چي په پخواکي دپښتنوله خوادمعیاریت له پاره نه ، بلکي دیوه یابل مقصد په خاطر ترسره سوي دي . دې ذهنیت دومره ریښه ځغلولي ده چي دکره لیکنې پښتوبنسټګریې لاهم دې ته اړایستلی دئ چي پخپل نوښت راپیل سوي خوځښت له هغوشعوري اوغیرشعوري ژبنیو بدلونوسره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلوانګېزومنځ ته راغلي دي . ددې نښلوني تیوریکي تاداو له دغه تصورسره تړلی دئ ، چي د معاصر معیاریت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او دکره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کاردنیولوګیزم پالنه ګڼل کېږي . ددغه ذهنیت دتوجیه کولوپه خاطرهڅه سوې ده چي دپښتوادبیاتو او پښتو ژبي په پخواني بهېرکي هم د نیو لوګیزم ځرکونه وموندل سي څوله دې لاري دلغت جوړوني نني جریان ته تاریخي تاداوجوړکاندي . دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب اوادیبانوډذهنیت اوافکارود تعبیرولو نور مثالونه هم سته) ۳ . . (

په دې لړکي ویل کېږي چي امیر کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول . خودې نظرته چي په ډېري خوشبینۍ سره هم وکتل سي نوبه یې نتیجه داراووزي چي دانظرپراټکلونوباندي ولاړیونظردئ . البته له دې څخه انکارنه سي کېدلای چي دامیرکروړپه ویاړنه کي داسي لغات سته چي دجوړو سوولغاتونوم پرایښوول کېدلای سي اوکه جوړوني هم وي ، ډېري طبیعي جوړوني دي . خوودې طبیعي پېښې ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه داسي خبره ده چي اثبات به یې یوازي له دغي ویاړني څخه مشکل وي اونورواسنادوته به اړتیاولري . ځکه دامعلومه نه ده چي آیادغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده ترویاړني دمخه هم په ژبه کي موجوده او که دده خپلي جوړوني دي . ترڅوچي دامیرکروړدعصریا تر هغه دمخه او وروسته موادموندل سوي نه وي ، پردغولغاتوباندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري . د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه دپښتوادبیاتوډېرلیري ځرک راکوي . خوپه هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نزدې ګاونډۍژبي لاهم په دې موقعیت کي نه وې چي دمعیار ټاکلو اړتیادي ورته مطرح سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزيارصاحب يوځای داميرکرورپه وياړنه کي دستايوال، دريځ ،هريوال، مخسور، پيژندوی، پلن، زړن ... لغتونهٌ يوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ويي جوړونه يانيولوجيزمٌ بللی دئ (۴)خوبل ځای يې په شک سره څرگنده کړې ده چيٌ گمان نه کوم چې اميرکروړبه (اتل) له ځانه جوړکړی وي ، امکان لري (دريځ) يې جوړکړی وي . ٌ (۵)له دغه شان تذبذب سره به موږځرنگه وکولای سواميرکروړدنيولوگيزم په لارويانوکي ودروو.

ددې جريان دليکني په لړکي دروښان پيرپه لاس دلغت جوړوني کارته هم اشاره سوې ده . په خيرالبيان کي رشتياهم بايزيدروښان دعربي اصطلاحاتواولغاتوله پاره پښتومعادلونه راوړي دي . دروښان پير دا کارکه دپښتودسوچتابه اوپښتوپالني له پاره دهځوپه مطالعه کي راوړه سي ، لايوه خبره ده ، خودنوولغاتوپه جوړونه کي يې ځکه نه سو راوړلای،چي دالغات خوتول دپښتوخپله زېرمه اوترروښان پير وړاندي هم زمايقين دئ چي موجوده وه اوروښان پيرله خپل تولنيز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي اواستعمال کړي دي . علامه رشاد(رح) دخيرالبيان لغتنامې ته پخپله سريزه کي وايي چيٌ ددې کتاب له ليکني څخه څلورسوه کاله تېرسوي دي . ځيني لفظونه يې زماني غرابت لري اواوس يې دمعناوو موندل لوستونکي هرومرووپوښتني او گروېږني ته اړباسي.

له بلي خوادمولف کورنۍ دوزېرستان پهٌ کاڼي گرامٌ کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سيمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی . دده لهجه دهغه وختني مسيدو(مسعودو) اووزيرولهجه ده . په دغه لهجه کي اوس هم ځيني داسي لغتونه اومحاورې سته چي ترهغې سيمي دباندي پښتنو ته يې پوهه آسان کارنه دی . ٌ) ٦(

علامه استادکه دروښان پيرپه فرهنگي هڅوکي دلغت جوړولوځرک موندلای وای ، هرومرويې بياناوه .

ښاغلي رفيع صاحب په خپل خوندورکتاب ژبپالنه ـ کي چي د روښاني ادب له ځينوقلمي نسخوڅخه يولړکلمې (تهت سر، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) رااخيستي دي اوپرهغويې د مفغنوکلموخيال کړی دئ،ماته دروښاني ادب دلارويانوله خوايوه ارادي هڅه نه ښکاري،بلکي دخطاطانو د بېسوادۍ نخښه يې بولم . دغه رازبېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

ددغه شان ارادي اودقافيوي ضرورت له مخي تصرف يومثال د ميرزا حنان بارگزي اوحميد مومندپه دېوانوکي مالوستی دئ ، ښايي نورهم وي .حنان وايي:

په لويي دزمانې خوشي غلط سوم

لکه دود پر سر د اور درومي عبس

)دېوان ٤٦ مخ دمحمدمعصوم هوتک په زيار(

حميدوايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمظلـــــــــوم د آزارغشی رسالگی

هیڅ ګوزاریی خطانه درومی عبس

)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یوشعرکي دکال دمیاشتومځي ته پښتوترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷)بلکي دحمل ، ثور ، جوزا، .... پښتو نومونه دي چي په خلکوکي یې له پخواڅخه دود درلود . دی پخپله هم وایي چي دی ددې نومونوپښتومعادل راښیي:

چیٌ دلوٌ ، ٌحوتٌ ووایی یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندار ٌکړه

پښتوله مـــــــــــانه واوره یوٌبوکهٌ ، دوهم ٌماهی ٌ

که دانومونه دخوشحال خان خپلي جوړوني وبولونومعنابه یې داوي چي په پښتوژبه کي دخوشحال باباتروخته پوري (وري ، غوایي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجودنه وه . داخبره خوبه هیڅوک ونه مني چي داحیوانان او خزندې اونورشیان په محیط کي هم نه وه . هرومرووه . نوځه به یې بلل ؟ . آیادې موجوداتوپه محیط کي خارجي وجوددرلودخونوم یې نه درلودچي خوشحال خان مجبورسو، نومونه یې ورته جوړکړل ؟ ! داخبري ټولي د منلونه دي .

دامیرشیرعلیخان دوخت پښتوبولۍاویولړپښتونوموني مورددغه وطنپال امیرپه پښتوپالنه کي شمېرلای سونه دپښتودمعیاري کولوله پاره یوتلاش . دغه وخت امیردیوه منظم لښکردجوړولوپه فکرکي دئ اود لښکر جوړول دهغواصلاحاتوپه سرکي راتلل چي ویل کېږي امیر شیرعلي خان دسیدجمال الدین افغاني په مشوره رانښلولي ول)۸(.

ددې لښکردجوړولوله پاره مقرري اوکتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعدپیاده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعدپلتن) نومېږي . ددې کتابوژبه فارسي ده خوبولۍاوعسکري اصطلاحات یې پښتودي.

دوکتورحسن کاکړلیکي چي دامیرشیرعلیخان دوخت پښتو نوموني دامیرعبدالرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي اوٌ امیر عبدالر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چاروکې دمداومت اصل ترپښو لاندي کړ .... ٌ (۹)دامیرعبدالرحمن په وخت کي دډیورنډ خط هاخوا پښتنوسره مراوده اومکاتبه په پښتوکېدله اوامیردپښتو عرایضو احکام هم په پښتوژبه دملامحمدافغاني نویس په قلم ورکول اوپخپله یې لاسکیک پرکاوه (۱۰). دامیرداکارهم دپښتوپالني یاپښتو روزني په برخه کي شمېرل کېدلای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داميرامان الله خان دوخت د(مركه دپښتو) نوموونې مابل ځاى هم څېړلي دي . دادپښتودسوچه کېدو يوه ناکامه هڅه وه چي بشپړبيان به يې تاسي پرخپل ځاى ولولئ.داهڅه دهمدې حرکت دبنسټ ايښوونکو له خوالاهم پالل سوې نه ده .

دکره پښتوليکنې په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کې د ثورانقلاب ؟تر بري وروسته زوراخيستى دئ ، په ټولولومړنيو او اوسنيوليکلواسنادوکي يې دخپل کاراساس پرځلوروستنوباندي ولاړ بللى دئ : داركاييكولغاتوراژوندي كول ، له لهجوڅخه لغات اخيستل ، له نوروژبوڅخه پورول اودنويولغاتوجوړول . دې كارته يې فيصدي هم ايښې ده اوهري برخي ته يې په سل کې ۲۵ ونډه ټاکلې ده .

دويي پانګي دپراختياله پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاكنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوي دي) ١١ (

ددغي ژبنۍ تګلاري اصول پخواهم دالفاظوپه لړبدلون سره منل سوي وه . مرکه دپښتوهم پردغه اصولومتفقه وه ، دپښتوادبي انجمن هم اوپښتوټولنه هم .

خوپه دې څه دپاسه دېرشوكلوكي په پلټنه،ټاكنه،پوروينه كي د دوو فيصدوپه اندازه ګوتي چا وهلي نه دي . په دې برخه کي چي څه کتابونه لکه زېړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګڼې (١٢)او نورخپاره سوي هم دي ، له هغوڅخه په اصطلاح معياري ليکنه کي چا ښخي لړ کاراخيستى دئ . خودجوړوونوپه برخه کي دحجم له مخي دومره زيات کارسوى دئ، چي پښتو خوارکۍ يې په هضمولوکي پر باکيو(کانګو) راغلې ده .

په لهجوکي لغاتونه سته خوڅوک دئ، چي راټول يې کړي . زيار صاحب وايي چي په لرواوبروپښتنوكي داسي لهجه پاته نه ده ، چي دوى دي څېړنه پکښې کړې نه وي . رشتيابه يې هم کړې وي . خوددې څېړنې نتيجه په" کتابچو" کي بندي ده . دتحقيق ميدان ته راوتلې نه ده چي نورهم ورڅخه استفاده وکړي . په يوه ژبه کي چي دلهجو دومره پرېماني وي اوله دې پرېمانۍ سره حتى ديوې لهجې كوچنوټۍ قاموس چاپ سوى نه وي ، نوانفرادي هڅي به څوک څه وکړي .

پوهاندزيارصاحب وايي چي" دپښتوغوندې نوې مدنى کيدونکې ژبه ترهرڅه لومړى ديوې پراخي اوبشپړې ويي پانګې (لغوي ذخيرې) تثبيت ته اړتيالري . اوهغه په دې ډول چي لومړى يې دلهجوي اومتنى څېړنى اوپلټنى له لاري خپله آره اواصيله پانګه راټوله شى اوبيايى تشه (خاليګاه) له يوې خوادځينونوومدنى اوعلمى نومونوپه ژباړنو اوټاکنواوله بلى خواپه پورونواواخيستنوډکه شى . ؐ" ١٣ (

تردې وړاندي يې دويي (لغت)پلټنې چمونه ښوولي دي اوليکي :" ... په ويي پانګې پسى دژبى ټول ګړدودونه وپلټل شى هرويى په خپله فونولوژيکى ، سيمانتيکى اوايديمى ځانګړنوسره په غږليک او غږ نيوونې (ټايپ ريکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ويى په يوه ويونکي پوري اړه ولري ... کله چي ددې رازپلټنى له لاري ويي پانګه راټوله او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته شوه بیاواردې ته رسي چي دژبپوهنی له بنسټوسره سمه یې د قاموسونوپه بڼه خوندي کړي اوهغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییوقاموس، دګړنو(محاورو) قاموس اوداسي نور. په دې توګه چي دژبي خپله آره اوسوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوابه مود خپلی ژبی داړتیاوه لویه برخه پوره کړي اوسي اوله بلی خوابه مودو یي پانګی دپراختیایوه وسیله ترلاسه شوي وي .(۱۴) داټولي هغه خبري دي چي د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیاپه دغوزرینواصولوباندي عمل سوی دئ ؟ آیا دلهجوي قاموسو، چي پوهاندزیارصاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چي خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چي دځینولهجوګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې اوعلاقې له مخي ثبت سوي وي . خو آیادغه ثبت سوي موادکافي دي ؟

کره پښتواویوه پښتویوازې اویوازې لغت جوړوني ته جوغېدلې ده . نورودروبرخوته یې شاورګرزولې ده . دتېرودېرشوکلونوپه موده کي څوک درې مغزني مقالې راښوولای نه سي چي په دغوڅانګو(پلټنه ، ټاکنه ، پورونه) کي دي لیکل سوي وي خوپرلغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي ، کتابونه به ځني جوړسي . اروابشاددوست شینواري په ډېروخواریوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ویلای سم چي ددغي پنډې زېرمي په سلوکي پنځه لاهم درواجولوله پاره انتخاب سوي نه دي . دکره ژبي دڅلوروبرخوترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي ، لکه ورانه سوې چي ده ، نودچاپه ذهن کي هرومرواپوښتني ورګرزي چي:

آیاله لهجوڅخه اخیستنه یوازي دکاغذ پرمخ یوه بې ارزښته یادونه ده چي دخلکودخولودبندولوله پاره لیکلې سوې ده ؟ آیاکره پښتود یوې لهجې سیادت دئ ؟ نوري په رسمیت نه پېژني ؟

دوکتورزیارصاحب وایي : " نوي جوړونه بایدیواځې په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورومفاهیموپوری ترلی وي چی زموږفکري اوکلتوری زیرنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګویستیک) ، ټولنپوهنه (سوسیولوجی) پوهنتون (یونیورستی) ، څارندوی (سکوټ اوپولیس) توغندی دراکټ اووړکتون دکودکستان لپاره . مګرکه سوکړک یاسوړسک ته دجوارووډوډۍ نوم وټاکو، یوه بی ځایه ټاکنه به وي . " (۱۵) مګرپه همدغه کتاب کې بیا په عمل کي دخپلي سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب ، قلم ، پنسل ، بلبل، تاریخ ، اونورو په سوو غیرتخنیکي اوغیرساینسي لغاتونه جوړکړي دي ! ؟

پوهاندزیارصاحب ورپسې داسي وایي : " بایدهره جوړونه په یوه سرنه وي ، بلکی دیوې داسي ډلی له خواوي چي دوه غړي یې دڅانګی والاوي اویودوه یې ژبپوهان . په دې ماناچي که دمثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي ، په کاردي دټولنپوهانواوژبپوهانوپه ګډه مرسته جوړه شي . البته که پخپله دژبپوهنی نومونه وي بیادجوړونکی ډلی غړي یواځی ژبپوهان کیدون لري . له بله پلوه داچي په پښتوکی لاتراوسه دهري علمی څانګی اوژبپوهنی څانګه وال دومره ډېرنه دي ، نودجوړوونکې ډلې دغړولړنی شمېردوه تنه دمنلووړدي ، یومربوط څانګه وال اوبل ژبپوهاند. اولاداهم پینبیری چي په ډېراختصاصی ډول په یوه څانګه کی یوتن هم نه وي ، په هغه ترڅ کی بیادبلی ژبی له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانومرسته غوښتل په کاردي . ؓ (١٦)بل ځای وايي :ُ خپللاسي یا مصنوعی ویی (نیولوګیزم) هغه دی چې په بیلښتي یاترښتي ډول د یوې علمی ټولنې له خوادتیاروبیلګوله مخی جوړشوی وی .... ؓ (١٧)اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ اوبنده ته شا، چې آیادغه سپارښتنه په عمل کې نیم په سلوکې پلې سوې ده ؟ دټولوپښتنوپوهانو، استادانوله چیغواو مخالفتوسره سره بیاهم داټول کاروان په فردي اراده اوتصمیم باندې روان دئ . نه د چاپرچیغوغوږنیول کیږي ، نه یې پروړاندیزونو. او دلیل هم دا راوړل کیږي ، چې تاسې لایسنس نه لرئ ؟! هغوی چې یې بیالري،ور ته ویل کیږي چې ستاسې لایسنس دپلاني هیواددئ ، د منلو وړنه دئ) ١٨ (

حقیقت دادئ چې لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده . زه یې ژبنی سرطان (cancer) بولم . ډاکټر عبدالرزاق پالوال څه کم دیرش کاله وړاندې چې دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزوپه باب داسي خبرداری ورکړی و :ُ ... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ـ پرژبه باندې دوې منفي اغېزې ښندي : یوه منفي اغېزه یې داده چې ژبه دملنډواوتمسخروړګرځوي چې دغه هم دلیکوال اوهم دژبې وحیثیت ته صدمه رسوي . نوپرځای ددې چې دژبې قدرموکړی وي ـ سپکه کړې به مووي . دوهمه منفي نتیجه یې دژبې پره دیوالی دی . دزړویا مړو کلماتوپښتوکونه اودنوولغاتوجوړونه یورازساري او حیاتي مبتلایي ده چې اومه ځوانان لکه متعلمین اومحصلین یې په مقابل کښې معافیت نه لري . که دغه جریان په اوسني شدت سره دوام پیداکړي ، دوه درې نسله وروسته به موږپه کابل کې یوه بېله لهجه ولروچې هغه به نوکابلۍ پښتوبلله کیږي . ؓ (١٩)اروابښادسرمحقق محمدصدیق روهي (١٣١٣ــ١٣٥٧ش) هغه وخت چې دپښتوټولنې درئیس په توګه یې کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتوپه باب دیوې پوښتنې په جواب کې ویلي دي :ُ یوزیات شمېر خلک فکرکوي چې دانوی لغتونه به دپښتو ټولنې له خواجوړشوی وی ... ځیني پرمونږانتقادکوي اووايي چې مونږ د راديو په خبرونونه پوهېږو، تاسې ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولنې په دې برخه کې له مسئولومراجعوڅخه غوښتنه وکړه چې که دوی نوي لغتونه اواصطلاحات خپروي بایددپښتوټولنې سلا او مشوره وغواړي ... زماشخصي نظردادی چې په افراطی بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ویونکوڅخه تجریدکړی . افراطی تصفیه نه ضروري بریښی اونه ممکنه . ؓ) ٢٠ (

اروابښادعلامه رشاد(١٣٠٠ ـــ ١٣٨٣ش) ترخپل وفات څلورکاله وړاندې دګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ٢٤مخ) دخبریال د یوې پوښتنې په جواب کې داسې ویلي دي :ُ ... مجرده ژبه په دنیاکې نه سته اومشترکات دژبې حتمي اولازمي دي مخصوصاًُ دیوې کورنۍژبې په خپلومنځوکې خوراډېرمشترکات لري اوموږدداسې مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږيې بایدومنو.... دلیکني اودلیکلوژبه بایددقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصوڅوکسولیکونکونه ده .ُ علامه مرحوم دیوې بلې پوښتنې په جواب کې داسې ویلي دي :ُ البته داخبره منم چې دنویولغاتودرانتوتلومخه بایدونیول سي ، دهغوی له پاره په اول کې بایدتدبیرونیول سي . مثلا زه به ډېرخوشاله وای چې د سیلو کلمه مورته نه وای راغلې اوپه هغه وخت کې دډوډۍ پخولویادنانېزۍ موسسه نوم پرایښودل سوی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واى ... مکروريان کلمه که موړته نه واى راغلې ... اودغسي يوه کلمه ورته استعمال سوې واى دابه ډېره ښه واى . نوونويولغاتودرانتولودمخنيوي له پاره داکارسم دئ . امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنويو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه ليري کوي ... په وضع کې دي ډېرتلوارنه کېږي اول بايدټولي لهجې ثبت سي اووکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته اوکه نه سته ، که نه وي نوبيادي وروسته وضع وسي ... تلوارپه وضع کي پخپله دتامل ورخبره ده . ؓ

دښاغلي نجيب منلى لا،چي له خپل ګرد‌ودپرته يې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نيولوګيزم سره ورانه ده . دى ليکي : ؓ ... دپښتوپه هکله هم داوېره شته چي دکره کوونکولورپينې به ورته د مخالفانوله نارواوونه ډېرتاوان ورواړوي .... ٌ دى ورپسي زياتوي : ٌ له بلې خوازه، چي نژدې ټول عمرمې دکتاب سره تېرکړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړي اوځان دپښتودتاريخ اوادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که دګوربت مجلې يوه ګڼه راواخلم اوداستادصميم مرکه ياداستادزيار ليکنه لولم نوپه نيمايي يې هم نه پوهېږم اوحيران شم چي داخبري د چا لپاره دي ؟ٌ ښاغلى نجيب منلى دنوولغاتوجوړول دژبي پرمختګ بولي خوزياتوي چي : ٌ ... په وچ زورد هغوپورشويو ټکو پښتوکول چي ژبې دپېرېواولسيزوپه اوږدوکې خپل کړي دي دژبي لپاره به ګټورې وي يابه نه وي خودژبې دويونکوسره ظلم دى.

دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي، هرتحريک چي دفرمان اووچ زورله لارې د تاريخ يون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاريخ دا هم ورزده کړه چي داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوکره کول ماته دپښتني فرهنګ جرړې ايستل ښکاري ... نوديوعادي پښتوويونکي په حيث هغودرنومشرانوته چي د نيو لوجېز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال کوم چي خپله انرژي اوزموږدزده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونه لګوي تشريحي اوايتمولوژيکي قاموسونه دې راته جوړکړي چي د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده کړو. ؓ

دى ،ځوانان ليکوال اوفرهنګپال ٌ دکره پښتودمحتسبانوپه مقابل کې ٌ مقاومت ته رابولي اووايي چي ٌ خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف کړي په کره پښتوليکل زموږهيڅ دردنه رادواکوي خود پښتنو په ژبه چي څومره دپښتنولپاره ليکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتوکره کېږي . ؓ) ٢١ (

اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې اوافراطي سوې ده او ترديي اندازې عامه سوې ده چي پخپله پوهاند زيارصاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ اووايي چي زه يوازي دخپلوجوړو سوو لغاتو مسئوليت اخلم ، نورپه مااړه نه لري (٢٢)ترديي پخوايې ويلي وه چي ٌ له بده مرغه وروسته په دې برخه کې دځينوخلکو بی سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږژبنی ټولنې دالړی ګردسره پرېږدي .... ؓ (٢٣) خو زه وايم ددې بې مسئوليتی مسئوليت به

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه چاپر غاړه وي ، چي له مکرروخبرداریو اوسپاربښتونوسره سره يې دلغات جوړولود کارخانو د تاسیس لار خلاصه کړه . داپدل چي هرچامات کړی دئ ، له پښتوسره يې په رشتیا جفاکړې ده اودپوښتني مستحق دئ (۲۴) . پښتوژبه زموږ د متخصصینوله لاسه ریشخندي کیږي . دعواموژبه که د ماهرانوپه لاس ورانه نه سي ،پخپل تدریجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سیر تعقیبوي . زه دپوهاندزیارصاحب داخبره منم چي د معیار په ټاکلو او سمبالولوکي دپوهانورول ډېرستردئ . خبره دپوهانو پررول نه ده ، خبره دپوهانوپربې وخته لاسوهنه ده . خبره پرهغه ټاکلې اومشخصه زمینه باندي ده چي دمعیارپه منځ ته راتګ کي حتمي اولازمي ګڼله کیږي . پوهاندزیارصاحب داروانښادپوهاندوکتورالهام هغه خبره یادوي چي دوی ته يې دپښتوژبي دکره لیکني دتاریخي زمینې (سرمایه داري نظام) په برخه کي کړې وه ، خوخپل هغه دلایل نه راوړي ، چي ولي يې نودالهام مرحوم پردغه اصولي مشوره باندي غوږنه ونیولی . پر مشخصي تاریخي زمینې سربېره ، دژبي دمعیارمنځ ته راتګ دهغې دویونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دلیک لوست (سواد) تعمیم غواړي ، دتعلیم عام رواج غواړي اوپه خلکوکي د مدنیت اومدني ژوندغزېده غواړي . یوقوم چي په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب اوتعلیم ورته مهیانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسیزي يې په جنګ کي تیري کړي وي اواوس لاهم په جګړه کي ولاړوي ، هیوادته يې دفنااوبقاسوال مطرح وي خو څوک ورته دژبي دمعیار جوړولواوښ لاهم چوکوي اوهغه هم د(س) او(ش) په تعریف . داکارنه څوک پرعلم برابرولای سي اونه يې دعملي کېدوچانس سته .

نوځه بایدوسي ؟ لاس ترزنه خپلي ژبي ته بایدکښېنو ؟ ددې پوښتني جواب دهمدې کتابګوټي په پای کي درکوم.

(۱) دپښتوځیني نیولوګیزمونه کټ مټ همدغه شان وي

)۲ (وګ: نیولوګیزم ــ ویکیپیډیا دایره المعارف ـــ دانټرنیټ په حواله.

)۳ (په افغانستان کي دغوایي دلومړي اړودوړپه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسیکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابیت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ویلي يې دي:

نشي دخانانـــــــــــــــــــــوملنګوسره کلي

چیرته عزیزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳٦۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي ولیکل:

ۥ ... دغوروړخبره ده زموږ څېرونکي کله کله له پخوانیولیکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنويي محکوموي . اوکله چي بیادیوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځیني داسي موادومومي چي له نني تفکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په تصادفی توګه سم راغلی وي . نوبيادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعرارواېه لاهم په خبره نه وي . مثلا په يوه بيت يې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه ننی متفکر جوړ کړی دی .... ٌ

)۴ (وګ: د پښتو ژبي دودي اړتياولاري چارې ـــ ۸۱ مخ

)۵ (ښکلامجله ـــ څلورم کال ، درېيمه ګڼه ـــ مرکه ـــ ۵۰ مخ

)٦ (دکابل چاپ خيرالبيان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .

)۷ (داشعر ښاغلي رفيع په ژبپالنه ـ ٤٤مخ اوپوهاندزيارصاحب په .... کي اخيستی دئ .

)۸ (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دي نظرسره مخالف دئ. دی ليکي : داچي ځيني کسان وايي چي اميرشيرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سيدجمال الدين ورته تهيه کړي ووحقيقت نه لري . حقيقت دادی چې اميرشيرعلي خان سيدجمال الدين د١٩٦٨ کال د نومبر پر۱۲مه ياني پخواتردې چي پراصلاحاتويې پيل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودي اړتياولارې چارې ـــ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـــ ۳۵ مخ .

)۹ (هماغه مقاله ـــ ۳۷ مخ (

)۱۰ (وګ: ميرزاعبدالودودهوتک ـــ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعريضې متن

)۱۱ (ويي پوهنه ـــ تر ۱۵مخ وروسته

)۱۲(زړه پانګه دارواښادسرمحقق دوست شينواري (١٣١٤ ـــ ١٣٧٢هـ ق) ليکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړني داستادمحمدآصف صميم تاليف دئ .

)۱۳ (ويي پوهنه ـــ ۲۳مخ

)۱۴ (ويي پوهنه ـــ ۱۸،۱۹مخونه .

)۱۵ (ويي پوهنه ـــ ٢٤ ، ۲۵ مخونه

)١٦ (ويي پوهنه ـــ ۲۵ مخ

)۱۷ (ويي پوهنه ـــ ۹ مخ. پرکلماتوتاکيدزماد‌ئ ـــ م . هـ

)۱۸(پوهاندزيارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسميت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) يې بولي. وګ : دپښتوژبي دودي اړتياولارې چارې ـــ ۸۷ مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹(پښتوچاپي آثار ــ ۲۶۹، ۲۷۰ مخونه ــ ۱۹۷۸ ع. دغه مقاله په نومړې مجموعه کي يوازنۍ مقاله ده چي صحافت يې ورګډوړ سوی دئ. خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .

۲۰(وګ: دپښتوټولنی تاريخچه ۵۱ ــ ۵۲ مخونه ــ ۱۳۵٦ ش

۲۱(ګوربت مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ١٦مخ

۲۲(ښکلا مجله ــ څلورم کال ــ دريمه ګڼه ــ ۵۱مخ

۲۳(ويي پوهنه ــ ۲٤ مخ

۲۴(په دې برخه کي دکتاب په پای کي دضميمې برخه ولولئ.

د نوو جوړو سوو لغتونو د تلفظ ستونزه

لکه دليکدودپه برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتوالفبې د پښتوژبې دټولوږغونودتمثيلولوترعهدې نسي وتلای . درادیو ویندويان نوي لغتونه دهمدې نيمګړي الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل يې تلفظ کوي . دااټکلي تلفظ هرومرودلغات دجوړوونکي د تلفظ نمايندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته . دويندويانوغلطي دژبي عامووينکوته لارپيداکوي اوپسي عامېږي . زه دخپلي مشاهدې له مخي وايم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپېتخ کړی دئ . دلغات جوړوونکي نه په دې جريان خبرېږي اونه يې دتعقيبولوامکانات لري . که چيري خبرهم سي ، بيا دومره ړی هم نه پکښې وهي.

که دنوولغاتوله پاره يوې صلاحيت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه يې لومړی ويندويانوته سم تلفظ ورښوولای اوبيابه يې دميډيانشرات هم ورپسې تعقيبولای (۱).

(۱) وګ : دضميمې دوهمه مقاله.

د ژبي د سوچه توب (Purism) دوه اړخه

(هم درڅخه مرم،هم درپسې مرم)

سوچه ژبه هغه ژبه ده چي دنوروژبواغېزې وربادي سوې نه وي ، دخيل کلمات ونه لري اودچاخبره له خپله ځانه پوره وي . هيڅ ژبه دخلقت له مخي بشپړه نه وي . پرژبوبانديي اغېزې هرومروپېښېدونکي دي اوپيښې سوي دي . دااغېزې له ګاوندېيوژبو، قومونو، اولسونو او مدنيتونوسره دټولنيزې اواقتصادي راکړې ورکړې اوراشه درشي له لاري ياپراولسونوباندې دنورواولسونوله خوادپوځي عملياتو او فتوحاتوله لاري کېږي اوسوي دي . مغلوب اولسونه دغالبو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحانو ژبنۍ اغېزې پرځان مني اومنلي يې دي . په نړۍ کې دهغه اولس ژبه سوچه پاتېږي چې له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبې ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري . داسي قوم پخپله مېنه کې محدود او ايسارپاته سوی وي اوپه اصطلاح بدوي قوم وي.

ژبنۍ سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کې له هرراز بدلون سره مخالفت يادځينوهغوبدلونونواواغېزوله منځه وړل دي ، چې په پخواکې په ژبه کې راغلي وي . پيوريزم ځان ته بېلابېل ډولونه لري . ريفورميست پيوريزم دژبې له پخواني حالت سره خپلې اړيکي شلول غواړي . ددغه رازپيوريزم ښه مثال هغه ژبنۍ ريفورم دئ چې دترکيې دانقلابي مشر اودمعاصري ترکيې دموسس کمال اتاتورک په وخت کې په ترکي ژبه کې راغئ اوله دې ژبې څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چې دعثماني ترکانو په وخت کې يې ژبه اخيستې وه . دپيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چې په ژبه کې دبهرنيولغاتوکمول يايومخ ليري کول غواړي .

دغه رازپيوريزم په نړۍ کې عام دئ . دنونسمي اوشلمي پېړۍ انګرېزي ليکوالودانګرېزۍ ژبې ددغه رازسوچه توب له پاره ډېرې هڅې کړې وې . په فرانسوي ، جرمني اويوناني ژبوکې هم ددغه رازميلان نخښې پياوړې وې خوجرمني ژبه ونه توانېدله چې دانګرېزي ژبې دلغاتو د سيلاومخه ونيسي . انقلابي پيوريزم دليکنۍ ژبې دانکشاف په لومړي سرکي راڅرګندېږي . دژبودمعياري کولوپرمهال باندي دغه رازپيوريزم ډېرزور (momentum)اخلي خووروسته بياله خپله زوره لوېږي (۱)

(۱) ويکيپيډياانسايکلوپيډيا ـــ دانټرنيټ په حواله.

پښتو د سوچه توب پرپيچومو

کله چې په اروپا کې دنوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم دژبې پر اهميت باندي دټينګارخوځنده څپې په باډاسکووې ، اودژبې سوچه کول دهغه وخت دنيشنليستانوپه منځ کې يوه ګرمه ورځنۍ موضوع وه ، دغه وخت پر افغانستان باندي داميردوست محمدخان دزامنو او لمسيانوترمنځ د قدرت پرګدۍ باندي دجنګ اوجګړو سوران نازل و. نه دچاژبې ته پام و اونه هم ژبنيوپرمختياووته . دجنګواوپاچاګښتيو په وخت کې کلتوري اوعلمي مسايلوته دچاپام نه وراوړي . علمي اوفرهنګي هڅې آرامه فضااو دچاخبره ٌ دخاطراطمنان ٌ غواړي . دغه راز نسبتاٌ مساعده فضا داميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کې منځ ته راغله . دغه وخت په ټول افغانستان کې بشپړامنيت ټينګ و اوپه دې سيمه کې دآرامۍ او ثبات پرسرنړيوال توافق هم موجودو. د امير حبيب الله خان په وخت کې هغه منوري کورنۍ چې دده دپلاردمطلقه پاچهۍ پرمهال له افغانستانه ايستل سوي وې،بېرته هيوادته را ستنې سوې . په دغوکورنيوکې د سردارانو دکندهاري ورونو د روحاني اومتصوف شخصيت اومنلي شاعر سردار

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمدل خان ددانشمندزوی سردار غلام محمدخان طرزي کورنۍ او دغه رازدغازي محمدایوب خان دملي اوانګلیسي ضد خوځښت د وفادارپلوي جمړیاني بادارکندهاري ورارہ غلام محی الدین افغان اونوري کورنۍ اوافرادهم شامل و . ددې خلکو پر اذهانو باندي له افغانستان څخه دتبعیدپه وخت کي د اروپایي هیوادو سیاسي اوضاع اودهغي قاري ملي خوځښتونو لړو ډېره اغېزه کړې وه . دسیاسي تبعیدپه دغه دوران کي ترکیه اوایران دافغان سید جمال الدین دعلمي اوسیاسي هڅوله امله دمنورینو او تجدد خوښوونکو د نیشنلیستي مبارزومرکز و . دغومبارزوته د اروپایي نیشنلیستانو افکاراونظریات رسېدلي وه . په دغوهیوادو کي دتبعید سوو کورنیو زلمیانود تنور او وطنپالني روحیه واخیستله اوپه دې ترڅ کي یې دخپل ملت دڅبوحالت ته زیاته پاملرنه واوښتله . داروپایي نیشنلیستانوپه پیروۍ یې دسوچه ژبې،سوچه نژاد،سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم دتبعید د وخت دارمغان په توګه خپل هیوادته راوړل . (۱) د تبعیدیانوددې کاروان قافله سالارځوان محمود طرزي و . محمود طرزي هیواد ته له راستنېدوسره سم له شاهي کورنۍ سره دخپلو خانداني اړیکو او خپښیوپه مرسته امیرحبیب الله خان ، چې پخپله هم په افغاني پاچهانو کي ترټولوزیات منوراوتجدد خوښوونکی پاچا و، د نوي مدنیت له ښېګڼوڅخه استفادې ته وهڅاوه اوپه هیوادکي یې د مطبوعاتوهغه پوړندي چې دمولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلي سوي وې ، له سره تازه کړې اوپه دې ډول یې دسراج الاخبارافغانیه فرهنګي مرکز جوړاودحبیبیې مدرسې زده کوونکي اوکارکوونکي یې پررامات کړل .

دسراج الاخبارله مطالعې څخه څوک په څرګنده توګه دهغوهلوځلو اغېزې لیدلای سي چي په اروپاپه تېره بیاترکیه کي دنیشنلیستي غورځنګ پلویانودژبې د سوچه کولو اوپه تعقیب یې دژبې دمعیاري کولوله پاره په کارا اچولي وې. دسراج الاخبار مدیراو متفکر مغز محمودطرزی د دغوهڅوپه باب معلومات اودهغومطالعه په ترکیه کي داوسېدني پروخت اوپه تېره بیادسیدجمال الدین افغاني په محضرکي ددوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه . دهمدغوهڅواغېزه وه چي محمودطرزي دسوچه فارسي اوسوچه افغاني نژادپه باب په سراج الاخبارکي نشرات پیل کړل . ده دسراج الاخبارپه یوه ګڼه کي دامیر حبیب الله خان ترعکس لاندي یواوږدپاراګراف لیکلی واولوستونکو ته یې چلینج ورکړی و،چي که چا دامیرحبیب الله ترنامه په هاخوابل کوم عربي لغت وښود، دسراج الاخباریوکلکسیون به دانعام په توګه ورکول سي . په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره اوسوچه ژبه ده .سوچه لیکنه ددغه عصر دلیکوال په محاسنوکي شمېرل کېده . دهمدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبدالحي حبیبي هم کله چي دطلوع افغان اخبارچلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتواعلان خپورکړاولوستونکوته یې بلنه ورکړه چي که چاغیر پښتولغت پکښې وموند،دطلوع افغان کلکسیون به دانعام په توګه ورولېږي . ددې انعام پرسر د مولانا محمدشریف حبیبي اودطلوع افغان دچلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله .مولانا د یوې عربي کلمې مغفن شکل ته اشاره کړې وه چي داعلان په متن کي موجودواوځان یې دانعام مستحق باله خو د اخبارچلوونکي بیا مغفنات په پښتوکلماتوکي شمېرل) ۲.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتوکي دعربي ژبي دلغاتوافراطي استعمال اودچاخبره ملايي پښتوهم پخپل وارسره دپښتودسوچه کولوزمينه برابره کړې وه . د عربي ژبي دلغاتوافراطي کارول دهغه وخت په ملايي ذهنيت کي د فضيلت اوعلميت نخښه وه اودغه ذهنيت زموږپه منورينوکي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په يوه ديني اوملايي ماحول کي دروزني له لاري دقلم اوسياست ميدان ته راوتلي وه . دوی په مدرسه کي ښوونه اوروزنه بشپړه کړې وه . اوکله چي يې داروپايي انکشافاتوپه باب لږ څه پوهنه وموندله ، نويې سمدلاسه په ژبه کي دعربيت پرضدپاڅون وکړ. خودې پاڅون ښه نتيجه ځکه ورنه کړه چي عربيت زموږپښتنو ذهنونه دديني عقايدوله لاري تسخيرکړي وه . دهغوی له ذهنوڅخه د عربي ژبي ايستل ددين دژبي دايستلوپه معناتعبيريدله.

دسوچتابه هڅي پرٌ مرکه دپښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ يوازينۍ پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتيجه کي خپره سوه). ٣ (

خو ديوازينۍ پښتولارښووني په سرسره دٌ مرکه دپښتوٌ دمشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې . ده چي په ١٣٠٥ش کال دجدي پر١٦ د(تعاونواعلی البر والتقوی) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴)په هغه کي د سوچه توب نخښي کورتې نسته اودلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســــــــــوه ليونی يم

زيان وګټه راته يوســــــــــــــــوه بهولی يم

تعاون له قبيلې له قـــــــــــــــومه ورک سو

لـــــــــــــــــــــوېي ږيري مګرکارمودهلک سو

....

زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ

دعـــــــــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زمايقين دئ ، چي نه يې لري ، خودديې دروبيتوله راوړلومې مراددادئ چي ديوازنۍ پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.

د(مرکه دپښتو) بل کتاب ٌ پښتوپښويهٌ و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي ياپارسي دي لکهٌ تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صيغۀ مذکر ، صيغۀ مونث اونورٌ

داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده . ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي . تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي . پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمدنيتو، دفاتحانودلښکرو، دجهانکشايانو دتلو راتلو لار وه . ددوی ژبه له دغواثراتوڅخه هيڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي . داچي موږداپوښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقيقت کي مو پرتاريخي پېښواوحقايقوباندي پرده اچولې ده . داځرنگه امکان لري چي کندهاردي دپېرپوپه اوږدوکي دمغولواوپارسيانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسيان دي څنگ پرڅنگ کلی او کور سوی وي خويودبل پرژبودې اغېزنه وي ښندلی . داځرنگه امکان لري چي په ننگرهارکي دي دتاريخي گندهاراژبنۍ اغېزې نه وي پاته سوي . پردغه پراخه اورشودي دپښتنوپه څنگ کي شاړي ، پشه يان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتير(کاتيان) پراچيان ،گوجراونورڅنگ پرڅنگ له پېړيو راهيسي اوسي (٥)خوژبي دي يودبل له تاثيره په امان پاته وي . داځرنگه امکان لري چي وردگ اوهزاره دي يودبل په چم اوگاونډ کي اوسېدلي وي اوژبودي يې يوپربل اثرنه وي کړی . دا څرنگه امکان لري چي په لوگرکي دي دپښتنو، تاجکو، برکيو پوله او پټی گډ وي خوژبي دي يې يودبل له تاثيره خوندي اوسوچه پاته وي . دا څرنگه امکان لري چي د پيښور او کوټي پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو اوپنجابيو او بلوڅوسره شريک وي خوژبي دې سوچه پاته وي . ژبه لکه ژوندی اورگانيزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کيږي . داکه دچا خوښه وي اوکه نه ، که دچاښه راځي ، که بد. دا دطبيعت قانون دئ زماا و ستا ذهنيت ته نه گوري اوخپل کار کوي . لکه دپرديوژبود افراطي بهېرپه مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه يو ضروري کاردئ ، دغه رازدژبي افراطي سوچه توب او تصفيه هم يو غير عملي ،بې گټي اوکله کله مضرعمل دئ .

دښاغلي رفيع خبره په خطاطانوکي دپښتودسوچه تابه اشتها زموږد ځينو شاعرانو رنگين شعرونه له شعرتوبه ايستلي دي اولاس وپښې يې ورمات کړي دي (٦) داکارله بده مرغه اوس هم روان دئ . اوس دپخوانيو شاعرانولهجه دمعياريت په فتوابدلېږي . (په) يې په (پر) ور اړوي او (پر) يې په (په) . دکلماتودپای ياگاني يې پخپله سليقه ور اچوي (٢) . داکاربه څوپېړۍ وروسته دپښتوژبي دلهجوي څېړونکي غبرگ غانښونه وروباسي اوپه قضاوت کي به يې دکعبې پرځای ترکستان ته ورسوي . ځکه دی به فکرکوي چي دنوموړي شاعرپه وخت کي (په) او(پر) استعمال په دغه شان و ، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ . خبربه نه وي چي دااستعمال د معياريت په اشتهاپرتپل سوی دئ دشاعراروالاپه دغه رازاستعمال خبره نه وه . دغه شان لوبي ترموږيو نسل وړاندي د عبدالقادرخان خټک اونورو پخوانيو شاعرانوپه دېوانو باندي د خطاطانوله خواسوي دي .

ښاغلی رفيع وروسته له هغه چي دپښتودسوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړۍڅخه رانښلوي اوترنن ورځي يې رارسوي ، په پای کي ددغوهڅواهميت پخپله له ډاگه وهي اوداسي ليکي :" ... موږوليدل چي ددی کار(دپښتودسوچتابه ــ م .هـ)لپاره کله،کله دتفنن لپاره لاس غزول شوی اوياهم دځينی نوروهيوادونوپه اغېزکې داکارشوی دی خو له ټولوسره ــ سره يې نتيجه نه ده ورکړې اوداهڅه ناکامه شوې ده .

ددی ناکامۍ يولوی علت دادی چي نړۍ ورځ په ورځ وړېږی ، انسانی راشی درشی اوراکړې ورکړې زياتيږی، دساينس له برکته تلنې راتلنې گړندۍ کيږی اوپه اجتماعی، اقتصادی اونوروچاروکې هيوادونه يو بل ته اړکيږی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوددی راشودرشو،راکړو ورکړو، تلنوراتلنواواړتیاؤ په ترڅ کی کلتوری اوژبنی ړاکړی ورکړی هم دودیږی اود تجرید او یوازیتوب ژوندله منځه ځی ...ٌ ښاغلی رفیع وروسته اروښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي ، چي ويلي يې وهٌ که دژبوتکاملی سیر ته وګوروپه نړۍ کی خالصی ژبه نشته اوکه وی هغه به دځینی بدوی ټولنوژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی اوثقافتی اړیکی نه لری . ٌ (۷). رفیع صاحب پرخپله څېړنه باندي داسي نتيجه بناکوي :ٌ په دې اساس دژبې دسوچتابه له پاره هڅه له يوې خواژبه اواولس يې تجريدکوی له بله خوادژبی دخارجی زده کوونکولپاره ستونزی رامنځ ته کوی اوله بله پلوه په خپله دژبی دويونکوله پاره دافهام اوتفهيم لاره اغزنه کوی نوځکه بايددی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړواوپه زورخپله ژبه تجريد اوکړاومنه نه کړو.... ٌ (۸)دانتيجه په رشتياسره يوه واقعي اوله علمي اصولوسره برابره نتيجه اخيستنه ده . دژبي سوچه کول دکره پښتو ليکني نني لارويان هم په خوله غندي خوپه عمل پرهماغه لار روان دي ، چي دوی يې تربل هرچادنه عملي توب له پاره ډېرڅه ويلي دي.

لکه ددې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل دژبي سوچه توب له يوې خوادنوروقوي ژبودواردانوپه وړاندي يوعکس العمل دئ چي تريوې اندازې يې دتوجيه کولوله پاره دميړي لارمونډله کېږي .خوله بل پلوه يوه داسي ناکامه هڅه ده چي دممکناتوپه ساحه کي ورته دنوک اېښوولوځای لاهم نسته . نوددغسي يوې غيرعملي پروژې له پاره نوکان ايستل چاته دکندهاردپښتنوهغه متل ورپه يادوي ، چي وايي:

عبث دارومردک دي ،چي په ولي ده ختې) ۹. (

(۱) اروښادکانديداکاډميسن محمدصديق روهي خوحتی دظاهرشاه دپاچهۍ په سرکي پرپښتو ادبياتو باندي داروپايي افراطي ايډيالوژيو، الماني نيشنليزم (فاشيزم) اوشوروي کمونيزم ، سيوري ته اشاره کوي اوليکي چي دې ايډيالوژيوٌ په ټولوهيوادوکي دافراطي يامعتدل نيشنليزم درامنځ ته کېدو امکانات برابرکړل . په افغانستان کې يومعتدل نيشنليزم مينځ ته راغی، چي عمده مضمون يې ملت پالنه ، دتاريخي مواريثو او عنعنودرناوی، حماسي ادب ، پرځان ويسااوملی غرور و. ٌ

)وګ: دپښتوادبياتو تاريخ ـ معاصره دوره ــ ۸۵ مخ (

)۲ (طلوع افغان ۱۲کال ۷۷۸گڼه. دادوه اعلانونه ماپخپله په سرسره کتلي وه خواوس مي دسراج الاخبار کلکسيون ته لاس کوربڼ نه رسېږي اود طلوع افغان حواله مي دښاغلي رفيع دژبپالنه نومي کتاب ــ ۳۲مخ څخه واخيستله .

)۳ ((يوازنی پښتو) په ۱۳۰۱ش کال کي د (مرکه دپښتو) له خوا دپوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي يې خادم العلماءمولوي عبدالواسع قندهاري سريزه کښلې ده . (وګ : ژبپالنه ــ ۲۵مخ)

)۴ (وګ: دافغان يادــ دعلامه حبيبي مقاله ــ ۹مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

)٥ (پالوال ــ معیاري ژبه ــ ٧٨ ، ٧٩ ، ٩٠مخونه

)٦ (ژبپالنه ــ ٤٣مخ .

ما(هوتک) چي کله دلوی احمدشاه بابادپوان له خوخطي اوچاپي نسخوڅخه ترتيباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتوپرترجموباندي پيښ سوم اوزماپه نزدمي لاسوهلي ځايونه په نوي متن کي وانه خيستل . د هغولاسوهنو يوڅومثاله دادي :

دلفريبه ــ زړه فريبه

شکرلبه ــ خوږشونډې

پريرويه ــ پري مخه

دامنگيره ــ لمن گيره

موی کمره ــ ملاويښته

(٢) وگ : دلوی احمدشاه بابادپوان ــ د١٣٧٨ش =١٩٩٩ع کال چاپ

)٧ (ژبپالنه ــ ٣٦ مخ

)٨ (هماغه کتاب ــ ٣٦ مخ . نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.

)٩ (ده ختې دکندهارښارپه جنوب کي ديوه کلي نوم دئ. دامتل ځيني کسان په دې ډول هم وايي :" عبث دارومردک دي ، فتح خان يې ړزوي.

په خوله کړلي تصفيه په زړه منلی سوچه توب

دپیوريزم په باب تاسي په تيروپاڼوکي ښه پوره تفصيلي بيان ولووست اودهغه دنه عملي توب اوتاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثريت ټولوپوهانوورسره خپل مخالفت څرگندکړی دئ . خوپه عمل کي دپیوريزم له کرني سره سره د پښتوژبي دسوچه تابه بازار ښه تووددئ . ددې مسئلې دښه څرگندتياله پاره به زه يوڅه شاته ولاړسم اودژبي له پاره به دنوووجوړونوپرسابقه يووارنبيامروروکړم .

علامه محمودطرزي چي دافغاني ژبو(فارسي اوپښتو) دسوچه تابه له لومړيوپلويانوڅخه و ، په دې برخه کي ليکي :"

... به فکرعاجزانۀ خود ما، يگانه وظيفه انجمن عالی معارف باېداصلاح وترقی وتعليم زبان وطنی وملتی افغانی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

باشد، ازارباب علم ودانش این زبان یک گروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر بایدکرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است ، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا بایدکردو هر قدراصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء بایدکرد ً . (۱) محمود طرزي د(فني اوصنعتي کلماتو اونوواختراعاتو) له پاره دمناسبواو متناسبو کلمودپیداکولوسپارښتنه کوي . په (پیداکولو) کي دکلماتو پلټنه اوجوړونه دواړه راتلای سي . خودی داکلمات مشخص کوي اود نوولغاتوپیداکولواړتیاېوازي په (فني ،صنعتي او داختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي .

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتودعلمي اصطلاحاتویانوولغاتووضع) ترسرلیک لاندي ددغه کاراصول بیان کړي دي ،په هغوکي یې ً دپښتوسوچه لغاتوپلټنه اودلغاتووضع ً دجلامادوپه توګه ټاکلي دي . دنوولغاتووضع کول یې یوازي په تخنیکي ، صنعتي اوعلمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک) ، فوټوګراف (بشرلیک) ، فونوګراف (ږغ لیک) اونور،چي ښې ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰ ، ۷۱مخونوکي دطلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي . ګویا دعلامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونوباندي تکیه درلوده . لروپښتنوهم خپلي جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي .

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي دساینسي علومود اصطلاحاتوله پاره دنومونوټاکل لازم ګڼلي دي . دی لیکي : ً دساینس اوتخنیک له پرمختګ سره دنړی په وړاندي تللوهیوادوکي هره ورځ نوی ــ نوی ساینسی زېږېدنی کیږی اوپه هره زیږیدنه دهمغه هیواد دژبی یونوم ایښودل کیږی اوبیادعلم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیوادته ودیږی اوهلته میشتیږی . که وروسته پاتی هیوادوژبی پټه خوله پاتی شي اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نوددی ناویانوسلسله خواوړېده ده اوکله چي ددی هیوادخلک سترګی غړوی ګوری به چي ددوی دژبی ټول انګړ به دپرمختللیوهیوادونوراغلیوساینسی ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناویونیولی وی اواصلی ژبی ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی .... ً) ۲(

دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي ً ناویانو ً ته باید نومونه کښېښوول سي.

اودپوهاند دوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:

ً نوي جوړونه بایدپه علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وی چی زموږفکري اوکلتوری زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ، پوهنتون (یونیورستی)،څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او وږکتون دکودکستان لپاره .مګرکه سوکرک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو، یوه بې ځایه ټاکنه به وي . ً (۳)بل ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ). ۴(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه عمل کي چي گوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر اوپه سوونوروپه ژبه کي دودسوي لغتوته لګيادي ، نومونه جوړېږي . دېنسل له پاره يې دپښتومرکې (وچکښی ، وچکښ) بيرته ژوندی کړ . په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو دوی (رنځمن) ورته راوايست، سراښ (دحريص په معنا) په لهجوکي پروت دئ خودوی(اسويلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلاښ سته اوعام دئ خودوی ورته (ډېون) جوړکړ، په ژبه کي طبيعت ددخيل لغت په توګه دوولس پېړی ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون) وموند، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهيسي سندري وايي خــودوی ورته (ډانګ لکی) پيداکړ اوڅه موده وروسته يې بياهمدغه ډانګ لکی د (ډاينازاروس) له پاروټاکه (۵). نه پوهېږم چي دبلبل اودغه ماقبل التاريخ حيوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښايسته سته خونه پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نياودعدل اوانصاف په معنا رواج موندلی دئ خودوی ورته (سماو) راوايست ، په ژبه کي خپتو، خپتورسته خودوی ورته(شنازګېډی) توليدکړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارليک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کرښپل) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښوخاپونه) وضع کړ (٦)، (غونېی) په ژبه کي ژوندی لغت دئ خودوی ورته (بنګن) راوايست (٧)، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم وارورته (کتاب خونه) جوړسواوهغه هم دپارسی ټکي په ټکي ترجمه (٨)، (بدلون)پخوا جوړسوی و،نو(ونجون) ته څه اړتياوه ؟، د(بېکسی) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېڅوکتيا) ته څه ضرورت و؟.

ځينو ډېروبې خوندو اوپېخو ترجمه سوو لغاتوته خوزه بيخي حيران پاته يم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (اوسپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ړنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغټ) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته يې ولي چته اوښتې ده . موږدړغ دبلي اوشرنګ سوټي له پېغوره لاخلاص سوي نه يو چي دابل سرباری هم پرولوېداواوردمعيارپه نامه !

پوهاند دوکتور زيارصاحب وايي چي" نړېوېزونه يانړيوال وييونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډيو، تلويزيون،تيلګراف ياتېلګرام ، تېلي فوتو، تيلي ټايپ، تېلېفون ، اکسرې يالايزر(وړانګې) کمپيوټر ، ډاکټر، اکسيجن ، هايدروجن ، نايتروجن ، الکترون ، نايترون، پوزيترون ... ياځانګړي جغرافيايي نوموڼه اوياپه زرګونو کېمياوي او درملي نوموڼه ... دنړی په زياتروعلمي ژبوکي له يوڅه جوليز(شکلي) اډاپټېشن (راخپلوني) سره يورازدودلري ، په نيولو جيزم کي راګډول بياهم دپيوريزم په مانااخيستل کېږي ..." (۱۰)يعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ . خوتردغه سپارښتني دوې کرښي وروسته بيا وايي چي که څه هم په عربي ، توركي ، پارسی ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي يعني که موچم ورته جوړسو، ژباړئ يې . داچي تراوسه دغو نړېرالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم يې نه پوهېږي چي ځرنګه لاورته ومومي . دمثال په توګه اکسيجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وايي" ترک عادت موجب مرض است" په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبډوب) يې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرګرسته خودوی ورته (زرپښ) وزېږاوه ، په ژبه کي ترينګلی د(عبوس ، پيشاني ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخيستی دئ خودوی ورته (اريړه اوربوز) وزېږاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځای وایوچي بین المللي تخنیکي نومونه به پرځپل حال پرېږدوخوبیرته خپله خبره اخلواوتیلفون ته (غږون) ، تلویزیون ته (لروینون) اوتیلګراف ته (لرلیګون) پېشنهادوو(۱۱). دمروجولغاتودوژلوپه کارکي هم سیالي ښه په زورروانه ده . دېږیوپېږیومروج لغات دمعیارپه فتواله رواجه لوېږي . ماپه یوه بله لیکنه کي ددغولغاتویوه ډېره کوچنوټې برخه داسي بیان کړې ده :" زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسیزوکي (بډای) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موپه (برید) له منځه یووړ ، (ایلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هیواد)نېستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موپه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګیایو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټې په شان ګرزولې ده چي (یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)" . دالیست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسیږي .زه پوښتنه کوم چي تصفیه اوسوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جریان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرایږدئ ،خوداکټ مټ اوپه مطلق ډول تصفیه ده . او تر ټولوبیادخواشینۍ خبره داده چي که چاپه لیکنه کي دغه جریان تعقیب نه کړ ، لیکنه یې ناکره ، لهجوي ، سیمه ییزه اونوراونوربلله کیږي .

زیارصاحب هم وایي چي هرڅوک بایدلغات جوړنه کړي . ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحیت پوري تړي زماچیغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دي ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحیت والاو جوړوني اودبې صلاحیتوداسره بېلېږي نه . دنیولوګیزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحیت والاوه ، که بې صلاحیته ، خبره انارشیزم ته رسیږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په یوه مجله کي دیوه متوفی مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزیرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکونومونه یې هم پښتوکول (۱۲۱) دلیکني له خونداو شخوندڅخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبې دتصفیې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمداذهنیت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره لیکنۍپښتوپه نامه پالل کېږي . په دغه شان روحیه باندي یوې ژبي ته انکشاف ورکول دیوویشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زیاتي یوه په بله نښتلې دي.

مورته زیاتره ویل کېږي چي دنړیوالوعلمي اوفني اوسیاسي ټرمینالوجۍ سیلاب ته که لاس ترزنه کښېنو، ژبه راڅخه لاندي کوي . داحقیقت زه هم منم . خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبریدبایدوټاکل سي .که دا کارونه سي ، نوچي بیاپردیارلس لیکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بیا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفیې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جريان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي . که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفين ځانساتي، لنډاندي، مرتجعين وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بيابه هم هغوی دګاليله په شان پر مځکه باندي د توبې ايستلوپروخت لاهم ووايي چي په دغه ژبه د افهام او تفهيم عمليه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای . داپښتوپسې عامېږي اوخلک ځني خوا توري کيږي . ددې چاره په کارده اوهمدانن يې په کارده. د پېريانانودې ژبې په پښتنوکي درزونه واچول ، ددې کارله پاره فکر کول په کاردي ، دا درزپراخېږي او چاره يې په دې نه کېږي چي وواېو :

ٌ کاروان به تيرېږي اوسپي به غپيږي ٌ (۱۴) . دپښتو ژوند د پښتانه له ژوندسره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونوسره . که خدای مه کړه پښتون مړسو، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري . په نيولوګيزمونو باندي دپښتوژوند نه راګرزي . ديوې شېبې له پاره يې فرض کړئ چي په پښتوژبه کي يولغت لاهم پردی نسته مګرکه پښتون همداسي شپون اوعسکروي اوروزي يې دشپنيتوب اوځان وژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دواکړي ؟ ښاغلی پوهاندحسن کاکړدځپلوتاريخي څېړنوپه پای کي دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چي :ٌ پښتوچي بيرته پاتی ده اوعلمی شوی نده دژبې دځنګه والي له امله نده ، بيرته پاتی توب يې دپښتنوله لاسه دی . ددوی بيرته پاتی توب د پښتوبيرته پاتی توب شوی دی ٌ (۱۵) نو پرپښتو اوپښتنوبايدزړه وسوځل سي . دشهرت ، دنامه ، دعقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي . دغه اندېښني دي، چي په ماېې دا کتابګوټی وکيښ .

اوس په ځينو ليکنو او مرکوکي د نيو لوګيز مونوپر٪ ۲۵ باندي ټينګارکيږي . زه تاسي ټولو درنولوستونکوته واک درکوم چي که مو هروخت دغه فيصدي په عمل کي تطبيق ومونده ، زماداکتاب په هماغه ورځ په اورکي وسوځئ چي نوريې څوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي اونوربه د پښتوژبې له بابته د اندېښنو ځای راته پاته نه وي .

دکره ليکنې پښتوله نني بهېرڅخه داسي نخښي اونښانې ليدلي کېږي چي دا خوځښت په نهايت کي په يوې لهجې باندي دنورودنفی کولوله پاره دئ . زه به ډېرخوښ سم چي که دپښتويوه لهجه دژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چي ټول پښتانه يې هم وليکي اوهم يې ووايي . داکه زمالهجه وي، که دبل ،که دهابل، ماته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېړيو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کي چي راغلی دئ، عملي سي. نه د اوسنيو ژبنيو ماجراجوييوله لاري.

(۱) ژبپالنه ـــ ۶۳،۶۴مخونه دمقالات محمودطرزی د۷۷٤ مخ اوسراج الاخبارپه حواله

)۲ (ژبپالنه ـــ ۷۵مخ

)۳ (ويي پوهنه ـــ ۲۴،۲۵ مخونه. نقل قول کټ مټ رانقل سو

)۴ (پښتوـ پښتانه ۳۱۲مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵) (زيار_ دپښتوژبې دودې اړتيااولارې چارې ـــ ۹۷مخ

٦) (زيار، پښتوپښتانه ۲۰۷مخ

۷) (ويي پوهنه ۱۲۱مخ

۸) (ويي پوهنه ٤مخ

۹) (وګ: ويي پوهنه ۲۸۸ ـــ ۲۹۰ مخونه

۱۰) (دپښتوژبې دودې لارې او چارې ـــ ۹۹مخ

۱۱) (ويي پوهنه ـــ ٦۰ مخ

۱۲) (ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـــ٤ګڼه ـــ ۱۰مخ ۱۳۸٤ ش

۱۳) (په کندهارکي ددیارلس ليکي اصطلاح دقرآن عظيم له پاره کاريږي. په نوروسيموکي به هم رواج لري .

۱۴) (وګ: استادزياردپښتني فرهنګ يوځلاندستوری ـــ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش

۱۵) (آئينهٔ افغانستان مجله ـــ ۱۰٤ مسلسله ګڼه ـــ ٥٤مخ ـــ ميزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰٦

پښتونيولوګيزم ژبنۍ اړتياده که سياسي تقليد؟

په يوه ژبه کې چې دنړيوالوپرمختياواوساينسي وتخنيکي انکشافاتواواختراعاتوله اسيته دنوولغاتودجوړوني اړتيامنځ ته راسي اودې کارته نيوګلوبيزمونه استخدام سي ،معنايې داده چې دا ژبه اوس هغوحوادثوته ځان تياروي چېٌ پرنوروتېرسوې اوپردې اوس راغلي دينهٌ ددې پرځنګ هره ژبه چې دخپل انکشاف په بهيرکې داسي ځای ته ورسيږي چې نورنوورته دنيولوګيزمونواړتيامحسوسه سي ،معنا يې داده چې دې ژبې دانکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ويونکي يې هم دفرهنګي سطح په يوه داسي مرحله کې واقع دي چې نورټول کارونه سرته رسيدلي دي ، اوس نودژبې دسره کېدو وار رسيدلی دئ . په دغه وخت کې که دمعياريت اوکره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چې له حالاتوسره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګيږي اونه به مخالفت ورسره وکړي . خوکه دمعياريت هڅه دسياسي سياليو زيږنده وي ، دانودژبنۍ اړتياله مخي نه بلکي دنوروانګيزوپربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ اوهغه څوک چې نه غواړي په دغه انګيزوباندي خپله ژبه ولړي ، يادغه سياسي سيالۍ ورته دسياست دمدارياتو سرکسونه ثابت سوي وي ، نوطبيعي ده چې لومړی خوله دې لوبې سره څوني نه غورځوي اوکه ډېره درنه پرتمامه سوه نويې بيايه مخالفت کې دريږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماچي به دپښتوژبي دکره توب له پاره دهڅوتاريخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نودچاخبره شپږم حس به راته ويل چي په دې هلوځلوكي ترژبنۍ اړتيانورمسايل ډېردخيل دي . ددې نورو مسايلوپريوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث كي ږغېدلى يم . پوهاندزيارصاحب اوس پخپله يوه مركه كي زماپردغه گومان باندي د يقين ټاپه ووهله چي زموږنوي جوړوني له پارسي سره دسيالۍ اود هغې په تقليدراپيل سوي دي . دى وايي : ٌ پارسي چي زموږورسره يوه رغنده سيالي روانه ده ، هيڅوک په نظركي نه نيسي ، كه پارسيوان زموږسره منفي سيالي كوي ، موږورسره رغنده سيالي كوو .

تاسودپارسي پخواني اواوسنى متن وگورئ چي هرڅومره يې پارسي قوي وي ، تاسوبه ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي كي څومره نوي ټكي راغلي دي ؟ نودانيوكه يوازي پرېښتوده ؟ ٌ (۱)ماته د حيرانۍ ځاى دادئ چي استادله ټول ژبني اكاډ ميت سره څرنگه د دغي سياسي لوبي په دام كي كښېوتلى دئ اونوروته يې لاتوصيه هم كوي . ددغي سيالۍ دسالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلاى سي . څرنگه امكان لري چي پارسيوان دي ددوى په وينا ، منفي سيالۍ كوي او پښتون دي بياورسره سالمه سيالي وكړي . داسيالي له لويه سره پر منفي تمايلاتوراپيل سوې ده اويوه كرغېړنه لوبه ده چي دوخت غير ملي حكومتوپښتون اوپارسيوان دواړه پكښې ښت كړي دي .

زماپه فكرخوهره ژبه دانكشاف اوپرمختگ په لاركي خپل موقعيتونه اوخپلي درجې لري . دنوروژبوپه پرتله يې دانكشاف سرعت هم توپيرلري ، ژبنۍ اړتياوي يې هم ځله بيلي وي . پښتوله بده مرغه اوس لاهم دخوشحال خان ختک خبره ٌ بکره پرته ده ٌ . ددغه واقعيت په ليدلو، كتلواومنلوباندي بايدهيڅ پښتون نه دحقارت احساس وكړي اونه هم دخپلي ژبي دنيمگړتيا. دارواښادنوميالي خبره ٌ پښتودژبي په حيث نه ترچاپاته ده اونه ترچازياته ده . ٌ (۲)لكه په انسانانوكي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبوكي هم سته . دسيالۍ په وجه په ژبه كي بدلونونه راوستل ترگټه تاوان ډېرپېښوي . داسيالي هغه ناوړه دودودستورته ورته ده لكه ځيني كسان چي له خپلوتربروسره دسيالۍ په انگېزه خپل نابالغ زوى ته واده وروكړي اودخپل ماشوم زوى ژوندله خوراډېرودنگلوسره مخامخ كړي . وايي ٌ شرمښكۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځايه سوه ٌ . داراز سيالۍ ته ځوان مغزونه دخپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبوله امله خورازيات آماده دي اوډېرژرپه دغه رازداموتوكي لوېږي . دسړې سينې درلوونكي مسن پوهان هيڅكله بايدځوانان دغه راز بازاري لوبوته تشويق نه كړي.

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړكړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي دضرورت ژبه ده ، ددربارژبه وه اوده ، د علم ژبه ده ، ويونكي يې پخپله دتعليم اوسياست پرميدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته دهند، ايران ، ماوراء النهر اوافغانستان پاچهانواودرباروكاركړى دئ . دې ژبي چي نيولوگيزم ته مخه لاكړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه . ترعربي ژبي وروسته دمنطقې دعلم، د سياست ، دادب اوتجارت ژبه وه . دپارسي دپرمختگ دلايل بايدد هغې په ويونكوكي ولټول سي نه په لغاتوكي . له بلي خوا دپارسي ژبي خپل پوهان بيا په دې عقيده دي چي ددې ژبي دبرياليتوب يوعلت دادئ چي دډېروژبولغات يې پخپل ځان كي هضم كړي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودژبي دروازه يې دنوروژبوپرمخ ترلې نه ده . ارواښادپوهاند دوکتور عبدالاحمدجاويد په دې برخه کي وايي چي په فارسي ژبه کي ددخيلو کلماتودښووني له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم . ميزپرتگالی کلمه ده (۳)، چاينک چينايي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده . اوپه پای کي په ظريفه لهجه وايي ٌ ما مي مانيم ونان خشک ٌ . مراديې دادئ چي يوازي (نان) فارسي کلمه ده نور يې ټولي دخيلي دي اوله نوروژبوڅخه اخيستل سوي دي . (۴) ارواښاد دې کلماتوته په کرکه نه گوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونوکي راوړي چي څرنگه يې دنوروژبولغات پخپل ځان کي حل کړي اوخپلي ژبي ته يې دافادې وسايل پرېمانه کړي دي .زموږپوهان بياتراوبودمخه گاولي کاږي اووايي ، موږلغتونه څکه جوړوو،چيٌ که سباددهقان لمسی او کروسی تعليم کوي د هغه لپاره (به) اسانه ويٌ . ته دبزگرزوی ته دتعليم زمينه برابره کړه ، بيا دپښتوتعليم زمينه ورته مساعده کړه ، ژبه يې خير دئ سوچه دي نه وي ؟ دسبادبزگر دزوی غم به خورو خپل اوسني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل . موريې چي کومه ژبه ورزده کړې ده اوده ته ترهرڅه گرانه ده ، هغه اوس په کتاب کي نسي موندلای . دکتاب ژبه ده ته د يوې خارجي ژبي دزده کولوپه شان ستونزي لري . طبيعي ده چي وخت ترديې په بلي قوي ژبي (انگرېزي ، اردو، فارسي اونورو) مصرفوي څکه په هغه ژبويې هم اړتيارفع کيږي اوهم يې په زده کړه کي تردغي نوي پښتومشکلات لرډي . له يوچاسره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وې ويل : ژبه متخصصينوته پرېږده ، چي هغه يې سمباله کړي . په جواب کي مي ورته وويل : ماخو په هغو نامرادوباندي ډېري هديرې ډکي ليدلي دي ،چي دمتخصصو ډاکترانو په نسخويې زني ورترلي سوي وي . دمتخصص سهوه دمرگي گولۍ ده اوبس .

(۱) ښکلامجله ـــ ٤کال، ۳گڼه ٥۱مخ

(۲) دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ـــ ۱۰۹مخ

۳(دده په نظرپه فارسي کي (ميز) دمېلمه په معنا دئ اوپه مثال کي يې (ميزبان) راوړی دئ.

۴(که زماحافظې غلطي نه وي کړې ،دامقاله په اميدجريده کي نشرسوې وه. ما يې يادونه په يوه بله مقاله کي پخواهم کړې وه اوتاسي به يې په ضميمه کي ولولئ . له تکراره يې بخښنه غواړم.

نظري معيارعملي گډوډي

ژبپوهان وايي دژبني معيارټاکلوله پاره اتاريټي (authority) په کارده . اتاريټي دوې خاوې لري . يوه يې دعلم اوصلاحيت خواده چي په ژبپوهانواړه لري او بله يې اجرائيوي اړخ دئ،چي په دولت يا اکاډميکو ټولنواړه لري . ژبپوهان علمي اړخ څيړي اودولت يانور اکاډميک سازمانونه يې دترويج له پاره قانونيت ورتسجيلوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوپه معياريت کي ددې دوارړوخواووخلا محسوس ده . د صلاحيت په برخه کي پوهاندزيارصاحب هيڅاته غاړه نه ده ايښې . نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولني اواکاډيمۍ ته . اورواښادالهام ورڅخه دوستانه ګيله کوي او ليکي چي ٌ ... که څه هم زيارموږدترې په شمول دتاريخي ـــ مقايسي ژبپوهني متخصصان نه ګڼي اوښايي چي رښتيا به وايي ٌ (۱). ګويا د معيارپه برخه کي يوازي ددوی خپل نظر معياري دئ . اوداجرائيوي صلاحيت خلا خوپه دغوکلونوچي کي دا خوځښت راپيل سوی دئ ، په ټوله معنابيخي محسوسه ده . خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغوتېرو دېرشو کلونوکي خودخلقي او پرچمي دولتوپه شمول ټول دولتي نظام د پښتواوپښتنو پر ضدولاړو . (۲)

ددغه شان دوګانه خلاووپه موجوديت کي ديوه خوځښت قانونيت اواغېزمنتوب پخپله تر پوښتني لاندي راځي . اودهمدې عامل نتيجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلويانوزيات نورونه موندل .

داچي اوس دنوولغاتوپه اعتياداخته کسان دخوځښت په پلويانوکي شمېرل کېږي اوبيادهغوله مخي داحرکت دبري لوړپوړته رسېدلی ګڼل کيږي ، يوه ذهني نتيجه ګيري ده چي داستنادپايه يې پرواقعيتونو ولاړه نه ده . حقيقت دادئ چي ددغه خوځښت له امله يوه نوې ژبه يا لهجه دتکوين په حال کي ده .تاسي دالاندي ګډوډيوته ځيرسئ چي ديوه خوځښت تردېرش کلن فعاليت اوبري ته تررسېدووروسته ! په هغونشراتوکي موجودي دي ، چي دکره ليکني له بهيرسره په يوه يابل دليل ځان ترلی ګڼي.

(۱) پښتواو پښتانه ته دالهام سريزه ـــ پنځم مخ

(۲) زيار صاحب په هغه خصمانه چلندډېر ښه خبردئ چي زموږسره دباخترآژانس دپښتوخبرونوپه رياست کي د دولتي مقاماتوله خواکېدئ.

د (په) او (پر) ګډوډي

دغه دوه سربلونه (prepositions) دپښتوپه ځينولهجوکي سره ګډيږي اويودبل پرځای يې په ناسمه توګه کاروي . په دغولهجوکي (په پښتوليکل) او(پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دادوې خبري جلاجلامعناوي لري . په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتوده او(پرپښتوليکل) معنادليکني موضوع پښتوده . د پوهاند زيارصاحب په عقيده ٌ له کندهاری اوتاريخي ادبي پښتوپرته نور زياتره ګړودونه (په) او(پر) سره ګډوي ٌ (۱)له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مراددکلاسيکوشاعرانوپښتوده .حقيقت هم دادئ چي په کندهاري ګړودوکي ددغودووسربلونواستعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي . دوی (په خره سپور) هيڅکله هم نه وايي . په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورولهجو کي عام دئ . (۲)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزيارصاحب په ويې پوهنه کي ددغوسربلونودسم استعمال ټول مواردراوړي دي چي په يوه برخه کي زه دداسي يوه پښتانه په توګه چي دپوهانددوکتورزيارصاحب دخبرني په تاييدمي ددغوسربلونوسم استعمال دمورله غبري څخه زده کړی دئ ، موافق نه يـــــم اوهـــــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ)،په دې برخه کي بايد(په کوم کال کي مړدئ) کره شکل وي ځکه زمادخبرني له مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له (in) او (on)سره خوله په خوله برابردئ . په انګرېزي ژبه کي هم (in 2006) کره دئ او(on 2006) ناسم .

ارواښادعلامه رشاد(رح) په دې برخه کي دګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړې دي :" د(په) او (پر) ترمنځ توپيرسته . (پر) داستعلاتوری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزپې کتاب کښېښود(۳)، پرماېي پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) دظرفيت او آليت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته يې وواهه . دلته (په) دآليت دنده اجراکوي . په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته دظرفيت مانا ورکوي ." اوکله چي مرکه چي د(په کال) او (پرکال) په برخه کي توضيحات ځني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ :" ... که (کي) ور سره راسي بايد(په) وکارول سي ولي هلته دظرف زمان مفهوم ورکول کېږي . ظرف پردوه ډوله دی ، يودزمان ظرف دی اوبل دمکان ظرف . په کورکي ، په مکتب کي داظرف مکان دی . په پسرلي کي داسي کېږي ، هغه وخت هغه دزمان ظرف دی،په کال کي داسي کېږي ياداسي وسول، داظرف مکان دی نوهلته دظرف مکان لپاره تر(پر)، (په) غوره ښکاري اوداستعلالپاره بياتر (په) ، (پر) صحيح دی . "

د(په) او (پر) داستعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځينو ليکوالو ديوه غلط فارمول پيروي پيل کړه اوهغه داچي که په دغو سربلونوپسي وروسته د(کي ، سره) اوستربل (postposition)کارېدئ ، بايد(په) وليکل سي اوکنه نو(پر) سم دئ . ددې فارمول غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په) آلي ـ instrumental) حالت کي راځي اوهورې اوستربل نه ورسره ملګرى کېږي . لکه (په لښته يې وواهه) . ددغه غلط فارمول پالونکي په داتېرمثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وايي وروسته اوستربل نه دئ راغلئ . نويې (پرلښته يې وواهه) وليکي . د(په لښته يې وواهه) او(پرلښته يې وواهه) جملې دمعناله مخي له مځکي تراسمانه پوري توپيرسره لري . (په لښته يې وواهه) معنا د وهلو وسيله يې (لښته) وه ، لرګی ياتوره يابل څه نه وه . (پرلښته يې وواهه) معنا دوهلوانګېزه يې لښته وه . ښايي وهلی يې په سوکانو، په لغتوياپه لرګي وي خوجنجال يې پرلښته سره پېښ سو)۵. (

ددغه ناسم استعمال ليکوال د(شينيت) له معافيت څخه په ګټه اخيستنه باندي دخپل ځان ليکنه معياري ګڼي اودنوروپرسمومشورو غوږنه نيسي . په نتيجه کي يې دمعيارترپردې لاندي يوه لويه ګډوډي رامنځ ته کړې ده اودښاغلي منلي خبره دمعيارمحتسبانو هم غوږونه کاڼه اچولي دي . دې مثالوته ځيرسئ چي له (ورځ مجلې ٦کال ، ۳ـــ٤ ګڼې)څخه اخيستل سوي دي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم ــ ٌ دالله دلوی اوعظیم ذات پرامر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ... ٌ (۱مخ)

سم ــ دالله دلوی اوعظیم ذات په امر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ....

ناسم ــ ٌ دهمدغه کال دشعبان په ۲۳ دپنجشنبې پرورځ ....ٌ(هماغه مخ)

سم ــ دهمدغه کال دشعبان پر۲۳ دپنجشنبې په ورځ .... ٌ

ناسم ــ ٌ پرپښتني درنښت ــ اداره ٌ (۲مخ)

سم ــ په پښتني درنښت ــ اداره.

ناسم ــ ٌ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت پرلحاظ دسپېڅلي کرکټر .... ٌ (۹مخ)

سم ــ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت په لحاظ دسپېڅلي کرکټر .....

ناسم ــ ٌ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپرتوپ وویشتل شوٌ (۱۰مخ)

سم ــ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپه توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شومعناداچي پرتوپ یې ودراوه اوپه توپک یا بل څه یې وویشت . یابله معنایې داسي کېدای سي چي دتوپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې دهمدي شخړي له اسیته وویشت . خوپه توپ وویشتل شو، معناداچي دوژني وسیله یې توپ و. دتوپ مخي ته یې وتاړه اوتوپ ته اورورکړ.

ــ ناسم ٌ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې ځان سره دچاپ پرهیلې ساتلي وه.ٌ (۱۱مخ)

ــ سم ــ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې له ځان سره دچاپ په هیله ساتلي وه.

ــ ناسم ــ ٌ ... دپخواپرخېر ... ٌ (۹٦ مخ)

سم ــ .... دپخواپه څېر

ناسم ــ ٌ ... په عوامو کښې پراستاذ صاحب (رح) مشهورو،ٌ (۹۸مخ)

سم ــ ... په عوامو کښې په استاذصاحب(رح) مشهورو.

(پراستاذ مشهورو)معناداچي تراستاذزیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) ومعناداچي دوهم نوم یې استاذ و، خلکواستاذ باله.

ناسم ــ ٌ ... پرامربالمعروف لاس پوري کړو .... ٌ (۹۸مخ)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم ــ په امربالمعروف لاس پورې کړو....

ناسم ــ ٌ په ګل اغاشېرزي ځان مرګي بريدشوی ٌ (ټول افغان ويبپاڼه ــ ۳۱ــ ۷ــ ۲۰۰۶ ع)

سم ــ پرګل اغاشېرزي ځان مرګي بريدشوی .

په ګل اغاشېرزي بريدشوی معناداچي ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلې وه . اوپرګل اغاشېرزي بريدشوی معناداچي دبريد هدف ګل اغاشېرزی و، چي له منځه يې يوسي.

ناسم ــ ٌ د۱۳٦٦ لمريزکال پرکب مياشت ....ٌ (شکلامجله ۲ ګڼه ٤کال ۵۸ مخ)

سم ــ د۱۳٦٦ لمريزکال دکب په مياشت کي .... ، يا د۱۳٦٦لمريزکال په کب مياشت کي .... دلته مياشت دزمان ظرف دئ.

ناسم ــ ٌ دځېل مطبوعاتي کارله پيله راپردېخوا.... ٌ (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ۵۹ مخ)

سم ــ دځېل مطبوعاتي کاردپيل راپه دېخوا....

ناسم ــ د۱۳۷۹ لمريزکال دتلې پرمياشت ....ٌ (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ)

سم ــ د۱۳۷۹ لمريزکال دتلې په مياشت کي . دلته هم مياشت دزمان ظرف دئ ، نه استعلا.

ناسم : ٌ که بوميان پکې پرلږه کي (اقليت) واوړي ...ٌ (پښتو، پښتانه ۲۳۱مخ)

سم : که بوميان پکې په لږه کي (اقليت) باندي بدل شي . پرلږه کي

اوښتل معناداچي دبوميانوشمېرترلږه کي زياتيږي . اوښتل دزياتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲مخ کي بياداتېروتنه سمه سوې ده .

ناسم : ٌ ... دقلم پرژبه ترموږرارسولي دي .ٌ (پښتوتاج التواريخ ــ ج مخ)

سم : ... دقلم په ژبه ترموږرارسولي دي .

دقلم ژبه دلته آله ده . په آلي(instrumental) حالت کي د(په) استعمال صحيح دئ.

ناسم : ٌ قضاوت پرلوستونکيواړه لري ٌ (پورتنی اثر ــ هـ مخ)

سم : قضاوت په لوستونکيواړه لري.

په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ اود(به) پښتومعادل (په) دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم : ٌ لس باروړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ....ٌ (هماغه اثر ــ ۱۱۹مخ)

سم : لس باروړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو ....

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل . غوجل دلته مکاني ظرف دئ اوپه ظرفي حالت کي (پر) استعمالول سم نه دي ، بلکي په in = يې کره شکل دئ . ٌپراوخورولاړ ويٌ لا اسعماليږي ځکه هلته يورازاستعلايي حالت موجوددئ .

ناسم : ٌ ... پرلاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شمٌ (هماغه اثر ۳۱۷مخ)

سم : په لاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شم . پر ژبوخبري کولای سم يعني دنوموړوژبوپه باب معلومات ورکولای سم ، خوپه ژبوخبري کولای سم معناداچي نوموړي ژبي مي زده دي.

ناسم : ٌ که چېرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم دين نه وي اوپه هغوی حکومت کوي ....ٌ (هماغه اثر ۳۶۹مخ)

سم : که چيرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم نه وي اوپرهغوی حکومت کوي.

(په هغوی حکومت کول) يعني دهغوی په واسطه حکومت کول اوپه دې صورت کي حکومت معنادافغانستان خلک. خو(پرهغوی حکومت کول) معنادامیرله خوادافغانستان پرخلکوحکومت کيږي .

ناسم : ٌ ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپر(سيم) ښاريې ونوماوه ... ٌ (هماغه اثر ۱۲٤مخ)

سم : ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپه (سيم ښار) يې ونوماوه.

د(په) او(پر) داتول ناسم استعمالونه له ناسمي لارښووني څخه پيښ سوي دي . دليکونکي له پاره فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ .

دامثالونه دومره ډېردي ،چي که ټول راوړم يوکتاب به ځني جوړسي . داوراني ټول دمعيارپه نامه ناکافي لارښوونوپيښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي وراني يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم . ماته پخپله لهجه کي هم ځيني ګرامري وراني رامعلومي دي .هروخت مې چي ارتياااحساس کړې ده ، بې پردې مي بيان کړي دي اودخپلي لهجې زلميوليکوالوته مي يې دسمولوسپارښتنه کړې ده . خودلته داوراني ناسمو لارښوونو منځ ته راوړی دئ . دغه ځای دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بياداسي دنګلې هم لري . معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اووروښوول سي . داديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيادافغانانوپه دا اوسنۍ پاشلې ورځ کي چي دپښتونشرات يې په سلوکي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي . دمعياربېرۍ له اروپاڅخه نسي پرلار برابرېدلای

اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) ويي پوهنه ــ ٤٧ مخ

(۲) په دې برخه کې زمااودښاغلي استادصميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت راغلې وه . اروابښادعبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کي په ټورنټوکي و . ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي . علت يې داوچي دده په محيط کي هم ددغو سربلونوناسم استعمال عام واوده خپله مورنۍ زده کړې قاعده نه سواى هېرولاى.

)۳(مرکه چي داستادپه ژبه کي تصرف کړی دئ اوداستادخبري يې په خپل زعم معياري کړي دي .

)۴ (په گوربت کي (عاليت) راغلی دئ چي دمرکه چي تېروتنه ده .

)۵ (وگ: لېمه مجله ــ کال ــ گڼه ــ مخ ــ ددې قلم ليکنه.

د مجهولي (ې) لانجه

دختيځي اولويديځي اوجنوب لويديځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) داستعمال په برخه کي ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپيرونه سته . دي توپيروته پاملرنه نه کول اوترسرېي تېرول ياپه يوه جرأتمندانه حکم سره گام تراړول اوهيسته غورځول دپښتوژبي په گټه کارنه دئ . په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کي راغلي دي چي سويل ــ لويديزه گړدودي ډلهٔ د نورو (منځنيو، سوېل ــ ختيزواوشمال ختيزو) گړدودي ډلوپه وړاندي له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالی لريٌ خوله دغي ارکاييکي ځانگړتياووسره يې په کره ليکلارکي له پامه غورځولې ده (۱)دغه ځانگړتياوي يې چي بېلې مثالوپه ډېره مختصره توگه هيسته ودوري راوړي دي ، دکتاب دوه مخه يې نيولي دي اوپرزياته کړې يې ده چي کهٔ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوي يومخيزه په پام کي ونيسوٌ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي . دغوځانتياوو يا ځانگړتياووته يېٌ بېقاعده گۍ ٌ ويلي دي . اوس نوکه څوک په دې برخه کي نظرځرگندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککرۍ وخوري اوورته وبه ويل سي چي ته د ويلو حق نه لرې . مگرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کي هرومروداپوښتنه پيداکيږي چي د پښتوديوېٌ ارتې بيرتې گړدودي ډلېٌ هغه ځانگړتياوي چي په يوازي سردنوروټولو گړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲)اوترنوروگړدودونوپې تاريخي لرغونوالی هم منل سوی دئ ، د(بې قاعده گيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳٦۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸٤ش) په سريزوکي دمحتوياتوله مخي خورازيات توپيرونه سته ، چي ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کي يولړنوري پوښتني هم را پيداکوي . دکندهاري گړدودپه اصطلاحٌ بې قاعده گۍ ٌ چي ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي ، دلومړي چاپ په سريزه کي نسته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي امله دلوستونکي په ذهن کي داخبره ورګرزي چي آيا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغهٌ بې قاعده ګیٌ معلومي نه وې ؟ هرومرومعلومي وې . نودنه يادولولعلت يې څه و ؟ ښايي دابه يې مصلحت نه وي ګڼلی چي دنورولهجوپربې قاعده ګیوباندي سترګي پټي کړي اويوازي کندهاری ګړدودلوستونکوته دٌ بې‌خرته بې قاعده ګیوٌ درلوونکی وښيي . که داښاييدنه رشتياوي ، نونن هم ددې راز ورانوونکوقضاوتويادونه دمصلحت پرمقوله نه سي برابرېدلای . د پښتوپه دې دونه زياتولهجو کي يوازي ديوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بيانول ، پخپله دٌ سکه اوناسکهٌ مفهوم ذهن ته تداعي کوي . زمابشپړيقين دئ چي ښاغلي مولف ته دپښتود نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومروڅرګندي دي . پرهغوباندي غوږونه کاڼه اچول اوديوې مشخصي لهجې په مقابل کي دريغ نيول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ.

دلومړي چاپ په سريزه کي ددغويادوونو دنسته والي دوهم تعبير داسي هم کېدلای سي چي ښايي اوس به يېٌ توبه له مېړنوخالي ليدلې وېٌ . ځکه ددريم چاپ پروخت دهمدې مغضوبي لهجې درې ويونکي ستوري (علامه حبيبي ، استادبينوااوعلامه رشاد) اودغه رازد ژبپوهني نورټول متخصصين ډاکټران دلحدبنديان سوي ول . ګويا د پوښتني اوبازخواست څوک نه وپاته . په دغه صورت کي زه نورڅه نه سم ويلای ، يوازي به دومره قدر ووايم چي خدای دي داښاييدنه نه رشتياکوي.

دپښتوپښويه ددريم چاپ دسريزي په ۱۵مخ کي څرګنده سوې ده چي دلويديځ ګړدودځانګړتياوو دپه پام کي نه نيولوحق يې دنومړي لهجې دٌ پرتليزلړه کيواليٌ له امله ترلاسه کړی دئ . دحيرانتياځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتوټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ريفرنډم ژبني مسايل حلول . اوس دی پخپله داکثريت واقليت په حکم يوه پراخه لهجه په پام کي نه نيسي اوځانګړتياوي يې له تاريخي قدامت سره سره ، چي دی يې پخپله هم مني ، (بې‌قاعده ګۍ) بولي اوپه ګرامر کې نه راوړي . که دا ځانګړ تياوي ټولي (بې‌قاعده ګۍ) وي ،نوددې خبري خومعناداده چي دپښتو ژبي ټول تاريخ پربې قاعده ګيوولاړدئ . له لويه سره يې ګرامربې قاعده دئ اوس دوی معياري ګرامرورته جوړوي . ځکه ددغوځانګړتياوو تاريخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ . آيا داخبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتياوي دپښتوخپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترڅخي ولمني پکښې راغلي دي . په هرصورت دابېلتونپاله فيصله پخپله دکره ليکنۍ پښتومخه نيسي اوپه دغه صراحت يې يادول خود جرأتمندۍ يوه نمونه کېدلای سي مګردٌ مصلحتٌ پر مقوله باندي يې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وويل ،له عقله ليري ښکاري.بايدووايم چي داقليت اواکثريت خبره يوه بې بنياده ادعا ده . د پښتو دلويديځي لهجې ويونکي يوازي (کندهار، هيلمند او سيستان ...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هيلمند، زابل ، ارزګان ، نيمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغيسولايتونه،په شمالي کي دغوربند او شينوارو د ولسواليو پښتانه، د پروان ولايت پښتانه (له ساپيواوداودزيوپرته) ، دميمنې ، مزار، بلخ زياتره پښتانه اودکوچيانو لوی اکثريت لړوډېر ږغيږي (۱) او ما چي يې دواک فونډيشن داحصائيوله مخي يوه تقريبي اندازه معلومه کړه نو يوازي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کي ددي لهجې ويونکي څه دپاسه درې میلیونو تنوته رسيږي . که دډېورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره يو ځای سي، نوبې شمېر دوه چنده زیاتیږي . ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوګرامرپه یوه کتاب کي په پام کي نه نيول اوپه دې منطق ، چي د کتاب حجم په زیاتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق څوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای . له ژبي سره که د معيار تر پردې لاندې داسي لوبي رواني وي ، نودې پښتنوته خدای خیروړپېښ کړي .

په بل غشي ټـوپک هيڅ ويشتلی نه يم

که ويشتلی يم خوبیاپه خپل ټوپک يم

)دخوشحال خان خټک مرغلري ــ ٦٣٣مخ(

(١) پښتوپښويه ١٤،١٥مخونه ـــ دریېم چاپ .

(٢) پردغه لهجه باندې هربرت پنزل امریکایي ژبپوه یوبشپړکتاب کښلی دئ چي دنړی په ټولو مشهوروکتب خانوکي سته اواروانشادالهام په پښتوژباړلی دئ . نه پنزل اونه الهام داخبره کړې ده چي دغه لهجه پربې قاعده ګیوولاړه ده . دوی دواړه دژبي متخصصان وه.

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج ليکدودکي دغه ضميرونه په اوږده (ې) ليکل کيږي اوپه لويديځه لهجه کي په لنډه (ي) . دلويديځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځيني کسان يې بېقاعده ګي بولي! که په اوږده (ې) وليکل سي ، د معنابدلون پېښوي اوچې= چي يې ، کې= کي يې ، مې =مي يې معنا ښندي . دکره ليکنې پښتولارويانوددغي قاعدې شخړه په يـــــوه (نې) ورشلولې ده اووايي چي دادکندهارګړدوددئ ، موږپه معیارکي نه دئ نیولئ . داکارېې د هغه په اصطلاح پروسيجرله مخي کړی دئ ، چي دپوهاندزيارصاحب له خولې ، دلاسليک رنګ يې وچ سوی لانه و، بیایوه لاسلیک کوونکي ويل زه يې نه منم، زه دحبيبي صاحب او دده د پيروانولارپه رسميت نه پېژنم او بغاوت يې وکړ ۃ (٢) مادا پرو سيجرليدلئ نه دئ خواورېدلي مي دي ، چي په هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوې نه وه .که دا خبره رشتياوي نو دکره ليکنې پښتولارويان نيم قرآن مني،نيم نه مني . د پروسيجرهغه برخه چي ددوی له اجنډاسره موافقه وي ، مني اونوري نه مني . په هرصورت دې پرېکړي له پښتودېواني ادب سره مشکلات زېږولي دي .زه به د دېواني ادب ځومثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانګړتیاپه پام کي نیولې ده اوشعري وزن يې په تړلی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د((کې = که يې)) مثالونه:

۱ ــ دحنان له کلامه

داګوهربه دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکـــــــــــړه ((حنان)) څه ويل مليح

)ديوان ۲۲ مخ(

کې خبري کړي دوې سترګې خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــــــــرته وايي تل بيمار

)ديوان ۲۷ مخ(

په دواړو بيتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که يې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که يې څوک د (که يې) په بڼه وکاږي ، دلومړيونيم بيتيو وزن يوسېلاب زياتيږي او ميرزاحنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چې دسيلابوپه ترلوکي دي يې ستونزي درلودې . ده دشعرپه سيلابوکي خپله لهجوي ځانګړتياپه پام کي نيولې ده.

۲ ـ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفـــــــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

)دکابل چاپ ديوان ۵۷ مخ(

زړه مي درکړ زمـــــــاياره ستاپه لاس

ستارضاده کې لوټې کړې که يې پاس

)ديوان ٦۸ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي ګلوتېرېده دچــــــــاپـــــــه یاددي

کې پرې ایښې پرځای نه وای نایبان ګل

)دېوان ۸۱ مخ(

په دې دریومثالوکي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ . په دوهم مثال کې خوشاعر دسېلابوپه تړلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتیا ډېره ښه ښوولې ده . لومړی (کې = که یې) یې له خپلې لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که یې خپله لهجه په پام کې نیولې وای ، نیم بیتی یوه هجا لږېدی ، ځکه یې نود (که یې) په بڼه راوړی دئ او سېلابونه یې په پوره کړي دي . لکه وړاندې چې اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هیوادمل داروابناد علامه رشادباباتر نظر لاندې تهیه کړی دئ اولارښوداستادیې په دغه باریکې سر ښه ورخلاص کړی دئ ځکه یې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن لیک کې د (کې = که یې) توضیح ورکړې ده.

د ((چې = چې یې)) مثالونه

۱ ــ د میرزاحنان له کلامه

دفلک دباغوان لاس دېرېکېدودئ

پرجـــــــــهان چې دبېلتون تخم کاره

)دېوان ۱۲۱ مخ(

ګل ورقي دخپل ځان ورکړې وبادته

چې لیدلئ ستادمخ دخــــط رقم دئ

)دېوان ، یوسل وځلورشپېتم مخ(

په دواړوبیتوکي (چې) د (چې یې) مخفف شکل دئ .که یې د (چې یې) په بڼه وکاږو ، دبیت دهجاوو شمېر دیوه په اندازه ورزیاتوي . په دې لاندې مثالو کې بیا د (چې یې) په معنا نه دئ راوړل سوی.

چې دخط سبزي یې ځای په رخسارونیو

زمــــــــــــــادزړه آیینې ځکه زنګارونیو

)دېوان ۱۰۱ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که دپورتني بيت (چي) دمروج ليکدودله مخي (چې) وليکل سي ګويا دشاعرمراد به (چي يې)وي اودامعنا له بيته سره سرنه خوري.

داليدلې يې غمزه ده ستادسترګو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

)دېوان ٣٦ مخ(

په دې بيت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي يې) معنا ښندي اوپه دې صورت کي به نو(آهو) له عموميته ووزي او په يوڅا يا

يوځای به اړه ولري .همداسببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده ياء نه کاږم.

٢ ــ دجمعه بارکزي له کلامه

چي خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېروايــــــرولړلي ملنګان ولاړ

)دېوان ٦٨ مخ(

ننګ ونام و سود و زيان ددنياپرېږدي

چي خالص وي پــرديداربانديي غرض

)دېوان ٧٢ مخ(

په دې دواړو بيتوکي (چي) د (چي يې) لنډيز دئ او په حاشيه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده.

دحاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چې = چي يې) لمنليکونه دان دپاسه دي . زه ددغي باريکۍ دنوري څرګندتياله پاره نورمثالونه هم

راوړم.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ((مې = مي يې)) مثالونه:

وکتوتـــه يې دسترګوحيرانېږم

چې مې کل هڅونه کړه رېزه رېزه

)دحنان دېوان ۱۲۸ مخ(

دادبه څوکړم دبې رحم يارله جوره

پرسينه مې دتېغ کين وواهه ولاړ

)دحنان دېوان ۳٦ مخ(

په لومړي بيت کي ٍشاعرخپلوهڅونوته اشاره لري ، چې کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي . که يې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نوبه بيادبيت معنا داوای ، چې حنان خپل هڅونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي .په دوهم بيت کي يې خپله سينه مطلب ده ، چې بې رحم يار وربانديي دکين تيغ وواهه اوتري ولاړ . که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چې حنان پر پخپله سينه بانديي پخپله دکين تېغ وهلی دئ اوبېرحمه ياريې دده تردغه کار وروسته تللی دئ . دغه سبب دئ ، چې زه دجملوله سياقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم . خوپه مروج ليکدودکي ، چې کره ليکدود! هم بلل کېږي ، يو شکل لري اوپه اوږده ياء يې کاږي . په دې لاندي بيت کي وګورئ ، شاعر((مي) د (مي يې) په معنا نه دئ راوړی.

صحيفه مي دزړه وګــــــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال دترکو

)دېوان ۹۷ مخ(

اوس به ددغه راز لنډيزونونورمثالونه هم په ګډه سره ولولو.

د ((نې = نه يې)) مثالونه:

۱ ـــ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

نه خبردعشق په زيان ياست

نې خبرياست پـــــــــه حاصل

)دېوان ۸۰ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نې ازل له ابتداء سته چې و کله

خاوندنه لـــــــــــري ابدنه انتها

)دیوان ۳۹ مخ(

۲ ــــ دحنان له کلامه

چې نې خوري ، نه يې نوم ښه نه دخدای پاروي

دغـــــــــــه هسې استغناڅـــــــــــه په کارنه ده

)دیوان ۱۱۵ مخ(

له دې خپله زړه ګیله کړم ډېره ډېره

چې دیارکـــوڅې ته تئ نې کړم خبر

)دیوان ۳۰ مخ(

د دواړوشاعرانوپه مثالوکي (نې) د (نه يې) مخفف دئ اوکه يې لنډيزه بڼه ونه کښل سي ، دنيم بيتي په وزن کي یوه یوه هجا زیاتېږي.

د ((بې = به يې)) مثالونه

۱ ــ دجمعه بارکزي په کلام کي

چي بهاربې پــــه راتللوشګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرويان ولاړ

)دیوان ٦٧ مخ(

په هـوابې د دیدارکړې فراموشه

هم جنت هم يې زينت هم يې لذت

)دیوان ٤٨ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ دحنان بارکزي په کلام کي

که مي سرکه مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بي کـــــــــړم قربان دشکرلب

)دېوان ۱۳ مخ(

چي شهیدپه تېغ دسترګوسي حنانه

پس له مرګه بي لګېږي پرمزارشمع

)دېوان ۵۳ مخ(

۳ ـ دعلامه رشاد بابا (رح) په کلام کي:

خودبي نه ټولېږي مړي ، خودبي ملک په وینورنګ وي

دقـــــــــــــوي له جوغه غــــــــــــاړه چي هرچاده غړولي

)افغان ولس مجله ـ پنځم کال ، لومړی ګڼه ، ۲۹ مخ(

په دي ټولومثالوکي (بي) د (به يي) په معنا راغلي ده اودنـــــفی (بي) نه ده . په دي لاندي بیت کي (بي) د نفی په حساب کارسوي ده.

تمام عمربي له وصله بي نصیب یم

لکه زخم دناســـور حاصل مي یاس

)دحنان دېوان ٤٥ مخ(

زما څخه لکه چي دمثالونوبرخه لړڅه اوږده سوه . پرهمدي ځای بي پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تي = ته يي)، (زي = زه يي)، (سري = سره يي)اونورپه لسو مثالونه دحاجي جمعه بارکزي په دېوان کي ولولي) . ۳)

مادمخه داسي فکرکاوه چي داقاعده یوازي په کندهارۍ لهجه کي سته خودحمیدمومندپه کلام کي مي هم وموندله:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آسماني میرخمن کړم

داشـــــــنادمـــــــهرداد

)دېوان ــ ۸۵ مخ د۱۳٦۲ ش چاپ ــ دهیوادمل په زیار(

په حاشیه کې ورته کښلي دي : آسماني = آسمان يې) ۴ (

یا:

ماته سره په وینوخـــوله لېوه لیده شی

چې دظلم په پیسه پیرودی پان خورې

)دېوان ۳۴۳مخ(

په لمنلیک کې ورته کښلي دي : چی = چی يې

یا:

لادي صافه آئینه اوســـهٌ حمیده ٌ

چی داهسی وهرښکلی ته حیرانې

)دېوان ۳۸٦مخ(

دې بیت يې هم په حاشیه کي کښلي دي : حیرانې = حیران يې) ۵ (

له دې اوړدوخرگندونواومثالوڅخه به لوستونکوته روښانه سوې وي ، چې دایوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چې څوک يې بس په دې خبره حل کړي چيٌ داگړدودي لانجه ده .... داموږپه لرکیوکي راوستې دهٌ اوڅوکرښې وروسته بیا وايوٌ دالوی پرابلم دی . داعجیبه ده چې په اروپايي ژبوکي دغه کلیتیکس (واړه کلیمات) ټول بې اکسینټه دي او په کندهارکي اکسینټ لري ، دا د اکسینټ مسئله ده چې له نورو گړدودوسره توپیرلري . ٌ) ٦ ((چې لوی پرابلم يې گڼئ نوبيايې ولې په پام کې نه نیسئ ؟ ولې حساب نه پرکوئ ؟ ولې تحلیل وتجزیه نه کوئ ؟ ولې يې نفی کوئ ؟ ددې منطق څه دي ؟ دلیل يې بس همدادئ چيٌ د ا موږپه لرکیوکي راوستې دهٌ . داټولي پوښتني مستدل جواب غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ــ ۳۰۳ ، ۳۰٤ مخونه .

(۲) ښکلامجله ــ ٤کال، ۳ګڼه ۵۰مخ

)۳(دمثالودابرخه ما په یوه مقاله کي چي ډاکټر بسم الله امیرپه جواب مي کښلې وه ، هم راوړې ده . دا مقاله په کندهارمجله څلورم کال دوهمه ګڼه ، ۱۳۸٤ل کال کي چاپ سوې ده .

)۴ (دعبدالحمیدمومندپه کلیات کي چي دښاغلي محمدآصف صمیم په زیار برابر سوی دئ ۱۳۸۳ل ، دابیت په همدې بڼه راغلی دئ خوڅرګندونه یې ورته کښلې نه ده . دکابل دپښتوټولني د۱۳۳۰ش چاپ دېوان اودحمید درو مرجان ــ د سید انوارالحق جیلانی ترتیب ،داغزل نه لري.

)۵(دعبدالحمیدمومندکلیات اودرومرجان کي دابیت همداسي بې له توضیح راغلی دئ

)٦ (ښکلامجله ــ ٤کال ، ۳ ګڼه ۵٦ مخ

ښځینه جمعي

په تحمیل سوې کره لیکنۍ پښتوکي دښځینه جمع له پاره یې په تولوحالاتو کي اوږده(ې) په پای کي وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترګې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناګانې، میندې ، کرکیانې ، خروټې ، شینوارې اوربشې ...(۱)اودلویدیځ ګړدود، چي دکندهاري ګړدودپه نامه هم یادېږي ، ځانګړتیاوې یې د " بې قاعده ګیو " په حساب کي شمېرلې دي . زه به تاسي لوستونکوته ددې لهجې دښځینه جمع قاعده بیان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسیک ادب کي هم درکړم.

په لویدیځه لهجه کي هرهغه ښځینه مفردنوم چي په پای کي یې زوره کی اوفشارېې پر لومړۍ څپه وي ، دجمع په صورت کي یې پای ته (ي) ورلوېږي . لکه:

ښځه   ښځي

کونډه   کونډي

پېښه   پېښي

منډه   منډي

تنده   تندي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنگه   لنگي

لنډه   لنډي

ونډه   ونډي

اوهرهغه ښځينه مفردنوم چي په پاى كي يې زور(فتحه) او فشاريې پر وروستۍ څپه وي،دجمع په شكل كي يې پاى ته (ې) ورلوېږي . لكه:

منه   منې

لنده   لندې

غرمه   غرمې

پېښه (تقليد) پېښې

سرمه   سرمې

كونده   كوندې

دنده   دندې

اوږده   اوږدې

ددې قاعدې دځېړلوپه نيامت مې دحميدمومند اواشرف خان هجري دېوانونه هم وكتل . دحميدديوان (١٣٦٣ش كال چاپ ــ كابل) په ٢٨٠ مخ كي يوه غزله سته چي مطلع يې ده:

چي زغمم ستادرقيب بدي فتنې زه

ياره كله يـــــــم داهسي بې كينې زه

ددې غزلي نوري قافيې (يينې ، سينې ، نينې ، پښتنې ، ستنې ، آدينې ، مدينې) كلمې دي چي مفردشكلونه يې (يينه ، سينه ،نينه ، پښتنه ، ستنه ، آدينه ، مدينه) دي اودټولو فشارپر وروستۍ څپه دئ ځكه يې نودجمع شكلونه په اوږده يې باندي د(پښتنې) پر وزن جوړكړي دي . په ٣١٥مخ كي بله غزله سته چي مطلع يې داسي ده:

څه حكمت دى چي مي نه چوي لاسينه

يـــــــــــاره ســــــــــتادرقيبانوپه كينه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې غزلي نوري قافيې (يينه ، مدينه ، مهينه ، نينه، پشمينه ، رنگينه ، کمينه ، ارتينه) دي.

په دغوټولوقافيوکي يوه لاهم داسي نه ده ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي اوکه فرضاً حميدمومند (غنمينه ، اوربشينه ، شيرينه ...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې په دې دووغزلوکي راوړلې .دپښتواوپارسي په پخوانيو شاعرانوکي دا دود موجود و، چي تر وسه وسه يې په غزل کي ټولي هم مثلي قافيې راوړلې اودايې پرژبه باندي دشاعرد تسلط نښانه بلله . په ۱٤۷ مخ کي هم دتيرو دوو غزلوپه شان ورته قافيې راغلي دي . له دې مثالوڅخه داسي ثابتيږي چي د حميدپه مومندۍلهجه کي د اوسنۍ لويديځي لهجې په شان دښځينه جمع قاعده موجوده وه.

د اشرف خان هجري په ديوان کي همدغه قاعده پالل سوې ده . دده دديوان (د۱۹۵۸ع چاپ ــ پيښور) په ٤۷٦مخ کي يوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده:

ددنياخـــــــــونه دبادپه مخ ايرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلي نوري قافيې يې (خورې دي ، دېرې دي ، څهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره تړلي دي . په دې قافيوکي يوه لاهم داسي نسته ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي .که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمي څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې دلته راوړله.

په ٤۸۲مخ کي يوه بله غزله هم سته چي دقافيې کلمات يې (څهرې ، تېرې ، ايرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آيرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړي دي . دلومړي دفترپه ۲۱۲مخ کي دهمدې قافيې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ، تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ايرې ، اگرې ، سيرې ، ښيرې ، هديرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، ديورې ، مسخرې ، دهرې) دي . دټولوفشارپرورروستۍ څپه دئ .

دمقطعاتوپه ٥٤۰ مخ کي هم د(زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ويرانې کړې) سره قافيه کړي دي .

درباعياتوپه ٥٦٤مخ کي يې هم (خولې کا ، قيصې کا ، پسې کا) په قافيوکي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلوميږي چي داشرف خان هجري په خټکه لهجه کي هم دلويديځ ګردودپه شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، دلته به يې دجمع شکلونه په قافيه کي هرومرومونډل سوي وای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه اوسني معيارکي دغه قاعده د(بې قاعده ګيو) په کتارکي راوړل سوي اود ٌ کتاب دپنډېدو ٌ په دليل !بياله پامه غورځول سوې ده . که دپښتومعيارټاکونکوپه دې برخه کي دبې قاعده اکثريت ؟ پرځای باقاعده اقليت ؟ اوکلاسيکه ادبي پښتوپه پام کي نيولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي يې نيولې ده ، زماپه فکربه يې ډېرمعقول کارکړی وای (۲) . اوس چي يې داکارنه دئ کړئ ، نولږترلږه خودي دهغه چاپرليکنوداعتراض ګوته نه ږدي ، چي داقاعده پالي .

ژبني مسايل داکثريت په معيار(هغه لاهم شکمن اکثريت) حلول د ژبنيواصولوپرمنطق برابرېدلای نه سي اوداسي ښکاري چي ددغه شان فيصلوترشادي دناژبنيواصولوبې منطقي پرته وي . دناژبنيو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هررازبلاوبتر را غونډېدلای سي . د ژبي خواخوږي بايدځوان نسل ته دغه بلاوبتر ورانتقال نه کړي.

(۱) پښتوپښويه ــ ۹۱ ،۹۲ مخونه

)۲ (دعددي جمع په برخه کي پوهانددوکتورزيارصاحب (دوې نجوني) ليکي، نه (دوه نجوني). خونوريې بيانه پالي اودکره ليکني محتسبين هم ډېر سرنه په ګرزوي . نېخه چي ولي ؟

التباس ته نه پاملرنه

التباس ته نه پاملرنه) دی He= ـــ دی: (Is=

په اوسنۍ کره ليکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ . مثلاً په دې جمله کي (دی زماورورد‌ی) ، لومړی (دی) مفردغايب ضميراودوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) ليکل کيږي .که دلهجوپه وړاندي ښه نيت موجود وي ، نودغه التباس له لويديځ ګردودخه په استفادې سره په دې ډول ليري کېدلای سي:

دی He = او دئIs=

په کره ليکنه کي وينې (می بينی) اووينې (خون) يوشان ليکي ــ سرې (سرخ) اوسرې (امبار) يوشان ليکي ــ ورځې (می روی)، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) يوډول ليکي .

ترهغې دې وروسته (۱)، دغه (دې) له ښځينه مفردغايب ضمير)دې (she = سره التباس لري.

(لږې) دلږل له مصدرخخه له (لږې)= دوريځولږې سره التباس لري ، البته که دواړې په (ې) وکښل سي.

اوداسي نورډېرمثالونه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچي ويل کيږي دلويديځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کيږي اودهمدې دليل له مخي يې په (بې قاعده گيو) کي راوړي ، زماپه خيال پوخ دليل نه دئ . دارنگه التباسونه په نورولهجوکي هم سته خوهغوته ځوک (بې قاعده گۍ) نه وايي . لکه په دې لاندي مثالوکي:

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (يوډول خواړه) سره اودغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شيوه) په شکل وليکل سي نوله (شيوه = طريقه) سره ؛

کښته (پايين) له کښته (ازکشت) سره ؛

لاړ (رفت) له لاړ (دمرغلرولاړ) سره . اونورډېرالتباسونه.

زه دااالتباسونه دالفبې پرنيمگړتياوراړوم . په نوروژبوکي هم دغه رازالتباسونه سته.

په پارسي کي برد(يوور) له برد(يخ ، سوړ) سره ؛

شد(سو) له شد(دفشارنخښه) سره ؛

در(دروازه) له در(مرغلري) سره.

په انگرېزي کي د (read)فعل ماضي حالت په عين سپيلينگ خو جلاتلفظ سره) د redپه شان (جوړيږي.

(۱) پښتوپښويه ــ درېيم چاپ ــ ۲۹۷مخ

د ايې لابله

ناسم ــ ٌ اوهغه ټولي هيلي اواميدونه ترښاورولاندي شول ٌ (۱)

سم ــ اوهغه ټولي هيلي اواميدونه ترخاورولاندي شول.

ناسم ــ ٌ چې له کتاب ، لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لرېداى شي ٌ (۲)

سم ــ چې له کتاب،لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لگېداى شي . لرېدل = کمېدل

ناسم : په ټولوهغوولايتونوکې چې سک لگکې ژوندکوي .... (۳)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم : .... په ټولوهغوولايتونوکې چې سک لږکې (اقليت) ژوندکوي ....

(روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول يوه ډېره بيخونده ترجمه ده . (روږد) کلمه د(اموخته) په معنا استعماليږي . (موږک په کندو روږد سوی دئ ، يعني دکندولاريې مونډلې ده هره ورځ ورته راځي . غل مو په کورروږدسوی دئ يعني څوواره يې غلا راڅخه کړې ده . غلا دغله عادت وي مګرداچې اوس زموږدکورلارمونډلې ده ، نووايوچې زموږ په کورروږدسوی دئ . که (روږد) دعادت له پاره استعمال کړويعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه.

ٌ داېي روږد وٌ (پښتوتاج التواريخ ۲۲۰ مخ) په هيڅ صورت سره داسي معنا نه ورکوي چې (داېي عادت و) . له بلې خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بايدپښتونه سي.

ٌ زماروږد دا وٌ په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې وايي (عادت

من اين بود) . داټوله بيخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده .

(پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري.

ٌ داکړدی دامپراتوردتره دزوی له کيږدی نه دېرش پله (قدمه) ... لرې درول شوې وې .ٌ (هماغه اثر۱۲۳مخ)

(پل) په خاوره ياخټه کې دانسان ياحيوان دپښې ايښولوله امله جوړې سوې نخښې ته وايي چې اوږدوالی دپښې په اندازه پورې اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ ـــ ۳۰ سانتي متروپه شاوخواکې وي . خو،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چې اوږدوالی يې ديوه مترپه شا و خوا کې اټکل کېدلای سي . په تېره جمله کې يې مراد ګام دئ يعني دا کږدی د امپراتورله کږدی څخه دېرش متره ليرې وه . که يې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله بايد ددرومتروپه شاوخواکې وي . ماته داخبره بيا هم عجيبه ښکاري چې آخر د(ګام) کلمه بايدولې استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بيانول په رشتياسره يوبل کتاب ليکل راڅخه غواړي .

(۱) بينواويبپاڼه ـــ ۱۲جولای ۲۰۰٦

(۲) ټول افغان ويبپاڼه ـــ دبي بي سيده عارف ... کتاب ته داستادصميم سريزه ـــ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش

(۳) بينوا ، ٦نومبر۲۰۰٦، دميرويس جلالزي رپوټ دباباناڼک د ۵۳۹يم تلين په مناسبت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ـــ موږ ـــ موږه

دلیکني معیارلارویان داسي فکرکوي چي لیکنه په فیصله باندي سمیږي . که دکاغذ پرمخ څه ولیکل سول نوګویا معیارهم تطبیق سو . پوهاندزیارصاحب وایي ٌ �. موږپه ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو�. موږدومره وکړه چي لیکدودموورسم کړ. اوس ننګرهاري لیکوال ، شاعر، څېړونکي (ن) غورځولی دئ . ٌ (۱)

خودهمدي مجلې په ۱۷مخ کي داستادیوه اړواښادشاګرد، چي استاد یې دروزني خبره لاهم کوي ، په یوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه دري واړه

استعمال کړی دئ .

ٌ موږه دي وینوماڼو!

خوموږدي وینوبېږی

زمونږمیلي ، پرهدیروټولېدل ٌ

زه له دغه استعمال سره هیڅ رازمشکل نه لرم . دشاعرشعر مي خوښ دئ اودپښتوشعرپه ویاړونوکي شمېرم . نه کوم اعتراض پرلرم اونه په زړه کي کومه خیره . نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي . له یادوني څخه مي مرادداده چي یوازي مودکاغذپرمخ په فیصلوځان خوشاله کړی دئ . ژبني ، ټولنیز ، اوسیاسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته راتللای نوبه زموږهیواداوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هیوادوکي شمېرل کېدلای .

تردې یادونووروسته نوبایدپوښتنه وسي چي : آیادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

(۱) ښکلامجله ٤کال ۳ګڼه ۵۰مخ

آیادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبي معیاریت دیوه پروسیجرپه لاسلیک اودیودوودروکتابوپه تالیف بري ته نه سي رسېدلای . دادمعیاریت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپټي سردئ ، پټې وروسته سورور دئ . بري ته لاډېرګرنګونه پاته دي چي ووهل سي . په پروسیجرکي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نیولې بیادټولومطبوعاتواومیډیا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول یوه شاعرانه باټه ده . انفرادي هڅي خودډېري ستاینې وړدي مګرکافي په هیڅ ډول نه دي . ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بیاددولت پروګرام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي . اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای يې سو ، چي يوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نيسي، که لسيزي ، که پېړۍ . چاره نسته .

که موډ ٌ کډي مي باريږي ، زوی مي راملاکړه ٌ فارمول پرتطبيقاوه ، دغسي ژبه به ځيني جوړه کړئ لکه دانن چي يې په راديوګانواوانټرنيټ کي اورئ اولولئ يې .

وماعليناالی البلاغ.

دمعياري ژبي عاميانه درک

دمعياري ژبي عاميانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دايومنفي بهېرديځ ، چي زه بېرېږم خدای مه کړه تاداويې پرتعصب باندي ولاړنه وي . ددې بهېرلارويان دمعيارله پاره يوازي يو محک لري اوهغه دپښتوپه مرستندويو فعلونوکي په (شين) باندي د(سين) اړول اوپه هغه پوري اړوندتلفظونه دي . که چاداکار کړی وي ، ژبه يې پرمعياربرابره ګڼي ، نورکه يې هرڅه بلاوبتراوله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغ يوه محک په خاطرورمعاف کېږي . دې بهيرڅه د پاسه نيمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اوميډيا باندي واکمني چلولې ده . ددې منفي بهير له امله ډېرمستعد اود خورا ښه ميکرو فونيک آوازڅښتنان پښتانه په کابل راډيوکي دويانډی له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مايوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دليل چي د(ږغ) لغت يې دتاريخي انتخاب په حکم د مور له غېږي څخه د(غږ) په شکل زده کړی او اوربډلی نه و . (۱)

ددې منفي بهېرلارويان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي ګويا دوی ليکنۍ پښتويوه کول غواړي خوپه عمل کي يې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پيل کړې ده .

دې منفي جريان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه يې مخه په يوه سالم اوټول افغاني تدبير ونه نيوله سي ، لابه يې نورهم ورسوي . دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه ګټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات يې زېږولي دي چي د اندېښني وړدي.

علامه رشاد(رح) دګوربت مجلې له خبريال سره دمرکې په ترڅ د مرکه چي ددې پوښتني چي ٌ دسيمه ييزي لهجې د کارولوپه اړه موخه نظردی لکه ځيني ليکوال وشول فعل مشتقات په سول ليکي، داچي په ګڼ شمېرځايونوکې ټکرمنځته راولي،لکه (وسول) چې اوربېدونکی يې کيدای شي (سوځېدا) وانګېري ،بښنه غوړام تاسې هم دهمدې لارې پيروي کوئ ٌ په جواب کي داسي ويلي دي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ داسي ملتبس کلمات خوپه ژبه کي خوراډېروي . ددې ماناداسي نه ده چي وسول . ددې صحيح تلفظ خووسوځل دی . نوپه هغه شکل دي يې راولي بيابه له دې التباس څخه خلاص وي (۲). امامسئله داده چي دلته تاريخي سلسلې بايدسرې په نظرکي ونيسي . کوم وخت چي فيصلې سره کيږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی . نود لهجاتوقطعي ترک يابيخي ترک داپه هيڅ ژبه کي نه سته ... دامسايل په گرده دنياکي سته . ددنياپه گرده ژبوکي سته . بحث دي وربانديوسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی . (وسول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشي) څوک ليکي ، ودې ليکي او(وسي) ليکي ودې ليکي . ولي داباعث داختلاف نه گرځي . موږتاسي دغه اوس فارسی چي وينودې فارسی کي څومره تفاوتونه سته په ليکنه کي سته اويوازي فارسي نه ده په نوروژبوکي هم همدغه اختلافات موجوددي (۳) . نودغوته دومره په اهميت کتل زماپه فکرلږڅه تنگ نظرښيي ٌ) ۴ . (

کله چي دنوري نړۍ په راډيوگانوکي دپښتوپروگرامونه دسياسي انگېزوپه ټونگ ددغه منفي بهېرتراغېزوتلي پيل سول ، نوځينو پښتنوته په خپله هغه ژبه باندي دويانده اوکارموندلوزمينه برابره سوه ، چي دمورله غېږي يې زده کړې وه . خوپه هماغوپردېسو موسسو کي هم کله ددغه منفي برداشت پلويان دخپلوپښتنوورونو دکار او زيارمخه نيسي.

(۱) پروين فيضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقايق بيان کړي دي . وگ : ښکلامجله ـــ ۳کال ـــ ٦ گڼه ـــ ۱۲٤مخ

)۲ (داوسنۍ کره ليکني التباسونه ما (هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، دمعيار محتسبين بيايه هغه کي ری نه وهي .

)۳ (دااختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ ـــ ۳۱ مخونو) کي ولولئ.

)۴ (وگ: گوربت مجله لومړی کال ٦ گڼه ـــ ۲۵ مخ.

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

د نه تطبيق او له هغې سره د مخالفت عوامل څه دي ؟

انگرېزي ژبي دمعياريت له پاره زاړه ديني متون(ټکسټونه) درلودل ، عربي ژبي هم درلودل او ځينونوروژبوهم . اروانښادعلامه رشادوايي ٌ عرب که مثلاً دقريشولهجه غوره يامعياري گڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي يومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعيت هم ولري اودهغه تلفظ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يا دهغه ليکدوددي موږومنو � ٌ(۱)ځکه نوکله چي ددي ژبودمعيار اړتيا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعياري ژبي ديوه تاداو په توګه سترول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه ديني متون نه لرو. د خيرالبيان متن خودروښان پيرپه ژوندکي لادرويزه خپلوداورلمبوته اچاوه . ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسيک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي . دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنيت سره سم تغيرورکړه سوى دئ (۲).ځکه نودمعياري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهيوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسيدلاى نه سو. موږبايد د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبي اودهغې دويونکوله عيني اوواقعي حالت سره سمه لارواخلو. لکه وړاندي چي موخوواره ويلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندځخه سيوا په خلاکي مطالعه کولاى نه سو . داخبره دلمرپه شان يوحقيقت دئ چي پښتودخپلوګاونډيوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهانددوکتورزياردا‌خبره دکاني کرښه ده چي ويلي يې دي ٌ دپښتودفرهنګي سيالۍ کمزوري اووروسته والى دخپلي وروسته پاتې ويونکې ټولنې پايله ده . ددي جرړه بايدپه اړوند ټولنيزبشپړتيايي بهيرکي وپلټواوهغه داچې ديولړتاريخي ــ جغرافيايي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په يوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپير(فورماسيون) تېرني پېرکي (۳)ځنډېدلي پاتې اويوه برخه يې چي ځمکواکي (فيوډالي) هغه ته رسېدلې ، بياهم ترډېره پښه پرځاى پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواورياني (پارسي) خپلوانو او ګاونډيو سره په هيڅ ډګرکي دسيالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټوليزډول ترې لرترلره يوټولنيزپراووروسته دي .... (۴)دې اودې ته ورته نوروعواملونه يوازي داچي پښتانه يې له خپلو ګاونډيوځخه ٌ يوټولنيزپراو ٌ وروسته پاته کړي دي ، بلکي دهغوى دژبنيوګړدودو تر منځ اړيکي يې هم سره ليري ساتل سوي دي . دپښتو د بېلابېلو لهجو ويونکي ان تردانزدوکلونوپوري لاهم يودبل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې . ديوې پښتودمنځ ته راتګ له پاره دهغې د ويونکوترمنځ يووالي اونږدېکت ته اړتياسته . هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بيابه دژبي ديوکېدلوله پاره يوه کوچنۍ هڅه هم ډېرکار وکولاى سي . دژبي دويونکوترمنځ نزدېکت ځانته مشخصه ټولنيزه او اقتصادي زمينه غواړي . دټولنيزاو اقتصادي ژوندپه يوه مشخصه مرحله کي دغه راز نزدېکت ممکن کېدلاى سي . دغه ټولنيزه او اقتصادي مرحله ځينو پوهانو د سرمايه داري نظام ټينګښت بللى دئ اودژبي دمعياريت خبره يې ددغه رازيوه نظام په سته والي کي ممکنه او عملي ګڼلې ده چي ترډېره ځايه يې خبره دمنلووړهم ده) ۵. (

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ،پښتانه درې ځلورلسيزي وړاندي يودبل په لهجوډېرلږپوهېدل .اوس داستونزه لږځه مخ پر حلېدو روانه ده . زماخپله دپوهنتون تجربه ديوه عيني واقعيت په توګه داده چي دپښتوژبي دويونکوترمنځ دلهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . موږچي دپوهنتون په ليليه کي دلومړي ځل له پاره دپښتو دبېلابېلولهجوله ويونکوسره ديوځاى کېدوزمينه موندله، هلته په دغه واقعيت باندي ډېرښه پوه سوو. هوري به مورږته يودبل پر ټوکو خندانه راتله . که موږ کندهاريانو به پخپلومنځوکي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مويوبل ته سره تبادله کول ، پکتياوال او ننګرهاريان به اريان راته تللي و اوپوښتنه به يې کول : داتاسي پرڅه خاندئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ دغه رازموړیووخت دوردګودتوکوداوربدلوپروخت له هم داسي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لاد پښتنومحصلینو ترمنځ د لهجوپه پوهېدنه کي مشکلات موجودول . داستونزي اوس ورو ورو دحلېدوپرلور رواني دي خومزله ته لاډېرمورړونه پاته دي. نوګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجوڅخه دیوې معیاري لهجې دراوتلوله پاره لازم دي ، لاتراوسه پوري نسته.

دنړۍ دنوروژبوتجربو راښوولې ده اولکه تاسي چي دانګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،دمعیاري ژبي تړټاکلووړاندي بایددهغې دلهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په پښتوکي داکارخولاڅه کوې ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي . دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي . که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهنې داطلس برابرولوپروخت (۱۳۴۱ــ ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوڅېړنوپه سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر اروانښادداکټرالهام لاهم خبرنه و . اروانښادالهام په دغه کال لیکلي دي :ٌ ... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له ځلموپوهانوڅخه یوټیم جوړشو،چي اول وروزل شي اوبیادژبوپه ثبتولګیاشي. په دې ډله کي زیار،اڅک اوپالوال هم برخه لرله. دې ډلي ... دژبني ګړدودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه موادثبت کړل . په آخرکې دغه موادیونسکوته وسپارل شول چي دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیاخپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده . ٌ (٦) داروانښاد الهام دغي پوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چيٌ دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ . ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه موادکافي هم نه دي بللي . ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي :ٌ ... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي . دوهم ــ دوی په لازمه موادواووسایلومجهز نه وه. دریم ــ هم هغه دپوښتنوکتاب (Questionery) چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره . څلورم ــ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خواڅخه حمایه کېدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه . ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده . ٌ (۷) ماله اروانښاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلي و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داورپه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیار صاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپۍ څخه ګټه اخلي (۸)په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده . هرچاته دسویس دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي . دپښتولهجوڅېړنه که سوې هم ده نودجوړښتو (structures)شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغوي پانگي ثبت خولاتراوسه په کړوغاړوولاړپاته دئ . که څوک دااdعاکوي چي دلغوي پانگي ثبت هم بشپړسوی دئ ، دا نو تر يوې شاعرانه غټبازۍ په هاخوابل څه نسي گڼل کېدلای.

پوښتنه داده چي ديوې پښتو اويوه ليکدودله پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي يې مخالفين پيداکړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته . خامخاځيني عيني اوترذهن دباندي علتونه موجوددي چي ددغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي . ددې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي . دارازاستدلال ترعلمي تاداوزيات پرسياسي بنسټ ولاړدئ . دپښتوديوه واحدليکدوداوواحدي ژبي له پاره خودچاخبره زاړه دودپال پرلويه لارايله کړئ ،حتی په نوې پوهنه اوژبپوهنه سمبال کسان لاپريوه لارروان نه دي اودمعياري ليکنۍژبي پرټاکلوباندي په يوه خوله نه دي .ښاغلی زيارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وايي چي دوی يوپروسيجردمرحوم حبيبي اومرحوم خادم اوډاکټردولت محمدلودين په گډون لاسليک کړ خوخادم صاحب" بيامخالف شو او ويې ويل چي زه دحبيبي صاحب اوده دپيروانولارپه رسميت نه پېژنم اوبغاوت يې وکړ ... " (۹)حقيقت دادئ چي زموږ دمشرانواستادانو علامه رشاد، اروانښادروهي ، مرحوم الهام ، اروانښادشاکر، مرحوم عطايي ،رفيع ،ډاکټر پالوال ، اونوروليکنی ژبه له هغي ژبي سره چي موږته دمعيارپه نامه راښوول کيږي ، له مځکي تراسمانه توپيرلري اوحتی پخپلومنځوکي هم يوله بله سره فرق لري . داپوهان چي ماېې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول دژبي خواخوږي اوپرپښتومين کسان وه اودي . زماځپل استنتاج دادئ چي ددې لاري اصلي خنډ پخپله دپښتوژبي اوپښتنوپه اوسني ټولنيز، اقتصادي ، قبيلوي او سياسي حالت کي دئ ، دې کارته د پښتواوپښتنوپه نه امادگي کي دي . هغه رازآمادگي چي ماېې د نورو ژبوپه برخه کي يادونه وکړه . له دې بنيادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملگري سي نو بيا د ريشاصاحب په اصطلاح" خبره ښخي غړکه سي " .

تاسي وړاندي ولوستل چي په انگلستان کي دباسوادوخلگود فيصدۍ په پام نيولوسره لاهم د سټنډرډ ژبي دخوځښت هڅي چي له ۱۴ ــ ۱۵ ميلادي پېړۍ څخه راپيل سوي وې ، ايله د۱۹ پېړۍ په سرکي دنسبي برياليتوب اوعموميت مرحلې ته ورسېدې . خودپښتنود عمومي بېسوادۍ په سته والي اود بې ثباتوحکومتو، انقلابو او پاچا گښتيو په موجوديت کي څرنگه ادعا کولای سو، چي دپښتوله پاره د معيارانفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ .

په کوچنيواواړخکي عواملوکي يوعامل پخپله ددغه خوځښت د لارويانوپه عمل اوکړوکي پروت دئ ، پخپله په پوهاندصاحب زيارکي پروت دئ،چي ددغه حرکت موسس اوتيوريسن دئ . (۱۰) پوهاند زيار صاحب دخپلوعقايدواو نظرياتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی ديوې سالمي مشورې دمنلو له پاره لاهم تيارنه دئ . دی خپل ځان ته ټاکلي اصول اوخپل استنتاجونه دکاڼي کرښي بولي . پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري اوليکي" زيار... په ډېرو برخوکي په خورازيات باوراوټينگارغوڅ حکمونه کوي اوښايي کومه ورځ دی پخپله هم يوځل بياپرې کتنه وکړي . " (۱۱) پوهاند زيارصاحب په دې برخه کي دوستانه انتقادته لا" غاښ ماتونکی" جواب ورکوي . زه ددوی دغه عادت ددوی پرسياسي اوايډيالوژيکي تفکر باندي تاوانوم . زيارصاحب په سياسي لحاظ په يوه داسي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایډیالو ژیک محیط کي راښکېل سوی و، چي په لیکنۍژبه کي یې د سختو او حتی پاروونکوجملواوعبارتوکارول ، له طبقاتي دښمن سره دنه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي اوپه محاسنوکي یې شمېري . پوهاند صاحب زیارله دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټي کړي نه دي اوتل یې په زغرده بیان کړي دي . داددوی دسیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خوله بده مرغه یې ددوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي . ددغي ایډیالوژۍ په ادبیاتوکي د ټولنړیوالو نورمونو پر خلاف ، دسیاسي مخالف له پاره د " ځنځیري سپي " لقب ورکول رواځه ، چي دستاینی ورکاردئ . دوکتورزیارد خپلي معیاري لیکنۍژبي د منځ ته راوړلودحرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل اوټکول . ددوی له یوه جوړسوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښ ماتونکی جواب ورکړی دئ . دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین)سره دودپال وبلل اوله دودپالوسره یې شعار " وړاندي دنوي دورانسازه .... پرلوړ " ورکاوه . له دودپال څخه بـه خلکود " مرتجعینو اورجعت پسندو " معنا اخیستله . پوهاندصاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوي ده ، ددغومخالفو دانشمندانو په باب ډېرزیاتی کړی دئ چي وایي : " کاروان به تیرېږي اوسپي به غپیږي ") ۱۲ (

دیوي پښتو!خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي دثورانقلاب په ارزښتونوکي وګڼل سو . داهغه وخت دئ چي پر هیوادباندي دکمونیستي اوسویټیستي استبدادډاروونکي څپې مسلطي وې . له هرانقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې . دا مخالفت که دسرپه زیان تمام سوی نه وای نولږترلږه خوله وظیفي څخه دبرطرفۍ اوله بې سرنوشتۍ سره دمخامخ کېدلوپه بیه هرومرو تمامېدئ . ددغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهانډاکټرالهام لا د مقاماتو دترټني له ډاره ځان په " ذهني کارګرانو " کي وشمېره (۱۳)چي زمایقین دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه . دژبې دمعیاري کولوله دغي مشخصي انقلابي هڅي سره دپښتنو پوهانوسترغیرګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل . دغه وخت له بده مرغه دهیوادعلمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه . ارواښادحبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال دمهاجرت لاره اخیستې وه . علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعدته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب اوهغه هم دبې وخته تقاعدپه نامه،علامه مرحوم دځان په حق کي ناحقي ګڼله اودې کاردونه ځورولی و، چي ډېرکلونه یې له خپل نامه سره " متقاعدپوهاند " کیښ . ارواښادروهي که څه هم دهیواد خپلواکۍ ته ګواښونوسخت ځوراوه ،خونه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي . دپوهنتون غیرګوندي استادانوهسي شپه سبا کوله . دژبپوهني پرډګر یوازي پوهاندزیارپاته و اوله هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات اومساعدتونه ملګري سول اوله هغو څخه په استفادې سره یې دمعیارکورنګي ته پونده ورکړه .داحرکت یوازي اویوازي پرفردي اراده ولاړحرکت و اودهغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانوپوهانوټولوورسره لیکلی اونالیکلی مخالفت ښرګندکړی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خودانقلاب ځواک دچامخ نه کاته اونتیجه داسوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندې دانابللی مېلمه وتپل سو. داچي اوس دهغه له پاره تاریخي سوابق جوړېږي اود پخوانیو ژبپوهانونومونه اخیستل کېږي ، داروانشادالفت اونورو مشرانوله خولې دموافقې په باب نقل قولونه لیکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به يې خدای ته ور وړي .داافتراګاني هغوهڅوته ورته دي لکه دپټې خزانې مخالفينو ، چي دعلامه حبيبي ، استادکامل او نورومشرانو ترمړيني وروسته را منځ ته کړې وې . زمايوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړې سوي پښتوپلويان وه ، نوبې بیاولي همداژبه نه ليکله .ددغوپوهانواوژبپوهانودليکنۍ ژبي په خوندخوږ مړېږي نه . تاسي داڅوعبارتونه وګورئ :

اروانشادبينواپه هغه ژبه ليکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه يې په ورځنيوخبرواتروکي کاروي . تاسي دده دالاندي متن ولولئ:

ٌ دپخوانوپښتنودعامي طبقې اوغريبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتويې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلوسينوکي وساتله اوتردې وخته يې راورسوله . په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پيداسوه اودخپلي ژبي ادب يې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقريباً څنګ پرڅنګ ودراوه . که څه هم دوی شاهان نه وه،مګربيايې هم خپل دغريبۍ په کورکي دملي پانګي زياتولودپاره رازراز(پټې خزانې) راغونډې کړې دي ، چي اوس يې کله دسليمان ماکوله کيږدۍ څخه نيمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلروډکه ده پيښيږي .... ٌ (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعيار محتسبين هرومرو دسيمه ييزي لهجې نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري لهجې ويونکي ته به زړه پوري دئ اوخوښېږي يې .

داروانشاداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري . سرتر نو که داولس پښتوده اوټول پښتانه چي يې ولولي ، هرومروبه ژبي پر ټکوي . دايوه نمونه به يې ولولو:

ٌ دانسان په وجودکښې دوه شيه ډېرعزيزمعلوميږي چي يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي . له دماغ نه علم اوفلسفه پيداشوه اوله زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي . صبر،رحم،کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی . عشق اومينه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتودظهوراوتجلياتوکوه طورواپلي شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي ٌ) . ۱۵ (

علامه رشادخولکه پخپله چي دروندااومتين شخصيت و، ليکنه يې هم درنه اوپه عين درنښت کي بيا(که يې دمعيارمحتسبين په سيمه ييز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ويې لولو :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ په نړۍ کي دريابونه ډېردي اوپه هغوکي دکښتيوځه کمی نسته . زه چي ګورم په دغوکښتيوکي دپښتنوکښتۍ يوه خښمېدلي تندبادپسي اخيستې ده اوپه ډېره تيزي سره يې دنابودۍ دګرداولورته پوري وهي . زموږددرياب داوبوپرمخ نوري کښتۍ هم ليدلي کيږي خوهغه دې توپاني بلانه دي پسي اخيستي . زه نه پوهېږم چي دپښتنوپه کښتۍ کي دامقناطسيت څنګه پروت دی چي زموږددرياب له هري غاړي څخه هرتوپان چي پيداسي وخپلي خواته راکشوي . زماپه خيال کېدای سي توپانونه دپښتنوپربلاوهلې کښتۍ مين وي اوله هره يې بادبانو مچولوته په ډېره لېوالتياراداڼګي.

آدپښتنوخواخوږو! بلامواخلم ليڅي راوغړئ اوپايڅي رابېوهئ، يوه ډله دبدبختۍ دمقناطيس په لټه کي سئ که مووموندددرياب تل ته يې ارتاوکړئ چي بيادنړۍ مخ ونه ويني ، بله ډله دکښتۍ هغه بادبانونه وشکوئ چي دتوپان بلاپرمينه ده) . ١٦ (

اروابښادکانديداکاډميسن سرمحقق محمدصديق روهي چي کله يوه علمي موضوع لاهم بيانوي ، ژبه يې پرڅانه درنېږي . تاسي دده د ليکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکروکړئ چي څومره روان دي :ٌ ميتودپه اصل کې د٠ميتودوس) په بڼه يوناني کلمه ده چي په لغت کې طرزالعمل (ديوې چارې دسرته رسولوطريقې) ته ويل کېږي . په عربي ـــ دري ـــ پښتو ژبو کې دميتودپه ځای داسلوب،طريقې،روش، دودکلمې هم استعمالېږي . ميتودو لو جی دميتودپوهنې معنی لري . ميتودولوجي دفلسفې يوه څانګه ده چي په عام ډول دعلم اوپه خاص ډول دهرڅانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بيانوي . ٌ (١٧). دژبي رواني يې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده . دافادې له پاره يې دخيل غير پښتولغتونه کارکړي دي هم يې مطلب په ښه توګه په بيان کړی دئ او هم يې دژبي خوندپه زيات کړی دئ.

اروابښادپوهاندحبيب الله تږی هم دمطلب ادااينه دلغاتوترسوچه توب نه قربانوي . دی ليکي :ٌ کوم څېړونکي اومولفين چي وايي ترکي خلجيان دزابلستان په ځايي خلکوکې منحل شوي اوپه نهايت کې په پښتوغلځيانوبدل شوي دي هغوی په حقيقت کې داخبره تصديقوي چي لږترلږه ددوهمې اودرېيمې هجري پېړۍ په حدودوکې وزابلستان ځايي اوسېدونکي پښتانه وو، ځکه جهان نامه وايي چي ترکو خلجيانوخپله ژبه بايلوده اودزابلستان دځايي اوسېدونکوژبه يې زده کړه . که ترکوخلجيانودزابلستان دځايي خلکوژبه زده کړې وي ، که د غلځيانوژبه تراوسه پښتووي اوغلځيان اوخلجيان هم سره يوشی وي ، نودخلجيانودمهاجرت په وخت کې به دزابلستان دځايي اوسېدونکو ژبه هرومروپښتووه . که نه وي نونه بايدخلجيانوپښتوزده کړې وي او نه بايددغلځيانوژبه پښتووي . ٌ).١٨(

داروابښادپوهاندډوکتورمحمدرحيم الهام ژبه هم ددخيلولغاتوپرمخ خلاصه ده :ٌ په همدې ترڅ کې دانستيتوت ترجوړېدومخکې او وروسته ډېرکسان دعصري ژبپوهنې دزده کړې لپاره بهرنيو هيوادوته لېږل شوي وو اوولېږل شول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

،چي په هغوکې عبدالاحدياري ، نوراحمد شاکر، حبيب الله تږي اوماپخپله په امريکاکې ، عبدالحکيم هلالي ، لودين ، پولاد ، ماه گل ، په شوروي اتحادکې ، اڅک په هندوستان کې اوزيارپه يورپ کې دژبپوهنيزو علمونولوړې زده کړې ترسره کړې .

داخلک په هيوادکې دژبپوهنې په بېلابېلوڅانگوکې په تدريس ، تحقيق اوترجموبوخت شول اوله خپلې وسې سره سم يې کم يازيات علمي خدمتونه وکړل . دتږي اوزما توجه اوتمرکزبه زياتره پرعمومي تشريحي ژبپوهنه باندي واوتدريس موکاوه .... ٌ (۱۹)په دې لنډ مثال کې تاسي وينئ چي ارواښادالهام مطلب په ډېره روانه ژبه بيان کړئ دئ.

د(تحقيق ، تدريس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه يې پيريان پر سترگونه دي راغلي .څکه نه دي راغلي ، چي دی پوهېدئ چي د دخيلو لغتونوادې اوباباچي دهرځای وي ، خوچي ژبې ته ننوتل ، دهغې ژبې خپل مال گرځي اوپه استعمالولويې څوک نه گناهکارکېږي.

داستادشپون نثر خوبياپه بل لايزارکشش لري . زه يکښې ورک وم چي کومه برخه يې انتخاب کړم ، اخرمي د(گټيالي) له اول مخ څخه اوله برخه راواخيسته :

ٌ دادکاپرشی لانه وراغلی اوهرشی هماغسې و چې پلرونوراپريښی وو. غم ښادی ټولي آشناوې هسي نه وچې دنيا گل وگلزاروه خوموږورسره روږدي وو، قادراوحاجی زردادلاهم خپل سودونه خوړل ؛ شاه محمد دوکاندارلاهم چې مې تللي دړه يې وهله ؛ موږهلکانولاهم دگاونډو دهقانانودپاليزنه خټکي غلاکول ؛ کوډگرې اوفالبينې لاهم خورجينې په شاکورپه کورگرځېدې ؛ دکلوملايان لاهم دکونډواوهلکانوسره پرتوگ ښکلي گيرکېدل . خوهرڅه پرخپل ځای وو اوکه چاشکايت درلود نودخپلي ټنډې اوتقديرنه ورپېښه شوې وه .... ٌ

پوهاندزيارصاحب چي دخپلي جوړي کړي ژبې پرخلاف ليکنه وکړي نودهرچا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نزدې اوکره وي لکه دالاندي مثال چي ماپه تصادفي توگه رااخيستي دئ:

ٌ استادحبيبي ددغه لرغوني فرهنگيالي هيواددېوه پياوړي پوهاند، ليکوال ، څېړونکي اومؤرخ په توگه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنواوپلټنوته وربښلی اوڅنگه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېروپټوخزانو پر را برسېرونه بريالی شوی هم دی . د غوريانو، سوريانو،لوديانو، لويکانو ، دسوات اوکونړد اميرانو او داسي نورو افغاني اوبياپښتنو واکمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه يې ددغوخبروڅلاندي بيلگې او ساري بلل کيږي . ٌ (۲۰) خوچي دکره ژبې ليوالتياورولاړه سي ، نوبياڅوانانوته پښتو گرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندي بيلگه:

ٌ په پښتوکې کړاوون هم له پښوييزچاراوهم له رغاونيزپلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالکړونه ، لکه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هيڅکله په هندي کي نه وو،بلکې يوازې (هو) او(تها) پکې کارول کېږي . همدارنگه په پښتو کې مخکړونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاکړوال مختاړی (فعلي پیشوند) دودلري اوپه هندي کې یې څرک نه لګي . په پښتوکي اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وییکي په ملتیاجوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له یوه ستاینومیزروستاړي چې له آره یې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاینوم په څېړنرینه او ښځینه ، یوګړي اوډېرګړی لري اواوړون مومي .ٌ یاٌ ... موخه داچې پښتودپارسۍ په پرتله داوستااو زړي پارسۍ ترمینځه یومنځوال اکر یادریځ لري اود نوماوړون له پلوه په یوه زیات لرغونې پړاوکي تیکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزیات ونجون موندلی دی . ؓ (۲۱)نوچې له یوې خواموضوع ترخه علمي موضوع وي او له بلې خوایې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اریان دي نوخدای مل سي..

له تیرومثالوڅخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چي دپښتنوټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چي مورته دمعیاري په نامه را ښوول کیږي.

لکه وړاندي چي مي وویل ،دژبي دمعیاري کولوله هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سوچي داهڅه دثورانقلاب له ارزښتونوسره وتړل سوه . ماته په لومړي سرکي داسي ښکاریدله چي له دې حرکت سره دمخالفت اساس به هغه دچاخبره لهٌ علي سره محبت نه بلکي له معاویه سره دښمني ويٌ خووروسته مي پښتوژبي ته ددې حرکت په تاوانوسرخلاص سواودپوهانواندېښنې راته معقولي ثابتي سوې.

لکه دثورانقلاب ددفاع له پاره چي دټولني ددانسته وو کسانو پر ځای لهٌ العوامٌ څخه کارواخیستل سو، دغه راز د معیاري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له څوګوتوپه شمارمحدودواومعدودومنلو لیکوالو پرته نوردخالي ذهنوپښتومینو زلمیانوپراوږووبارسو اوپه پر مخ بېولو کي یې له هر رازماکیاولیستي لاروچاروڅخه کارواخیستل سواو اخیستل کېږي . ددغوزلمیانومعصومو مغزو ته دمعیارمحک داسي تلقین سوی و، چي که چا دپښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــــــه (شو، شي ، ....) وکښل ، ګویامعیاري پښتویې ولیکله . څرنګه چي په دغه اوسني دچاخبره کره پښتوکي شین سالاري واکمنه ده ، ځکه یې نو دمعیارپه نامه منلې ده اونوریې په ګټه اوتاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زمایقین دئ چي همدازلمي له دغي نوي راټوکېدونکي پښتو سره دان دپاسه مشکلات لري خوپرخوله یې نه راوړي .

دمسئلې یوبل خواشینوونکی اړخ دادئ ، چي پښتانه دنزدې یوې نیمې پېړۍ راهیسي دیوې نامطلوبي اوتپل سوي کرښي له امله تردوو بېلابېلواقتصادي اوټولنیزونظامونولاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت دکرښې ددواړوخواووپښتنوپه فرهنګي اوکلتوري اوژبنۍ برخه کي توپیرونه ایجادکړي اوله بده مرغه په ځینو برخوکي یې توپیرونه ژورکېږي . ددې عیني واقعیت مسخه کول اوپر هغه باندي سترګي پټول دمسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای . دې بېلابېلو نظامودداړوخواووپښتنوته دژبنیاو فرهنګي فعالیتویو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړي دي .داړواښاددنومیالي داخبره خوراژوره ریښه لري چي ویلي یې وهٌ هغه آزادي چي جعفراڅګزی یې په بلوچستان کي دنظامي جنرال دکلکي دیکتاتورۍ په دوران کي لري ، نومیالي یې په ټوله ژوندکي ، حتی دمعتبرۍ په حالت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده ليدلې . ٌ (۲۱) ددوارو خواوو پښتنو سياسي دلچسپيوهم دفرهنګي اوژبني فعاليت جريان ته تاوان رسولی دئ . د کرښې په يوه خواکې دپارسي ژبي درباروا کمنی اوپه بله کي دپنجابی

حاکميت پښتوژبه دفرهنګي ژوندپه ډګر کې ديوې دوهمې او دريمي ژبي درجې ته راټيټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده . د همدې واقعيتونوداغېزې له امله په پښتوکي ديوې معياري ليکلاري او ليکدوددرامنځ ته کېدواوپر هغه باندي دبشپړ توافق په لاره کي خنډونه اوځنډونه لوېدلي دي .دکرښې ددواړوخواووخواخوږوپښتنو د ډېرولسيزوپه دوران کي ددې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عيني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستياوو د مېز د سرپه فيصلوباندي کړې ده اوطبيعي ده چي اغېزه يې نه ده ښندلې .

خبري به سره راغونډې کړم اوخاتمه يې به په دې عبارت بشپړه کړم : يوه ژبه چي نه ددولت په سطحه قانوني ملاتړولري اونه دملت په سطحه کي دسوادپياوړې سابقه ولري اوترهمدانن ورځې پوري يې لا دالفبې دبشترتابه هڅي ته اړتيا په اوليتوکي راځي نوپرهغې باندي دنوروژبو په تقليددمعياريت جريان ازمويل اوپه دې ډول يې له خپلوويونکو څخه پردی کول به له ظلمه پرته بل څه وي . زه نه پوهېږم چي دمعياريت په مينه کي ډوب ليکوال ددغه واقعيت په ليدلو او کتلوکي ولي ړانده دي ، چي ددوی په دغه نوې ژبه باندي ددوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون ليدلي اوليسانسه وروڼه نه پوهېږي .

۱) (وګ: ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

۲) (ددغه رازلاسوهنوښه پرېمانه مثالونه دښاغلي ډاکترپالوال په نوي کتاب ٌمعياري پښتوٌ کي لوستلای سئ.

۳) (مرادېې ماقبل فيوډالي قبيلوي پړاودئ. م . هـ

۴) (پښتواوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ـــ ۱۰٤ مخ

۵) (ارواښادالهام هم دغه شان وړانديزکړی و چي يادونه يې په مخ کي تاسي ولوستله.

٦) (پښتواوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ـــ دويم ، دريم مخونه

۷) (پښتوچاپي آثار ـــ ۲۵۹ مخ ــ ۱۳۵۷ ش کابل

۸) (ښکلامجله ـــ څلورم کال ـــ دريېمه ګڼه ـــ ۵٤مخ

۹) (ښکلامجله ــ ٤کال، ۳ګڼه ۵۰ مخ

۱۰) .(داخبري مي بايددعقايدودتفتيش په معناونه ګڼلي سي. زه دهرانسان عقيدې اوافکاروته دزړه له کومي درناوی لرم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱(پښواوپښتانه دژبپوهني په رڼا کې کتاب ته دپوهانددا کترمحمدرحیم الهام یادونه ــ پنځم مخ .

۱۲(زیار ــ دپښتني فرهنگ یوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ

۱۳(پښتوپښویه ــ سریزه

۱۴(پښتوروزنه ــ ۳۹ مخ

۱۵(لیکوالي ــ ۷۸مخ

۱۶(دعلامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه

۱۷(وگ : دپښتوادبیاتو تاریخ ــ ۱۹ مخ

۱۸(وگ : پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه

۱۹(دپښتواوپښتانه کتاب ته سریزه ــ درېیم مخ

۲۰(وگ : نومورکي مورخین ته دپوهاندزیارصاحب سریزه ــ دریم مخ ــ ۱۳۵۹ش

۲۱(پښتواوپښتانه .... ۷۷ ــ ۸۶ مخونه

۲۱(دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ــ ۱۲۷مخ

څه باید وسي ؟

اوس چي دمعیاریت په باب زماخبري تقریباً بشپړي سوي اوددغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به داخبره هم ورزیاته کړم ، چي زه دمعیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم اوپلوی به یې اوسم . درنو لوستونکوبه زماپه دې کوچنوټي کتابګي کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات اوترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهیرکي نوي منځ ته راغلي دي . معناداچي زه د هغو اصطلاحاتواستعمال ته هم حاضریم چي زماژبه اوفهم یې د هضمولو ورتیالري .زمامخالفت له هغه اسلوب اوجریان سره دئ چي اوس دمعیاریت په نامه دپښتوریښې ورکاږي اوتاسي ته مي دهغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ . خدای دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي یو.مګرداخبره هم ترلمرراته څرګنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي اونه زه په یکړسرددغه اعتیادمخه نیولای سم . ددې سرکښه بهیرلاري ته راوستل ډله ییزکاراومفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، دموضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترګو تقلیدي کارونودرېدل غواړي .... له دې لیکني څخه زما مرادداراتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي . ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتوسره مي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دميني په جذبه کښلي دي . اوس به دهمدغي ميني په جذبه خپل ځو وړانديزونه درته وړاندي کړم اود(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ويلو به درڅخه رخصت واخلم .

ــ دمروجولغاتوله پاره دنوولغاتوله جوړولوڅخه ديوځوکلونوله پاره دنصوح توبه وکاږئ . همداچي موجوړکړي دي ، درته بس دي . پرېږدئ چي پښتو اريانه په دې کي څونه هضمولای سي . دراتلونکي له پاره که څوک تحسين کېدل ،که نفرين کېدل ، همداجوړسوي ورته کفايت کوي.

ــ که دنووعلمي اوتخنيکي لغتوله پاره دلغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه،ترجوړولووروسته يې سمدلاسه دټول افغان ، بينوا اونوروويب پاڼوله لاري دنظراخيستلوله پاره وړاندي کړئ . ترمشورې دمخه يې کورټ مه عاموئ . داکارکه دننه په هيوادکي ممکن وای خوبيخي به ښه وای . هورې اوس دپښتواوپښتنوله پاره نه حمايه سته نه زمينه . داسي لوبه روانه ده ، چي که يې خدای مه کړه همداسي دوام وکړ، نه به پښتوپاته وي نه پښتانه .

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پيک(پکه) مه وهئ . دا بهېر خپل طبيعي جريان ته پرېږدئ . که يووخت دختيځي لهجې په شان ، چي (سو) يې ترتاريخي اوژبنيوعواملولاندي په (شو) بدل کړ او لويديځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خوترښوبه لاښه سي اوکنه ، په دې باندي نه دپښتوکورانېږي نه دپښتنو. ختيځي لهجې دغه (سين) په فرمان جاري کولوسره په (شين) نه دئ بدل کړئ . اوس هم له هماغه تاريخي تجربې څخه کارواخلئ . که د معياري ليکني لارويان د (شين) له کاروني سره دزړه مينه لري ، نودي پرهمدې مسئله دي ډېر ټينګارنه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټينګار کېږي ، هغومره د (سين) عمراوږدېږي . قوي اوغښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي . که (شين) خپل قوت په دغه تاريخي ازموينښت کي په طبيعي ډول ثابت کړ،دلويديځي لهجې هرويونکی به يې د(مورنس پاړسي وايي) په مصداق په ويلواوليکلوباندي فخروکړي . اوکه دانه وي نوپه زورکلي نه ودانيږي.

ــ دپښتنوپرباسوادکولوباندي دي بايدزورواچول سي . پښتوليکنه دي ورزده سي . دهري لهجې پښتوچي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربيرته يوې پښتو ته رسيږي.

ــ دپېريوپېريودخيلولغاتوپه اړولواوپښتوکولوباندي مه خپل وخت ضايع کوئ مه انرژي . دغه وخت دپښتويوبل کتاب ليکلوته وروباسئ .

پښتواوپښتانه دخيلولغتونه دي خوارکړي . دخواری عوامل يې نور دي ، چي ماورته په متن کي څوواره مکرري اشارې کړي دي.

ــ پښتون دمدنيت په ګېڼه سمبال کړئ چي پښتوپخپله ورسره مدني اوکلتوري سي . دځت له خوا آس ته کيزه (قيضه) مه وراچوئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ دنشراتودبې شمېره تعددمخه ونيسئ . لږ خپروني ډېري حمايه کړئ ، ويې ولولئ اوبل ته يې ولولئ.

ــــ په پښتوژبه دهري ځانگي کتابونه وژباړئ ، ويې ليکئ اوخپاره يې کړئ.

ــــ دمعيارپه پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چې پښتوديوه مفهوم له پاره شل لغته ولري . دټولودکارولوهڅه وکړئ
.

ــ له لهجوسره مسئولانه چلندوکړئ . دي واقعيت ته ځيرسئ ،چې لهجه په پښتنوکي لا تراوسه هم دتقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباکي د کورپاپې نړوي . دلهجومرگ وژوندهم طبيعي جريان ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ.

ــــ دهري لهجې ويونکي چي ياست ، دخپلي لهجې لغتونه راټول کړئ اوخپاره يې کړئ . داکارهمدانن شروع کړئ . له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (گړني) راخوندي سي ، خودزوی زېری به وي .(۱)

(۱) زه له خپلي پلرنۍ مېني څخه په فرسخوليري پروت يم . له زلميوکندهاريوڅېرونکوڅخه هيله کوم چي دخپلي لهجې لغتونه راغونډکړي . که ماته دمرستي اړتيا احساس سي ، زه ملاتړلی ولاړيم.

په پښتوٌ يې وکاږم کهٌ پر پښتو ٌ

ضميمه

په دي برخه کي زه خپلي هغه ليکني راوړم چي په بېلابېلووختوکي مي دکره ليکني اونيولوگيزمونوپه باب خپري کړي دي . په دي ډول غواړم وښيم ، چي په دي

هکله زماهڅي نوي نه دي اوله ډېره وخته مي خپل نظريات اوپه ځينو

برخوکي اندېښني له لوستونکوسره شريکي کړي دي .په دې ليکنو

کي به لوستونکي ځای ځای پرمکرروخبروباندي ، چي

دکتاب په متن کي هم راغلي دي ، پېښ سي .

زه دهغوله بابته بخښنه غواړم .

په پښتوٌ يې وکاږم کهٌ پرپښتو ٌ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو،چې په دې تیاره شرایطوکي يې راته په خپله ژبه اوپرخپله ژبه دځه لیکلوزمینه برابره کړې ده . په دې لړکي مي داستادډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چې د ډېوې مجلې ددریم کال په لسمه ګڼه کي يې دامریکاړغ په نامه خپره سوې ده . دپښتونشراتوپه باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راګرزېدلې اود لیکلو زړه مي ځکه نه سوای کولای چي یوخودچاخبره " الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي"، بل مي په ځان کي دوني بیچ هم نه لیدئ چي ددغه رازعمومي جریان په غېږدي ورسم . اوس چي مي ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نوبه زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم . واردواره به يې له (په)او (پر) څخه راونښلوم . د دغو دوو اداتو بیځایه کارولو ځیني بېخوندۍ ، یاباید وواېم تېروتني پېښي کړې دي . په اوسنیوزیاتره نشراتوکي دغه ادات لکه څرنګه چي باید وي ، نه استعمالېږي اوځای ځای خولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي(پر) د (په) پرځای په ارادي توګه راوړل سوئ اوپه پښتو کي دیوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

" په پښتويې ولیکم"جملې معناداده ، چي دلیکني ژبه مي پښتوده ، دمفاهمې وسیله مي پښتوده ، پاړسي یاانګرېزي یاکومه بله ژبه نه ده او" پرپښتويې ولیکم" معنا داده، چي لیکنه دپښتوژبې په باب ده ، یا يې پرګرامر ، یايې پرتاریخ اوادب یا پر نورو اړخونوږغېږم . زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره يې (پر)د (په)پرځای راوړی وي . د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه ، یوه جمله داسي ده" ... دمغازواولویوځایونوښېښې ماتول ، د ماشومانواوښځوتښتول،په هغوتېری کول اوبیايې وژل .... "

دلته" په هغوتېری کول" هغه رازمعنانه ورکوي ، چي دلیکونکي مراددادئ چي له بې سرپرسته ماشومانوڅخه په غرب کي داسي ډلي جوړي سي ،چي د مغازو او لویوځایونوښیښې ماتوي ، ماشومان اوښځي تښتوي اوښځوته بیا بدنامي ور اړوي ، بې عفته کوي يې . چي دغه رازمطلب باید" پرهغوتېری کول" وي ، نه" په هغوتېری کول" . د" په هغوتېری کول" دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځوڅخه دنوروښځودبېعفتۍ له پاره کاراخیستل کېږي . یالکه موږ چي وواېو" په ښځوېې غلاوي وکړې" ، یعني داغله د جنس له مخي ښځي وې.

د (پر) دغه رازبېځایه کارول په هیوادکي دننه هم رواج سوي و . کال مي دقیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینارکي ښاغلي زلمي هیوادمل دفاضل استادپوهاندرشادصاحب د مضمون لوستل زماپرغاړه راواچول . پخپله استاد سیمینارته تشریف نه و راوړی . مضمون درحمان بابا دمړیني دنېټې په باب نوې څېړنه وه اوعنوان يې و" رحمان باباپه کوم کال مړدئ ؟" . له دې عنوان څخه" رحمان پرکوم کال مړدئ ؟" جوړسوی و . داستاد مقصد خوداو، چي درحمان بابا دمړیني سنه وښیي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري . خوترلاسوهلو وروسته دجملې معنا داسي اوښتې وه چي ګویادلیکوال مطلب دادئ چي رحمان بابا په څوکلنۍ کي مړسوی دئ ." پرکوم کال مړ" همدغه مفهوم افاده کوي . په داسبا چي مي استادته دسیمیناربیان کاوه اوپه ضمن کي مي د څېړني دعنوان یادونه ورته وکړه ، په خندايې راته وویله چي" معیاري کړی يې دئ" . خوزه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه سوم ،چي له دغه رازلاسوهلوڅخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مي په ډېوه مجله کي هم یوواړپه سترګه سوی دئ چي په ناسم ډول یې کارکړی و . ماته دیوې پېښې دوخت دښوولو له پاره د (پر)کارول هله غوره ایسي ، چي وغواړو پرکال سربېره یې دمیاشتي ورځ هم وښیو . دمثال په توګه :

زه په یوزر ودرې سوه شپږویشتم هجري شمسي کال ددلوي پر شپاړسمه زېږېدلی یم . دلته چي دمیاشتي و ورځي خبره راغله نو(پر) کارول پرځای کاردئ . یا روسانو په یوزرودرې سوه اته پنځوسم کال دجدي پر شپږمه پرافغانستان یرغل وکړ . د (پر)نورمواردبه هم راوړم . پلانی یې په توپک وواژه اوهابل یې پرتوپک وواژه . په لومړي مثال کي دوژلو وسیله توپک دئ . په چاړه یاسوټې یې نه دئ وژلی اوپه دوهم مثال کي مطلب دادئ چي توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې څني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، ځوبې مړکړی او توپک یې څني واخیست . ګویا پرتوپک یې سروخوړ . دادوه موردده باید سره بېل سي . (۱).

(۱) دامقاله د ډېوې مجلې دڅلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ــ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه . دهمدې کال په دوهمه ګڼه کي دراغلي لیک ترعنوان لاندي پوهاند زیارصاحب زماپرپورتنۍ مقاله تبصره کړې ده . لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی.

ټکي په ټکي ژباړي ـــ تلفظي بېخوندي

دډېوې په تېرو دوو ګڼوکي د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي . په دې باب زماسره یوه خاطره سته چي خپله لیکنه به په همدې پیل کړم . زه چي په کابل کي وم ، دباختراژانس په پښتوڅانګه کي مي څه موده دبالمقطع اجیرپه توګه اوبیاوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه . ددفترغړي ټول دپښتوژبي خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبي شاعر ، لیکوال اوپه مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چي رشتیاسي ، په ترجمه کي یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږدیوه هم له وسه پوره نه وه . له دې ټولوصفتوسره بیاهم د مقاماتو په نزدکړلي و ځکه چي د واکمن ګوندغړیتوب یې نه لاره . موږ ټولوپه ژباړه کي یورازبیروکراتیک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچي دمطالبوپه ترجمه کي مو ٌ میرزایي ٌ هم په پام کي نیوله . هڅه موکوله چي اداري مسئولیت ځانوته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله اوهغه هم په دې دلیل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولي دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته وواېو ٌ چیزی که دخط بود ٌ . استادپوهاندزیارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه . یووخت د(نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو . ددفترپه پکتیا والو غړوکي یوه (ترانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراړه) وړاندي کړه اوبل یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل څه . يوه خولاپه ټوکـــــــــوکي (پټی)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال يې راوړ، چې ډېرموېر وخندل . دمقاماتوله خپېږي څخه د خلاصون په خاطـــربايد د (نوار)له پاره يوه کلمه پر (غزه) باندې زياته سوې واى . کنه نوسمه خبره خوداوه چې يوازي مو (غزه)ليکلې واى . په پاى کې داسي سوه ،چې که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي ليکله اونوروبه ترانګه اووزماپه خيال دترجمې داصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چې دابه بياترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چې به د دفتر دمشرپه غياب کي مايابل چا دژباړل سوي متن دسمولوچانس مونده نوبه يا ترانګه تېرېدله يابه تراډه . په داسي حال کي چې(تراډه) او (ترانګه) دواړه له يوې جغرافيايي ساحې سره راوړل ، بېخونده ايسېدل . په پاى کي لکه چې (ترانګي) ميدان يووړ اويووخت مي له بي بي سي څخه هم واوريدله . مشکل داو، چې له پوهاندزيارصاحب پرته چې هروخت به پرموږراګرزېدى او ګټوري لارښووني به يې راته کولې ، نورنونه يوه ټاکلې موسسه وه چې ژبه دې کره کړي اونه هم يوه واحده مرجع . د اژانس پښتوځانګي يو راز پښتوليکله اوورځپاڼو بيا پرخپل سر ډنګوله اوبل رازژبه يې ليکله . په داسي حال کي چې د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او داولس ژبې ته نزدې او په اصطلاح معياري ژبه واى داځکه چې ډېروخلکواورېدله . دکابل راډيووېنديويه بيا د نويوکلموپه تلفظ کي پرابلمونه درلودل چې د څوناسموتلفظونو په باب به څوکرښي وروسته وړغېږم . په نرې کي د مطبوعاتوژبه تربل هر ځاى ډېره کره اوفهم ته نزدې ژبه وي مګر زموږ د اژانس دترجمې په څانګه کي ، چې غړي يې ټول زماډېرصميمي دوستان اوپرپښتني کلتورمين خلک وو ، ددفتر له مشراويودوو تنو پرته چې دپښتوژبې په ليکنه اوژباړه کي يې سابقه درلوده ، نورټول زماپه ګډون غيرفني خلک وو اويوازي دماموريت د تغيروتبديل په لړکي ياديوې ګولې مرې پيداکولوپه خاطرتراژانسه رارسېدلي وو . همداعلت و،چې د مطبوعاتوپه ژبه کي بېخوندي ليدل کېدله اودخلکوله ژبې څخه ورو ورو پردى کېدله . په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پارسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ ليکلې پارسي خو داولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري.

دتلفظي بدلون په برخه کي به زه يوڅوکلمې دنمونې په توګه راوړم چې اولس يې يو رازاوکابلي سوو پښتنواودهغوپه تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل رازتلفظ کوي.

دنده ـــ دې کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنامطبوعاتوته له څو کلونوراهيسي لارموندلې ده . په لويديځه لهجه کي يې د (بنده)پر وزن تلفظ کوي يعني فشاريې پردوهمه څپه راوړي . دکراچي په ښار کي مي له پښتونخواڅخه دراغلوپښتنوله خولې هم ددغي کلمې تلفظ کټ مټ دلويديځي لهجې دتلفظ په شکل اورېدلى دئ . په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشارپروروستۍ څپه راوړى دئ . خو د کابل راډيو دويندويو په پيروۍ يې ځيني کسان فشارلومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ـــ داوږدې ضد) پروزن يې تلفظ کوي چې زماپه خيال سمېده غواړي . دغه راز:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزه ، خواله، وړانګه ـــ داکلمې ګرده پروروستۍ څپه فشارلري . پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پروروستۍ څپه فشاروركړی دئ . په رواج سوي تلفظ كې يې لومړۍ څپې ته فشارورکول کېږي چې ماته دكندهاريانوپه اصطلاح په زامه کې خوندنه راکوي . ځکه (خواله)که دلومړۍ څپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شكل اخلي ، چي (څنګ ته)معناوركوي . ((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) يعني څنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم . ماته خوسمدلاسه ددغوکلموپه باب په کلاسيک ادب کې د څېړني امکانات نسته خو د(هربنده خپله پې كرونده) متل مي د (هربنده خپله پې دنده) په شكل ترسترګوسوی دئ .

البته داخبره بايد وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي بايد بدلون ونه مومي . لکه دکلموشكلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي . خوکه دتلفظ اوښتني التباس پېښاوه ، هلته نوبياكلكه پاملرنه غواړي چې مثال يې ماپه (خواله)كي وړاندي کړ.

١٤ دسمبر ١٩٩٦ ع

ټورنټو ــ كاناډا(١)

(١) دالنډه ليکنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چي دچاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه.

پر پښتو کره ليکنه باندي د نيولوجيزم سيوری

د ژبي كره كول يوه اكاډميكه اړتيا ده . د نړۍ د ټولو ژبو ويونكو دا اړتيا حس کړې او ور سره سم يې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه يوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ايستلې او عامه کړې ده . د کره کولو په بهير کي د يوې ژبي وينګ (تلفظ) لوستنګ او ليکل دري سره په پام کي نيول کيږي . تر کومه ځايه چي ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو هيوادونو کي ميډيا (Media) ژبه معياري ژبه وي او د هغې له مخي وګړي خپله ژبه سموي . د پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چي دې بهير ته له تېرو دېرشو پنځه دېرشو كلونو راهيسي ډېر پام اړول سوئ دئ . نيولوجيزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني يوه برخه ده . دا چي موږ ته د پښتو نيولوجيزم څرکونه د امير کروړه رانيولي تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، معنا يې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معياري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې . د امير شېر علي خان، امير حبيب الله خان او امير امان الله خان په وختونو کي چي د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاشونه سوي دي د ژبي د معياري کېدني عنصر پکښي کورت نه ليدل کيږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معياري کېدني اړتيا محسوسه کړې وه . دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چي موږ يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احسان بشپړ منونکي يو . که تاسي د امير شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امير امان الله خان د وخت د پښتو مرکې ليکنۍ ژبي ته ځير سئ ،و به وينئ چي د عربي ژبي په پېښو يې پخپله ژبه کي يو لړ مقلوب اضافي ترکيبونه په پېخر سره کوترم کړي دي . پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معيار برابر نه و (مرکه د پښتو يې بلله . زما مطلب کورټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغوخواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم . د هغوی هلي ځلي د اوسنيو د لاري مشال وې او چا خبره سعي يې مشکوري دي . زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوړ تاريخ نه لري . له بده مرغه په تېرو شلو دېرشو کلونو کي چي چا د پښتو نيولوجيزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کيږي چي ګويا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټينګار کوي . په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده . پر پښتو باندي د عربيت تر اغېزې لاندي د ناوړه ترکيبونو عمومي توب ټول پښتانه خواخوږي ځورول . د ملايی پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نيت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سيوري اچولئ دئ . د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانيولې بيا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهليت و صلاحيت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و يا نه و، بېله خبره ده . زما مشاهدات راښيي د کره کېدني (معياري توب) بهير چي هر وخت او په هر نيت پيل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نيولوجيزم) درېدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي . زما د مسالي پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي ليدني او کتني بيان کړم او ورسره سم د دغه بهير د ځينو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم څرکونه موږ ته له امير کروړه رانيولې بيا تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، خو د دغه بهير د چټکتيا او زياتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسيزو را پيلېږي . دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني يا نيولوجيزم د اړتيا او څرګندتيا په برخه کي شعوري هڅي پيل کېږي او ور سره سم يې پلويان او مخالفين ميدان ته راوزي . د نيولوجيزم بهير که چا پيل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي . دواړه له خپلي ژبي سره د ميني په مقصدلاس و پښې وهي . دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سياست ميدان چي څوک پکښي ماته خوري او څوک پکښي بريالی کيږي . که د پښتو نيولوجيزم يا د پښتو کره ليکني بهير ته په دغي روحيې سره څوک وګوري اوو يې څېړي زما په خيال ګټه به يې ډېره وي . نيولوجيزم په حقيقت کي د پښتو کره ليکني د لوی بهير يوه کړی ده . نوري کړی يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاييزم)، له ګړدودونو څخه د لغاتو را ايستل او دغه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي . لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم منظم او سيستماټيک بهير له تيرو درو لسيزو را پيلېږي خو د ارکاييزم برخه يې يو څه مخکينی تاريخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او يا له محاورو څخه و ليکني ته د را لېږدولو پر بهير رغېږو، نو د انصاف په حکم بايد د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو . استاد د لرغونو لغتونو يوه لويه برخه نظم او نثر ته را نقل کړي ده او ډېر داسي لغتونه يې په ليکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسونو ثبت کړي نه وو . ارواښاد استاد گل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کي لیکي :ٌ . . . . ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م . هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د پاره ښه دی او ده پکښي هودغه گټه لیدلې ده ٌ .

ددغو لغتونو لیست زما د همدي لیکني تر بحث وتلي خبره ده ځکه نو نه پر ږغېږم . داسي ښکاري چي د کره لیکني بهیر اوس یوازي نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا . د کره لیکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني گل سوي دي . نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چي پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنگي زېرمو په گډون زموږهر څه پوپنا سول . په هغو کتابونو کي د کره لیکني عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابوته هم اړتیا وه او سته . د مثال په توگه د پښتو فعلونو د گردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري گڼل سوئ دئ . (گوربت مجله، دویمه گڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دي لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د گردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کي ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کي د افعالو د گردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توگه ور سره چاپ سوي دي . د افعالو غیر منظم گردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو گردانونه یې هم ورسره مل کړي وي . په روسي ژبه کي خو د پدیړونو ( ) د گردانونو غټي غټي مجموعې په ځانگړې توگه په غټ تېراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي . په پښتو کي دا کار په پخوانیو کتابو کي یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کي یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ . زما پیشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د گردانومجموعې دي هم چاپ سي او په هغو کي دي د مثال په توگه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسي ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله .په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د لیکلو مخه نیوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غیر معیاري دي.

زه چي اوس د کره کتني اوسني بهیر ته گورم لارویان یې له نیولوجیزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خیال په دې برخه کي یو څه عیني ستونزي سته . د مثال په توگه په ارکاییکو لغتو پسي د زړو متنو لټول یا له گړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ویی پانگي (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېریدو په درشل کي دي او یوازي د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کي نه پلي کیږي . ښاغلي صمیم صاحب د جملو د جوړښت په برخه کي ډېري خواری گالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښیي خو څوک یې لړ مراعتوي . علت یې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقیانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو کړي او نور

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ورته خوشاله وي چي ګنې کره ليکنه يې وکړه . دا بهير که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښنې وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي.

د لوستنګ او وينګ ستونزي:

پښتو الفبې (ابېځې) لا تر اسه پر دې نه ده بريالۍ سوې چي د ژبي ټولي ږغېزي ځانګړتياوي دي وښولای سي، د خج له پاره خو هڅ و څه سته نه . پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼي له لاري رسېږي، له ليک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ . له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ يم ما دپښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، يو وار به مي وزن ورته (لرګی) وټاکه، بيا به مي د ملي (National) پر وزن ووايه او کله به مي له (ادې) سره په يوه قافيه کي برابر کړ په پای کي د خوشحال خان يوه بيت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه ځيزه که خفي دي که جلي

مخــــــــــــــــزن د درويزه دئ او دفتر د شېخ ملي

ګويا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ.

اوس مي د پښتنو له خولې (بيلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اورېدلي ده، علت يې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د ليک له لاري زده کړي دي، زما په اورېدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده يا ډنده) پر وزن بايد وويل سي . په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اورېدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګيا يې؟) هغوی يې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وينګ کي بدلون ته نيمګړتيا ويلای سو که نه؟ وينګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ايمان ځي . خو زما په فکر که له ناسم وينګ سره التباس پېښ سي نو بيا د اندېښنې وړ خبره ده . (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وويله سي، د (خوا-له) يعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) ياني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بيا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري . د دغي ستونزي يو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب په سپارښتونو کي بيان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري يې د خج له بابته سمعي ولفظي ټکرته اشاره نه ده سوې . هلته د (لرښت) او (لګښت) ټکر ته ګوته نيول سوې ده . زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسايل و مومو � سمدلاسه که له فونوميک الفبې يا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټایپیست له خوا نا سمه لیکنه ده . لکه (بېلنگونه وترنگونه) چي يو ځای د (بېلنګ او ترنګ) په شکل راوړل سوئ دئ (گوربت مجله � ۷۸ مخ) . د ناسم لوستنگ او وينگ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده . موږ ته له پخوا څځه د پښتو ټولني فيصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عيار کړي وو . ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړيو ټولگيو کي مي (کښي) هم لووست او هم مي کيښ، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای يې له (کي) سره هم په ليکلو او هم ويلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره گلۍ فيصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم . د (ياگانو) يو راز کارولو بيا بل غم پېښ کړئ دئ . له اوږدې یا سره ميني خو (Neologism) لا هم د (نيولوجيزم) په بڼه واړاوه! په اوږده يا سره د نيولوجيزم وينگ که يوه انگريز ته واورول سي، نو به يا په پوه نه سي،يا به له خندا ورته شين وي . د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښې يو راز انحصاريت وينم . زما مخي ته اوس سم دلاسه د Prefixاو Suffix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته يې څوک زړه نه ښه کوي . (پروفيسر گل جنان ظريف ورته مخنياڼي او وروستياڼي ټاکلي دي) . د کره ليکونکو په ليکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي . دمثال په توگه (بېلنگ د يوه تاړي . . . په زياتونه يا پيوندونه له يوه ساده ويي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصيح و خوندور ښکاري . د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بيا هم ملاحظات لرم . په (واښه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسۍ پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مگر (واښه پر خوله) نو د (حسن او حسين غزا) ده . ذهن مي يې هيڅ نه سي منلای . زه د (واښه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (واښه) د خولې (د پاسه) پراته دي . نور مثالونه يې (مچ پر پزه)، (بربټ پر شونډو) دي . چي (مچ) او (بربټ) دواړه په ترتيب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي . (واښه) خو بايد (په خوله) کي وي نه (پر خوله) . که دا لاندي مثالونه ځير سئ و به وينئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه گله

نصيب د چا يې اوبه زه در خېژومه

++++++++

چي مازيگر سي زړه مي ښه سي

پر گودر جوړ سي د منگيو کتارونه

++++++++++

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ پر څه ټگ سړي واوښتم، پر خوله يې غوزار کړم

ــــ پر خره سپور خر ځيني ورک

ــــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! ناداره يم ناګاره نه يم، څه وخت مي لا د خدای پر اويجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ــــ ښځي په ښراوو کي وايي : د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ــــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

له دي مثالو څخه به څرګنده سوې وي چي (پر) د يو شي د پاسه مفهوم ښندي . څکه نو (واښه پر خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) يعني (واښه په خوله کي نيولي) .

دا چي ويل کېږي ٌ له (په) سره (کي) هرومرو بايد راوړل سي ٌ ، زما په خيال قاطع حکم نه دئ . تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس يې په ورځنيو خبرو کي کاروي:

ــــ پلانی پياز په ګنډه په ډوډی پسي ګرزي . يعني ډېر غريب دئ.

ــــ پلانی ډېر خواګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي.

ــــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځيني راغلم.

ــــ هلکه! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وينې چي توپک ډک دئ.

يا دا لنډۍ هم واورئ :

ګل مي په لاس درته ولاړ يم

يا مي ګل واخله يا رخصت راکه چي ځمه

په پورتنيو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ.

ٌ طالبان غواړي پر ټولو قومونو (لړکيو) د پښتنو کلتور ومني ٌ (ګوربت مجله � دويمه ګڼه � ١٦ مخ) (کلتور) په قومونو منل کيږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل . (طالبان غواړي پر قومونو (لړکيو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بيځايه کاروني د متقدمينو متونو ته هم لار موندلې ده . د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ (١٩٩٩م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتېي په زور ځای سوئ دئ او ګويا د بابا کلام معياري سوئ دئ . آيا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟ آيا راتلونکي په داسي فکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پېل سوي دي . زه دا کار د لوی استاد علامه حبيبي خبره ٌ پر پښتو خوارکی باندي ظلم ٌ بولم.

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فيصدی خو کوږت په پام کي نه نيول کيږي . مېږه هغه دئ چي ډېر يې جوړ کړل . له څوارلس سوو کالو راهيسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کيږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي . که چا د (هيواد) پر ځای (وطن)، که يې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکښښ د (ناکره) ګوزار پر کيږي . پر دخيلو لغاتو چي پيړی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي . د دري ژبي په کمالاتو کي يو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخيلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونوخيال نه سي ورباندي . پوهاند دوکتور جاويد په خپله يوه ليکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او ليکي چي مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي يوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هيڅ کله و مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي . موږ لګيا يو شنبه و يکشنبه پښتو کوو! د عربي ژبي د خيلو کلمو چي زموږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور يې هم نه سي خوړلای . زما دا خبري بايد په هيڅ راز د (ملايي عربيت) په مانا تعبير نه سي . خبره دا ده چي موږ د دوو Extremism تر منځ راښکيل يو . له يوې خوا مو (جرګې) ته (حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بديلونه ايږدي . د سياست په ډګر کي خو مو ددوو ايکستريمزمو په انډ و خر کي وطن بايلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخيلو کلمو سره نه مړه سوه نه تر سيالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزيون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به يې خدای خير کړي . (مېږه يې دار ته خېژاوه � ميرمني ورته وويل چي ماته له ښاره کوشي راوړه!) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتيجه هم نه ده ښندلې . (کوته سنګي) هيچا هم (ميرويس ميدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په داغه نامه بولي .د ځينو لغتونو دوبليکېټونه بيخي د ورکېدو په حال کي دي د (تلوار) کلمه خو هډو کاريږي نه . او داسي نوري هم ډېري بېلګي سته . ځيني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګی وهي . په لهجه کي (سراښ) د (حريص) په مانا سته مګر د محلي ديالکټ ټاپه يې خوړلې ده او پر ځای يې د (وړسترګي) ثقيل لغت کاريږي.

زما په نزد د نيولوجيزم په برخه کي په موږ د (کډي مو باريږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده . موږته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو يې پر لويه لار پرېږده . که د کوچني ملا اذان اوريځ نو کومه فيصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره ليکني د لارويانو لخوا اېښول سوې ده ، هغه مراعات کړئ . او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نيولوجيزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپايي ژبو په چوکاټ کي يوه بله ژبه وزېږي او نوم به يې نو ګوره چي څه وي ؟) ۲(

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټورنټو � کاناډا

(۱) علامه رشادمرحوم دمقالې دليکلوپروخت ژوندی و.

)۲ (دا ليکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � څلورمه ګڼه � اپرېل، مې ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په ورپسې ګڼه کي ښاغلي آصف صميم د هغې او ښاغلي شپون د ليکني په جواب کي يوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دينولوجيزم پراړتياخبري سوي وې ، چې ګټوري خوبيخي ډېري وې ، مګرزماداندېښنوجواب څکه نه و ، چې زه خودنيولوجيزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه يم . نيولوجيزم خودنوو علمي، ساينسي، تخنيکي، سياسي نومونو له پاره روا دئ، نه په ژبه کي دځورلسوپېړيواوړده عمرلرونکولغتوله پاره . ددې ليکني جواب ماوکيښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. دخپرېدوپه باب يې پوره ډاډه نه يم. دغه جوابيه مقاله به د همدې ضميمې په ۱۶۹ مخ کي ولولئ.

د متروکواوارکاييکو...

دمتروکواوارکاييکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

دپښتوژبي اوبلي هري ژبي لغوي زېرمه دڅلوروچينوله لاري شتمنه کېدلای سي . يوه يې دمتروکواوارکاييکولغتونو بيرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي . نوري درې يې له لهجوڅخه رااخيستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنويولغتونوجوړونه ده . متروک لغتونه يووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنيومحاوروکي کارېدل . دې پوښتني ته چې ولې دزمانې په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ويلای سي . زه يې نه صلاحيت لرم اونه لايسنس . خودومره پوهېږم چې ځيني لغتونه دخپل ژوندپه اوږدوکي له عمومي ژبي څخه لهجوته رامحدودسي اوبيايې تاکلې جغرافيايي ساحه کي دکورنيوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقيب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چې دانوزماپه فکرديوه لغت (ويي) مړينه بايدوبولو. داراکاييکواومتروکولغتونوبياژوندي کول يوه ژبنۍ دنده ده چې ځيني پوهان يې په مينه اومسئوليت سره پالي . علامه رشاد(رح) يوله دغو پوهانوڅخه و، چې دزړولغتونوراژوندي کول او بيرته رواجول يې د پښتوژبي دغناله پاره ګټورکاربلاله اوپه ټينګه يې پاله .

اروانښاداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقريظ ډوله يادونه کي ، چې د پښتوټولني درئيس په توګه يې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي يې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چې داکارېې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بياهم داسي کښلي دي :" ... ښاغلی رشادپه پښتوليکلوکښی دغسی لغاتوته زيات مايل دی اودپخوانوپه شان ځينې زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکاردځینو مړو یا نیم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښی همدغه ګټه لیدلې ده . زه داکتاب یودروندداثرګنم اوخپل ملګری ته ددغه بریالیتوب تبریک وایم . (۱)

علامه استاد مرحوم چي دمتروکولغتونودژوندي کولوتلاښ کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنیوخبرواترواولیکنوکي کارنه سي اوله استعماله ولوېږي نووروسته مري . زمادخپل ژوند تجربې راښوولې ده یوزیات شمېرلغتونه ، چي ماڅوکاله وړاندي په لیکنوکي لوستل ، اوس يې ان دخپلوښاروالو اولهجه والوپه لیکنو کي لږ وینم اوببرېږم چي که دابهېر همداسي روان وي ، یووخت به د دغو لغتو دپاتاله پاره لاسونه پورته سي.

زمادمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوکي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موبه (برید) له منځه يووړ ، (ايلچي) موبه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موبه (جګړه) وواهه ، (وطن) موبه (هیواد)نېستي کړ ، (غولی) موبه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موبه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موبه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موبه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موبه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موبه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موبه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) موبه (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګیایو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوبه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((یوه وراچوو ، دوې بیرته ځنې غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نویو زلمیوته داسي ښوول کېږي لکه داچي یوازني اومعیاري لغتونه وي اودا نورغیرمعیاري ،بې خونده او پردي لغتونه . ددغو معادلو لغتونو پررنګ وخوند زه هیڅ اعتراض نه لرم خواندېښنه مي ددانورو لغتود مړیني په باب زياته ده.

دلغتونومرګ وژوندیوه طبيعي پېښه ګڼلای سو خوکه وساتل سي اوله مرګه وژغورل سي دژبي غناورزیاتوي ، دمطالبودادافادې وسایل غښتلي کوي اوپراخوي يې او دکلام رنګیني وردېروي . کاظم خان شیداکه (رنګین الفاظ) د (شعردپیکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زماپه خیال د(نثر) دناوي ښکلا هم ورزياتولای سي اوددغه راز ښکلادجلووتماشه هغه وخت کولای سو ، چي دژبي دکره کولواخلاص دهغې دسوچه کولواومحدودولوپه لېونتوب راڅخه الیش نه سي . ماته چي یووخت پخپل وطن کي دژوندکولو نېکمرغي میسره وه نومي دڅه مودې له پاره دپښتوترجمې په یوه څانګه کي کارکاوه . هورې موپارسي مطالب اوخبرونه په پښتواړول . دژباړې په جریان کي که به د(اظهارنمود، ابرازکرد ، وانمودکرد، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد) له رنګارنګو عبارتوسره مخامخ کېدلو، یوازي اویوازي موبه (څرګنده کړه) یا کله کله (زیاته کړه) ترجمه کاوه . که به مایابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وویل ، ښکاره کړل) عبارت راووړ ، دنه معیاریتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحیح کېدی به .ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونوپردغه رازایستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشینی کېدلم . غوسه به په دې راتله چي دمعیاریت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لویه سره دومره خواره لاهم نه وه . داخواري يې اوس ور په پېڅه کوو . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډبروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تيږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل . اوس د معياريت په هڅه يوازي (تيږه يا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي . ګويا په بدويت کي موديوه مفهوم له پاره اووه اته واريانته درلودل خونن په يوويشتمه پېړۍ کي دمتنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوجي کولونوکان باسو.

علامه استادمرحوم له دخيلولغتونوسره دومره زياته دښمني نه درلوده . متروک لغتونه يې زياتره په شعرکي کارول اوپه نثر کي يې ددخيلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله . کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسواى وتلاى . زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوى يم . مادپښتنوقومونوداتنيکي جوړښت په باب يوه څېړنه کړې وه . دهغې په باب په يوه کتاب کي يادونه هم سوې وه . ماغوښتل چي پخپله يوه بله ليکنه کي خپل استدلال ته دپياوړتياله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسيته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تاييدسوې ده که ردسوې ! علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښلي چي استفاده ورځخه عامه کېدلای سواى. خوشعريې بيا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسيله ګرزولې وه . دوی به زماپه فکرداحقيقت په پام کي نيولی و چي دلغتونوپه بابا و انا(نيا) پسي ځراغ وپلته رااخيستل دژبي د متخصصينو مشغولا بايدوي . يولغت چي په يوه ژبه کي کي پېړی پېړی تېري کړي وي ، بايددخپلي ژبي مال يې وبلل سي اوداڤادې په عمليه کي يې په کارولوباندي څوک ونه شرمېږي .

ماته چي کله دحميدد(نيرنګ عشق) مطالعه ميسره سي ، ډېرخوند پر اخلم اودشعري ښايست و رنګينۍ له خاطره خويې دپښتوژبي او پښتنوله پاره ستروياړبولم . د ښاغلي استادصميم داخبره دزړه له کومي منم چي وايي نيرنګ عشقٌ زموږمنلي شاعر عبدالحميدمومند په ډېره خوږه اوروانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلې ده ٌ (٢) خو پر څنګ سمدلاسه داخبره ذهن ته راسي چي آيادغه وياړبه د رنګارنګو دخيلو لغتونوله کارولوپرته زموږښتنوپه نصيب سوی وای ؟ اوپه يوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه رازشهکار نړيوالوته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای . زه خووايم هيڅکله نه .

استادمرحوم به تل ترنويوجوړونو دزړولغتونوژوندي کولوته ترجيح ورکوله . دی دنويوجوړونوپه اړتياپوه و اوداکاريې دننۍ نړۍ دعلمي پرمختګونواوورسرسم يې دنويوساينسي اوسياسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلودبهيردچټکتيا له خاطره يوژبنۍ ضرورت ګاڼه اوپه دې لارکي يې اخيستل سوي ګامونه په کلکه څارل . زماپه يادذي يووخت يې په تيلفوني خبروکي راته د(چاروا کي) نوې جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستايله . خوپخپله يې دلغت جوړونوپه برخه کي عملي برخه نه اخيستله . مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي يې تربل هرچاهم علمي صلاحيت درلوداوهم کفايت . نوداکاريې ولي نه کاوه؟ ځکه يې نه کاوه چي استادمرحوم دژبنۍ زېرمي دبډايولوله پاره پخپل علمي وادبي فعاليت کي ځانته اولويتونه Preiorities اېښي وو اوپه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونواخيستل اوبابول اودمتروکولغاتودوهم وار رواجول ددوی د مثمرکارپه سرکي راغلي وو .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماپه فکرعلامه استاد(رح) دابل حقیقت هم په پام کې نیولی و ، چې دنړۍ دژبودپرمختیاپړاوونه دهرې ژبې پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پورې تړلي دي . ځینې ژبې دپرمختیاپه داسې یوه پړاوکې وي چې دلیکدودیووالي اوتجانس ته یې ترهرڅه وړاندې بایدچاره وسنجول سي خوځینې بیاتردې پړاوټرنونه وړاندې تیرې سوې دي . زه خووایم که یوڅوک دخپلې ژبې دلیکدودپرتوحیدباندې کارته اړتیااحساس کړي ، ځان اوخپله ژبه بایدورته سپکه ونه ایسي .

موږزیاتره وختونه ددغه رازحقارت ښکارسوي یو اوپه نتیجه کې موادبې وژبنیوغښتازیوته لاس اچولی دئ . دنړۍ له ډېروپرمختللیو اوبډایوژبوسره مودسیالۍ اوبرابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوې سرکړې دي . په داسې حال کې چې دژبوپرمختیااوسمبالتیا دهغې دویونکوله پرمختګ اوسمبالښت سره سیده اړه لري . دپښتوژبې دبشپړتیا او کره تیاله پاره دنوروژبوله تجربوڅخه ګټه اخیستل یومعقول اوپرځای عمل دئ خوهره تجربه بایددخپلې ژبې دواقعي حالت په پام کې نیولوسره تطبیق سي . داسې کالی په واغوستل سي ، چې پرتن یې برابروي . داقانون دټولني دژوندانه په ټولواړخونوکې جاري و طاري دئ . که یوملت پخپله خاوره کې اورګاډی ونه لري اوواکمنان یې له نورودولتوسره دسیالۍ په انګېزه داټومي پروګرام دتطبیق په سوچ کې سي ، زماپه فکربه یې هم ځان خطااېستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچاته هم خوږه وي هم اصیله . دچاخبره (کارګه وایي زماسپینککیه زویه ، جرګی وایي زماپستکیه زویه) . په دې لړکې دپښتوانکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایې ونېستي پخپله په پښتنواړه لري په بل هیچااړه نه لري . دهغې دغنااوبډایۍ له پاره که څوک دپښتودخپل واقعي حالت له په پام کې نیولوپرته دنړۍ دنوروډېروپرمختللیو ژبودانکشاف پړاوونه د سوټې په زورپرخپله ژبه باندې تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه زموږسوسیالیستانواوسوېتیستانوچې دافغاني ټولني د وړاندې بېولوله پاره دپخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل اوپه نتیجه کې یې هیوادله اوسنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونوسره مخامخ کړ . دلغت جوړوني خبره بایددژبې ماهرانوته پرېښوول سي خوپه ژبه کې په مروجو دخیلوياغیردخیلو اخښلو بخښلولغاتوباندې بايدپه دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چې ګویا ، داکاراایرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم بایدوکړو ! دهرچا اوهرې ژبې اولویتونه توپیرسره لري اوداهغه خبره وه چې علامه استاد(رح)هروخت پرې ټینګارکاوه . په (افغان ولس) نومې مجله کې ددوی له خولې څخه پررانقل سویو خبروباندې زه هم شهادت ورکوم چې ویلي یې دي ً ... دنوولغاتوضرورت زه هغه وخت احساسوم چې موږټولي لهجې راټولي کړي وي اوددې څخه نورمایوس یوچې په لهجوکې نورڅه نه دي پاته اویافرضاً ادب موټول داسې ذکرکړی وي ، بیان کړی مووي ، چاپ کړی مووي ، دخلکوپه لاس مو ورکړی وي ، چې هیڅ نه وي پاته ، نواوس موږوضعي ته ضرورت لرو . نوترهغه وخته چې موداکارنه وي کړی ، دنوي وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً دژبې پردغه برخه باندې چې داپه لهجوکې ساتل سوې ده ، یوظلم دئ . ٌ (۳) زه به دومره پرزیات کړم چې له (نوي وضعي) څخه داستاد(رح) مراد دمروجولغتونوله پاره وضعه کول دي . نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدمنلي استادپوهاندډوکتورزيارصاحب دخولې خبره ده چي وايي ٌ ... دلري اوبري پښتونخوايوه سيمه اوخپل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (٤)ډکې کړې دي . د پښتوويپانګې دويمه برخه (زړه پانګه ياارکاييزمونه) څېړاند دوست اواستادصميم خپاره کړې اونوې پانګه يانيولوجيزمونه هم ماپه يولس زريزسيندګي کې له چاپه راکښلي .... ٌ (٥) . خو د خواښينې خبره داده چي دغه ستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده اوڅوک يې دژوندي کولواورواجولوهڅه خو پرېږده ، د کارولوتوصيه لاهم نه کوي . زموږډېر زورپر نيولوجيزمونو دئ اوبس همداموډږبي دکره کېدني تاداوګرزولي دئ . علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بياپه شعرکي . او داپاملرنه يې يوازي دخپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي دپښتوټولي لهجې يې په پام کي وې . طبيعي ده چي په دې لړکي يې دخپلي لهجې زاړه لغتونه ډېرکارولي دي . مايووخت په يوشعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه . علامه استادسمدلاسه دعبدالقادرخان خټک دا بيت راته ووايه، چي په هغه کي شاعرد(بړبوکۍ) ويې دکندهارۍ لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ:

که سفله ښښتن دجاه شي په داڅه شو؟

په معنی بړبوکۍ پـــــــورته کړخسرې

اوورپسي يې ددغي کلمې په باب مشرح تفصيل ورکړ اوزياته يې کړه : دعبدالقادرخان خټک په کندهارچاپ دېوان کي داکلمه (بړبوګۍ) ثبت سوې ده . په پخوانيوخطي نسخوکي ګاف هم دکاف په شکل ليکل کېدلی او دبړبوګۍ په ثبت وضبط کي دغي قاعدې اغېزه کړې ده . ماته يې دبړبوکۍ داستعمالولوتوصيه هم وکړه .

بل وخت يې د(ترمي) او (کوشير) کلمې راته تشريح کړې اووېې فرمايل : داکلمې زموږاوستاسي په کندهارۍ لهجه کي نه کارېږي ، زده يې که اوپه ليکنه کي يې استعمالوه.

زمايقين دئ چي دژبوداطلس دبرابرولو په باب دساحوي ريسرچ په ترڅ کي به دسيمه ييزولغتونولويه برخه ،چي په ټاکلې جغرافيوي محدوده کي ايسارپاته دي ، ثبت سوې وي . په دې کي به ډېرداسي لغات هم وي ، چي نن يې معادل نيولوجيزمونه کارېږي . کاشکي ددغولغاتودخپرېدوله پاره هم هڅي سوې وای اويوازي په کتابچوکي يې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کي مي يوه بله دياډوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله اوهغه دژبوداطلس دبرابرولوپه برخه کي ديونسکواوافغاني ټيم دکار او فعاليت په باب ده . موږته داخبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټيم کي يوفعال اوهڅاندغړی پوهاندډوکتورزياراوودده پرڅنګ دټيم نوروغړو اروانښادالهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استادحبيب الله پښتون زوی جاج ، استادپوهندوی نوراحمدشاکر اواستاد بايزيد اڅک هم شامل وو اوپه مينه وجديت سره يې خپلي څېړني مخ ته بېولې . ددې ټيم له غړوڅخه له نېکه مرغه دوکتورزيار ، ډاکټرپالوال ، استادبايزيداڅک،استادپښتون زوی ژوندي دي .استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزيکي لحاظ ژوندی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي درغېدلواميديې لږدئ (٦) . موږله دغو ښاغلوڅخه ټينګه هيله لروچي دخپلوکلونوکلونوزيار اوکړاوپه باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي . زموږهيواد دحوادثو اوتوپانونو مېنه ده . خداى مه کړه ددوى ارزښتمن زياردتوپانوڅپې له ځانه سره يونه سي اوتري تم يې نه کړي اويا سبايې بل څوک دځان مال ونه ګڼي.

دعلامه استادرشاد(رح) دليکني اوتدريس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی اوپوهېږي . دده شعر دزړواومتروکولغاتونوسره هرچاته خوږ اودپوهېدلووړو اودئ . دده په زرګونوشاګردانوکي څوک يوتن لاهم نسي موندلاى چي ودي وايي : زه داستادپه تشريح اولوست نه پوهېدلم . دده دافادې ستاينه دهرچاپرخوله وه . داولي ؟ داځکه چي دده ژبه له پښتانه قامه څخه پردى نه وه . له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلوکي مشکلات اوستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورشوول کېږي.

علامه استادرشاددي پاک خداى وبخښي اوددوى کاردي تل د پښتنوزلميودلاري مشال وي (٧).

محمدمعصوم هوتک

اوکويل ــ کاناډا

٢ نومبر ٢٠٠٥ ع

(١) رشاد ــ عبدالشکور ــ لودي پښتانه ــ (ب) مخ ، پښتوټولنه ــ ١٣٣٦ ش

(٢) دعبدالحميدمومندکليات ــ (پېنځه) مخ ــ دانش خپرندويه ټولنه ــ ١٣٨٣ ل.

(٣) افغان ولس مجله ــ شپږم کال ــ لومړى ګڼه ــ ٤٢ مخ . دلمبې مجلې د١٣٨٣ ل کال د٤ ــ ٥ ګڼې په حواله.

(٤) داشمېره په (استادزيار ــ دپښتني فرهنګ يوځلاندستورى) نومي اثر ، ١٤٩ مخ کي (١٠٤) بلل سوى دئ .

(٥) افغان ولس مجله ــ شپږم کال لومړى ګڼه ــ ٩٩ مخ

(٦) پوهندوى نوراحمدشاکر ددې مقالې ترليکلوڅه دپاسه يوکال وروسته د٢٠٠٦ع کال دجنورى په ١٢مه دپنجشنبې په ورځ په ټورنټوکي مړاودافغانانوپه هديره کي ښخ سو.

(٧) داليکنه په کندهارکي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلين په مراسموکي ګران سعيدلودين ولوستله اوپه کندهارمجله خلرم کال ، پنځمه اوشپږمه ګڼه (لېندى ، کب ــ ١٣٨٤ ل)کي چاپ سوې ده . ددغه تلين په مراسموکي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسوکړلاى.

دا يوه مې لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه اوس د ډیموکراسۍ د تمرین په حال کي یو . په هډ مو لا نه ده اخیستې . زه دا خپل ځان درښیم چي څوک مي خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم . خو خیر دي وي دا تمرین به نه پرېږدو . که یې نن د سهلو وس نه لرو، سبا ته به یې پیدا کړو . خبره مي د ښاغلي استاد صمیم صاحب کوله .ٌ که اباسین راغلی نه وایٌ ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړاندیز . لوستلو یې خوند راکړ . دوه پښتانه خواخوږي باید یو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي . ما پخپله تېره لیکنه کي له نیولوجیزم سره په اصولوکي مخالفت نه دی کړی . ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نیولې، (مسلمانی ما) ته مي نیولې ده . د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صمیم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي یې تر (ډېره پر حقه)بللی یم . کومو ځایو ته چي یې (خو)ایښی دئ هغه حاشیوي خبري یا د کلي بیان څنډي دي چي شمېر یې اته دئ .زه به اتو سرو ته یو څه توضیح ورکړم.

۱ -ښاغلی استاد وایيٌ د ژبي د وییپانګي په بشپړتیا کي ریشتیا هم چي څلور واره آرونه (ارکاییزم، ډیالکټیزم، نیولوجیزم او اډاپټیزم) د دي زنځیر څلور پخي کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتیا او استفادې د ارزښت له مخي توپیر جوت دی . . . .ٌ زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم . زه غواړم هغه فیصدي عملي سي چي د کره لیکني بنسټ ایښوونکو ایښي ده او په دې برخه کي دومره دوګماتیک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ویشت، دېرش سوه زما به چیغي پورته سي . یه، زه وایم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بیخي هیري کړې دي . ښاغلي استاد د امیر عبدالرحمان خان د درباریانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ یو دا چي پر نیولوجیزم باندي ترانداز‌ي زیات زور اچول د (ګونګوټیو)خوړل دي، نه د وخکو . او بل یې په دې نکل زما هغه خبره تایید کړې چي موږ په اولس یا پخواني ادب کي د لغاتو و موندلو له بهیر څخه په دې دلیل (لار چپه) کړې ده چي ارکاییزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نیولوجیزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وایستل . زه خو د ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چي وایيٌ د انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لريٌ کلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د څوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ . زه یې کورټ پښتو جمله بولم . د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهېږي . د ژبي دنده (وظیفه) هم دغه ده .

۲ -د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه بولم . زه بالکل موافق یم چي ارواښاد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړې دي . اروا دې ښاده وي . او ټول پښتانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو . ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي . له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته . ما ته چي څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوټی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري . ارواښاد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -په دې يادونه کې د ښاغلي صميم صاحب زما په ٌ نو ورته خوشحاله وي ٌ جمله سر نه دئ خلاص سوى .علت يې دا دئ ،چې کندوېي لوستې ده او پر (وي) باندي يې ختمه کړې ده . که يې تر پايه لوستې واى، سر يې په خلاصېدئ.

۴ -د باره ګلى له پريکړو څخه وار د واره زما محترم استاد پوهاند زيار صاحب سر ټکولى دئ او ماته يې هم جرأت راکړ چې څه پر ووايم . په لوى لاس چې څوک ودانه ورانوي نو نتيجه يې هرو مرو دا راز وي چې ان استاد صميم صاحب لا د باړه ګلى د غونډي د برخه وال په توګه (دقيق خبر نه يم) د هغې فيصلې نه مراعاتوي . نه (کښې) ليکي نه (يکښې) بلکي (کي) او (يکي)کاړي . د پښتو اکاډيمى مشر ښاغلى ډاکټر راج ولى شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي . (ګوربت � ۴ګڼه � اپريل � مى - ۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وايي (د کال خوارى مي ولاړي، سپيني روپى مي ولاړي!) پاته سوه د ليک د بدلون خبره . روښانيانو که له ځانه ليکدود را ايست خو په هغه وخت کي د دولت لواښي خبره ٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شه ٌ . دغسي دروېزه يې او خوشحالخاني ليکدود هم درواخله . اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کېښ شه ٌ دا چې ځيني مشرانو او خواخوږو سليقه يې بدلونونه پکښي راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده . نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي . نه د وزير محمد ګل خان مرحوم ليکدود کوم پيرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهيد او نه هم د قلندر صاحب . داهسي ٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان يې ډزوي . ٌ

۵ -په دې يادونه کي د پريفيکس او سوفيکس خبره پاته سوې ده او پر ځاى يې ويل سوي دي چې زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستيال فعل او د هغه د بېلابېلو صيغو د ليکلو په ٌ امتياز ٌ کي د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبيبي او پوهاند رشاد) په پيروى کي ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صميم صاحب . زه خو دا ونډه اخلم او د خپلواستادانو پر پله باندي په منظم ډول روان يم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخيستى چې لوستونکو ته خپل د زړه بيان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چې يې . که يو وخت درته زما د ليکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووينئ چې په (شول) کي مي د (س) له امتيازه! ښه پوره ګټه اخيستې ده . خو د خپرونو چلوونکي زما ليکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چې يې کاږم . ان زما څخه يې دا واک هم اخيستئ چې جملې دي پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سليقه ورته وټاکم . زه (پر پښتو ليکنه باندي . . .) وليکم، دوى يې (پر پښتو ليکنى . . .) کړي . زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوى يې (د نياو په پريکړه) کړي . (ګوربت � لومړى کال � ځلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوى يې (شول) کړي . زه (په) وليکم، دوى يې (پر) کړي . زه (دوې وڅکې) وليکم، دوى يې (دوه وڅکي) کړي (هيله � دريم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانيوى) د (خريدم) په معنا وليکم، دوى يې (راونيو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي . زه خپلي ليکني د دوى د اسانى له پاره په کمپيوټر کي چاپ ورولېږم خو چې وروسته خپله ليکنه لولم ((ډېره زما وي اختيار يې د قاضي غلام)) . نو ښاغلى صميم صاحب . ما اريان خو د خپلو استادانو پيروى ته څوک پرېږدي نه . هغه آثار چې ما پخپله يا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هورې تاسي يکښې دغه (پيروي) موندلاى سئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -په دې برخه کې ښاغلي صميم ورور زما په شپږو اوو بېلګو کې چې راوړي مې وې، له ټولو سره موافق ښکاري . يوازې يې له يوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٌ پر قومونو باندې . . . د کلتورٌ منل دي . په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صميميت وړاندې کړم:

ـــ دا يې قباله، په چا يې منې.

ـــ د چا پلار يې ولاکه په ومنې.

له (منل) سره د (پر) وييکي نه سي راتلای . که يې څوک د فاعليت و مفعوليت په دلايلو (په چا منې) . په هغه کې نو څه سي ويل کېدلای . د پېچومې اوبه دې په زور خېژي.

٧-دلته (سراښ) تر (وړسترګي) بسيط بلل سوی اوٌ ورباندې درېدلٌ ښه ګڼل سوی دي . ګويا زما له نظر سره موافقه ښوول سوې ده . ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وه چې (هډو کارېږي نه) . په دې برخه کې لکه چې هم موافق وي . خو دا چې ما دې پر (وړسترګي)باندې د محلي ډيالکټ ټاپه وهلې وي، يوه غلط فهمي شانته ښکاري، يا به ښاغلي صميم ورور زما عبارت هورې سم لوستې نه وي . ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښيم چې (سراښ) د محلي ډيالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ . (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې . د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوی دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسې يې انګېرلې دي چې ګويا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندې د (محلي ډيالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقيل بللې دئ او ثقيل خو نو دئ . د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه يې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخيستلای نه سي .که يو لغت په اولنيو متونو کې راغلی و، معنا يې دا نه ده ،چې هرو مرو دې فصيح وي . که داسې وای نو پير محمد کاکړ به ولې ويلای چې:

د ميرزا شعر به ښه و، ولـــې دريغه

په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر

٨ -دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبيبي له ليکني څخه په يوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ده . دا خبرې ارواښاد علامه لکه ښاغلي صميم صاحب چې اشاره ورته کړې ده ٣١ کاله وړاندې کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتيا او اصولو يې روښا اچولې ده . هغه وخت د هيوادپه فرهنګي کړيو کې يو راز نظم ټينګ و . که به د لغاتو وضع ته اړتيا پيدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو . دا کار به سوکه و خو اصولي و . داسې نه و چې هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې . کله چې د لغت جوړوني بهير سر واخيست نو بيا تاسې وګورئ سره له دې چې علامه حبيبي مرحوم د جووړونو اړتيا منې خو له روان بهير څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ . علامه حبيبي وايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي ليدل کيږي يا له راډيو اورېدل کيږي د نورو ژبو تر اثر لاندي يو کړ غېړن نثر دی چي بايد تصحيح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وسائل سي ملفوظ او مکتوب سره ليري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښي کوترم نسي . . . په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی . زه پر دې بېرېږم چي سبا به د ليکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره ليري سوي وي چي يود بله به نه سره پوهيږي . . . ځني خلک په ښه نيت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو يې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي . د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نيت وي هم د ګټي پر ځای تاوان لري او يوه نامفهومه د پېرانيانو ژبه ځني جوړوي . دا کار د يوه سړي نه دئ . ښايي چي د پښتو ژبي يو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بيا وضع سي � د ژبي دسوچه کولو فکر لړ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کری مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورت سوچه وي .

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخيلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانګه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لړ څه غټ او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړي زغم به يې ولري مګر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو . ؓ (وګورئ : پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پېړيو کي � ٦٢-٦٣ مخونه � کابل - ١٣٥٧)

د ژبي يو بل ماهر دوکتور ؓ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايي ؓ ګڼلې ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کي ؓ اومه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لري ؓ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ٢٧٠-٢٧١ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شيوع نخښي نښاني اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . نور نو ستاسي خوښه (١).

سکاربورو � کاناډا

٢٨ سپتمبر ٢٠٠٠

(١)داجوابيه مقاله دګوربت مجلې اداري ته ورولېږله اوښايي خپره کړي يې وي.

سپلمیؓ وهڅولم

څوورځي وړاندي مي دخپل مصروف ژونديه سرګردانيوکي دومره وخت وموندچي په انټرنيټ کي دؓ سپلمیؓ پاڼهؓ وګورم . په دغه پاڼه کي مي د(داودجنبش هم په سيند لاهوشو) مضمون ولووست چي په دې لنډی پيل سوی و:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زیارتونه

اوپه هغه کې مې یوه ګیله ډوله یادونه دځان په باب ولیدله . ګیله داسې وهٌ ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکوزماله شره خلاص بویه ، چې هرڅومره معیاري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه یې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمندم خولیکني یې لولم ٌ.

زه دمضمون لیکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کورودانی وایم چې زمالیکني له ناخوښۍ سره سره لولي . دایې داکاډمیک چلندیوه نخښه ګڼم . خدای دې تل پرهمدې چلندتینګ ولري . ماپخپلو لیکنوکي کوم داسې څه نه دي موندلي چې هغه دې دپښتوژبې دمعیاري کولوهڅوتهٌ لغته ورکولٌ وي . زه دبل هرپښتانه په شان له خپلې ژبې سره مینه لرم اوغواړم چې داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زیات سي دعلم اوپوهنې په هره برخه کي دپښتنواړتیاوي ورپوره سي په پښتنوکي دکتاب لوستلواوخه لیکلوروحیه اوعادت پیاوړی سي .... دې عالي هدف ته درسېدوپه لاره کي ترخپله وسه اوامکاناتوپوري هڅي هم کوم . خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظریات لرم اودنورودرنو دوستانواصولو او نظریاتوته درناوی هم لرم . موږپښتنوته په کارده چې دمهاجرت په بېخونده ژوندکي له دې نوي چاپېریال څخه که نورڅه نه وي ، نودااېکي یوه خبره خوبایدهرومروزده کړواوهغه دنورو نظریاتوته په پراخ تندي غوړنیول دي . هرڅه باید پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چې زه په ځان کي ددغسي روحیې د غښتلي کولوپه لارکي ښه پوره هڅه اوکوښښ کوم .

ماته داخبره نه رامعلومېږي چې مانوددغوقلمي هڅوپه بهېرکي معیاري ژبې ته څرنګه اوچیرته لغتي ورکړې دي . البته دمعیاري ژبې داصولو ، لومړیتوبونواوپه تېره بیادلغت جوړونوپه باب خپل نظریات لرم اوهغوته پابندیم . په علمي نړۍ کي دځانګړونظریاتودرلودل باید د(لغته ورکولو) په معناتعبیرنه سي . دپښتوژبې دمعیاردمنځ ته راتګ په باب دخپلوځانګړونظریاتوپرڅنګ خوزه په پخپلو لیکنوکي د(سین اوشین) له مسئلې اوپه یو ، دوو ځایوکي داوږدې (ی) پرځای دلنډې (ی) له کارولوپرته له نورولرو او برو لیکوالوسره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم اوزمادې شعوري عادت زمادلیکنوپه پوهېدلوکي هیڅ راز ستونزه پیښه کړې نه ده . زماخپله انتباه خوداده چې زما د لیکنوپه پوهېدلوکي لراوبرلوستونکي هیڅ رازستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلي بڼه داسې څه په سترګه سوي نه دي ، چې دمعصوم هوتک په دغه لیکنه باندې مورړنه پوهېږو .

په څومحدودوافعالوکي په سین باندې دشین اړول دومره وړه او څنګزنه خبره ده چې په معیار پوري هیڅ اړه نه لري اونه په دې برخه کي داولنیواوسنیوپوهانوله خواکومه غوڅه فیصله صادره سوې ده . که دادمعیاریوه اساسي برخه وای نوزموږ فاضلو مشرانو استادانو اود پښتوژبې ستورو(علامه حبیبي،علامه رشاد او ارواښاد بېنوا) به هم داسې نه لیکلای . ماترننه پوري دهیچاله خولې داخبره نه ده اورېدلې چې ددغه سین اوشین داوښتلوله امله دې دعلامه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبيبي ، علامه رشاداواستادبېنوا په کومه ليکنه پوه سوي نه وي يادي دمطلب په پوهېدنه کي ددغوکلماتوله اسيته ،چي شمېربه يې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري . په داسي حال کي چي دهغوسلګونو کسانوفريادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معياري! جوړو سووکلماتوباندي دنه پوهېدلوله امله يې له کلونوکلونوراهيسي وهي اوڅوک يې پرچيغوغوړنه ږدي . ددې چيغويوه وړه بېلګه به درنو لوستونکوته وړاندي کړم . ماځه موده مخکي د سويس دوياناپه ښار کي يوه دوست ته خپله يوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په ليک کي يې راته کښلي وه : رساله مې څکه خوښه سوه چي ٬٬ ژبه يې همهغه ژبه ده چي علامه حبيبي ، پوهاند رښتين،استاد بينوا او علامه رشادکاروله . بې مبالغې وايم چي په دې اوسنيوزياترو ليکنو يا نه پوهېږم اويامې زړه ورته په تنګ شی اوهيسته يې وغور ځوم . ٬٬ داسېرۍ دادبياتودپوهنځی دپښتوڅانګي فارغ اوهمکارو . زما سره دلهجې يووالي نه لري اوترننه مودمخامخ ليدني فرصت هم نه دئ موندلی.

ددې له پاره چي دخپلو ليکنوداسلوب اوډول په باب مې ښاغلو لوستونکوته يولړوضاحتونه وړاندي کړي وي ، بده نه ده چي يوڅه پرعموميااتوباندي ورغږېږم .

دپښتواونوروژبود بېلابېلولهجوپه څينوکلماتوکي کانسونينټونه اوواولونه توپيرسره لري اودا توپير مراعاتول هيڅکله هم دمعيار د تر پښولاندي کولوپه معنا نه دي بلل سوي . پښتوژبه خولا دمعياريت درجې ته درسېدوپه لاره کي خالپوڅي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښيم چي په هغوکي هم تراوسه پوري چا ددغو توپيرونومراعاتول دمعياريت پر ضد کارنه دئ ګڼلی . په هندي ژبوکي د ٬٬ سري متي ــ شري متي ، درمسال ــ درمشال ، سري ديوي ــ شري ديوي ، سرينګر ــ شرينګر ، سريلانکا ــ شريلانکا...٬٬ په شان کلمات بيخي ډېردي اوهيڅ هندی ژبپوه يا عادي ليکوال ځان ته داحق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي يوسم اوبل ناسم وبولي يا دي ددې دواړوشکلونوموجوديت دژبي ګډوډي وګڼي . هر ليکوال چي له دې دوو څخه يوااستعمال کړي ، لوستونکي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ . داېې لابله ګټه ده چي په هندي ژبوپوه لوستونکي ته لاداخبره هم څرګندېږي چي ددغي ياهغي ليکني ليکوال په کومه سيمه پوري اړه لري . په انګرېزي ژبه کي د colourاو color د favour او favorد labourاو laborکلمې چي د واولونو د استعمال له امله توپيرسره لري ، دواړه رواج لري په امريکايي انګرېزي کي يې دوهم شکل اوپه انګليسی انګرېزي کي يې لومړی شکل دوددئ . ان تردې چي په قاموسو(ډيکشنريو)کي يې ددغو لغاتوڅنګ ته په لېنديوکي دايادونه هم کړې وي ، چي داشکل يې امريکايي اودابل يې انګليسي يااسټراليايي دئ . مګر يوه ته يې هم غلط نه دي ويل سوي . دانګرېزی ژبي امريکايي ، انګليسي ، استراليايي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي اوهيڅ يوه انګرېزي ژبي پر بل انګرېزي ژبي باندي دخپلي لهجې دمنلوبېځايه اوبې هدفه زيار پرځان نه دئ منلی اونه يې په دې برخه کي وخت ضايع کړی دئ . د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، يمنی ، سوريايی ، فلسطينی اونوري لهجې هره يوه په څينو برخو کي په ويلاواوليکلوکي توپيرلري خوهيڅکله يودبل ليکلواوتلفظ ته ناسم نه وايي . . په پارسي کي د(صدا ، آواز ، نداء)کلمات ټول کارول کېږي . هرڅوک يې په انتخاب

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اختیارلري . داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوریې هیسته وغورځوي . دا ټول لغتونه د پاړسي ژبي دبډایي اودلغوي زېرمي دغنانخښه ګڼي . خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه .که چاږغ وکېښ ګویا کفرېې وکړ اومعیارېې په لغته وواهه . په داسي حال کي چي داخبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت اواقلیت باندي کېږي . زماپه نظر (نجلی ، جنی ، جلی ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل)، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږي پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري . په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنوروله رواجه ایستل اوورپسې وژل دپښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتو ژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي د شین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري او دا کارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي . داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون دپښتنوپه یوه ټاکلې جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ . د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغوافعالودسین شکل لرغونی (آر) دئ .خوزما په عقیده داچي ځینولهجودغه ځانګړتیا ساتلې یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده . نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ . دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویږدلوله بابته راپیداسوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللوکي یې هر پښتون بشپړاختیارلري . عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیار یې د پښتوژبي اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ.

دپښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده . موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولوپښتنودي یوه ژبه ووایو اوپه ودې لیکو. دارازهڅه یوشاعرانه ارمان دئ اوڅرنګه چي تروخت دمخه اذان دئ ، ځکه یې نوپه عمل کي د تطبیق زمینه لږده . دټولنیز او سیاسي ژوند په داسي یوه حساس پړاوکي چي پښتانه د خپلي بقا او فناله تاریخي ازمویښت سره مخامخ دي دنوروبې شمېرو بې اتفاقیو پرڅنګ یې اوس بیا په ژبه کي دمعیار او نامعیارپه نامه دلیکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتواوپښتنوسره ظلم دئ . زه خپل پښتانه ورونه په تینګه رابولم چي له دغه راز درزونو اچولوڅخه دي تېرسي . داکارونه که څه هم له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه وي خوزماپه خیال نتیجه یې په زړه پوري نه ده.

ماته دپښتوژبي ډېري کوچنۍ لهجې لاهم داهمیت وړدي . نه هغوته ناسمي وایم اونه دهغولهجود لغاتونوااوراشوپه استعمال باندي خوابدی کېږم . په هماغه لیکنه کي مې، چي پکښې زماپه باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه)، دٌ غاښ پرغاښ کښېمنډمٌ جمله ترسترګوسوه . زه پوهېږم چي (کښېمنډم) یا (کېمنډم) زماپه لهجه کي د (کښېکښم) یا (کښېکاږم) په شکل ویل کېږي . زماپه لهجه کي د(منډل) مصدر په یوه شي کي دبل شي دننه ایستلویاچخلوپه معنا کارېږي اوډچخل عملیه له غاښ سره برابره نه راځي . زه به هیڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنډم) عبارت ونه لیکم . زه (غاښ پرغاښ کښېکاږم) عبارت دځان له پاره غوره ګڼم خوځان ته به بیاهیڅکله داحق هم ورنه کړم چي د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم . دااصطلاح په یوه پراخ اولس کي کارېږي اوداپراخ اولس زماپښتانه ورونه دي . پرېږدئ چي ددغه یوه مفهوم له پاره موږپه ژبه کي دري لغته ولرو . زمانظردلغتونوپه برخه کي بالکل روښانه دئ . زه دنوولغتونوله تحمیلولو سره مخالف یم . له دې خبري سره مخالف یم چي یوڅوک خپل له ځانه جوړسوی لغت دمعیارپه نامه په زور راباندي مني . دسپلمۍ پاڼي په نوموړي مضمون کي دښاغلي جهاني څخه هم ګیله سوې ده چيٌ ... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي اوزه یې دادشاعرپه بغاوت کې ورحسابوم ... دزهروغړپ دی تېروم یې . ٌ

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم . ماپه اصطلاح دمعیاري ژبي له پلویانوڅخه تل داغوښتنه کړې ده چي دلغاتو جوړولو پرځای دي یووارلهجې وپلټي ، که یې کوم لغت ورته وموند، هغه دي واخلي اوکه نه ، نوبیادې ورته نوی لغت جوړکړي . زماسره هرکله داانديښنه ملګرې وي چي زماپردې رواغوښتنه ولي چاترننه پوري ښه په پراخ نیت غوږنه دئ نیولئ؟ . اوس چي مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چي دمعیارعاشقانوته دپښتودیوې لویې لهجې ایکي یو لغت (سو) منلٌ دزهروغړپ دئٌ ، نوباوروکړئ چي سخت وډارېدم . له ځان سره مي وویل : یاخدایه پردې بدبختوپښتنودي څه بلانازله کړې ده . دوی ته چي دخپلي پښتودیوې لهجې دلغت کارېدلٌ دزهروغړپٌ ښکاري نوبیا موږ ولي له نوروڅخه ګیله کووچي دپوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلولیکنوڅخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي دسپلمۍ والو دغه جمله زمادمخکینۍ غوښتني دردولوله پاره جواب نه وي.

ماته د حیرانتیاځای دادئ چي دجهاني پرشعرباندي خودپښتنو د ټولو لهجوویونکي خونداخلي اودده شعر د ټولوپښتنوخوښ دئ . زما په نظرخوله معیاریت څخه مرادهم بایدداوي چي په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژردرک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندي کښېني . آیادجهاني شعرلهٌ سوٌ سره سره د ټولو پښتنوپه نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي . نوزه وایم د جهاني دشعرژبه معیاري ده . اوکه څوک وایي چي نه ، معیاري ژبه همداده چي دازه یې لیکم . ماکهٌ په سیندلاهوٌ وکېښ ، که ميٌ په لاره ځمٌ وکېښ ،که ميٌ پښې تویبېږيٌ وکېښ ، ټول ځکه معیاري دي چي سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وایي او سرزورۍ ته نوبیازه هم جواب نه لرم .

دژبي معیاريت نه دزاړه اونوي ترمنځ دمبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دفرمان په ورکولوسره . دایواوږد ژبنی پراسس (process) دئ چي که په طبیعي ډول تعقیب نه سي ،ژبې ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي یې رسولي هم دي . داطبیعي بهیر که پرچا اوږدېږي یااوږد سوي وي ، وي به . خوتعقیب یې ضروري دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. له دي بهېرسره دُ کډي مي بارېږي ، زوی مي راملاکهٌ چلندپه کارنه دئ . اوکه څوک دسوتي د زورچلند ورسره کوي نوکوي به يې . خوتاسي به يې ووينئ چي دامنډه ترکومه ځايه رسېدلای سي . له معياريت څخه بايد دملنډو داسي شی جوړنه کړوچي بس سين په شين واړوه ، نورنوهرڅه برغزوي چي وايې وايه يې .

لکه وړاندي چي مي وويل دژبي دمعيار خبره يوه اوږده تدريجي عمليه ده . په انقلابي خېزونو باندي د هغې عملي کول به هغه رازنتيجه ورکړي لکه زموږ منورينو چي غوښتل په انقلابي شعارونوباندي په افغاني ټولنه کي ټولنيزاوسياسي بدلونونه راولي خوپه پای کي يې دغه بدبخت اولس په يوويشتمه پېړۍ کي دمذهبي فناټيزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه اود شوونځي له تګه يې ورته دکفرپه اندازه ګنا ه جوړه کړه .

ماله ځان سره پتېيلې وه چي پر دغه رازموضوعګانوبه خپل وخت او انرژي نه لګوم . خوځرنګه چي په نوموړي ليکنه کي په نامه يادسوی وم اوله بلي خوادډي ليکني له امله داندېښنومارانوواخيستلم نو درنو لوستونکوته دخپلوعقايدوڅرګندتياله خاطره مي داخوپاڼي توري کړې . خدای دي وکړي چي دزړه په مطلب مي لوستونکي پوه کړي وي.

که زيارت کړم نه رارسېږي

ياټګه زه يم ياټګان دي زيارتونه (۱)

محمدمعصوم هوتک

داګسټ ديارلسمه ۲۰۰٦ ع

اوکويل ـــ کاناډا

(۱) دامقاله دښکلامجلې ځلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلوکي له دا لاندي ماخذوڅخه استفاده سوې ده:

١ ــ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معياري پښتو ، ١٣٨٤ نمريزکال

٢ ــ خيرالبيان ، دکابل چاپ ، ١٣٥٣ش

٣ ــ رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ،پښوټولنه ، کابل ، ١٣٦١ (ميزان)

٤ ــ بريالی ، عبدالکريم، دپښتوليکدود،پښتواکيډمي ، کوئټه ، ٢٠٠٠ع

٥ ــ يون ، محمداسمعيل، استادزيار، دپښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری ،١٣٧٢

٦ ــ خټک دوست محمد، بحرالعلوم (لومړی ټوک)،دمحمدمعصوم هوتک په زيار، صحاف نشراتي موسسه ،١٣٨٣ل

٧ ــ زيار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ١٣٧٩ ش

٨ ــ زيار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ويی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ١٣٦٠ ش

٩ ــ زيار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښويه ، دريم چاپ ، ١٣٨٤ش

١٠ ــ روهي ،سرمحقق محمدصديق (کانديداکادميسن) دپښتو ادبياتو تاريخ ، معاصره دوره ،١٣٧٨ش

١١ ــ رشاد، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٦ش

١٢ ــ نوميالی ، محمدانور، دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ،١٩٩٠ ع

١٣ ــ ويښ ، رازمحمد، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٧ش

١٤ ــ بينوا، عبدالروف ، پښتوروزنه ،دپښتوڅېړنوبين المللي مرکز، کابل . ١٣٥٦ش

١٥ ــ هوتک ، محمدمعصوم ، ميرزاعبدالودودهوتک،١٣٧٧ش

١٦ ــ دخان شهيدياد، دمقالومجموعه،دسرحدونوچارووزارت ، کابل ، ١٣٧٠ش

١٧ ــ افغان ياد، دمقالومجموعه،کابل پوهنتون ، دژبواوادبياتو پوهنځی ، ١٣٦٠ش

١٨ ــ رويدادلويه جرگهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ١٣٠٣ ش

١٩ ــ ډيوه (مجله)، ٤ کال ، ٢ گڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢٠ ــ ډېوه (مجله)، ٤ کال ، لومړی گڼه

٢١ ــ افغان ولس (مجله)، ٦ کال ، لومړی گڼه

٢٢ ــ افغان ولس (مجله) ، ٥ کال ، لومړی گڼه

٢٣ ــ لېمه (مجله) ،

٢٤ ــ گوربت (مجله) ، لومړی کال ، ٦ گڼه

٢٥ ــ کابل (مجله) ، ١٣٦٥ کال ، ١١ــ ١٢ گڼه

٢٦ ــ ښکلا (مجله) ، ٤ کال ، ٣ گڼه

٢٧ ــ ښکلا (مجله) ، ٣ کال ، ٦ گڼه

٢٨ ــ ورځ (مجله) ، ٦ کال ، ٣ ــ ٤ گڼه

٢٩ ــ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ١٠٤ گڼه ، اکتوبر٢٠٠٦ع

٣٠ ــ امید جریده

٣١ ــ دعبدالحمیدمومندکلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ١٣٨٣ ل

٣٢ ــ دمیرزاحنان بارکزي دېوان ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ١٣٧٠ش

٣٣ ــ دعبدالحمیدمومنددېوان،دزلمي هیوادمل په زیار،کابل ، ١٣٦٣ش

٣٤ ــ ددعبدالحمیدمومند دېوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ١٣٣٠ش

٣٥ ــ دحمیددرومرجان ، دسیدانوارالحق جیلاني په زیار،١٩٧٨ع

٣٦ ــ دلوی احمدشاه بابادېوان ، دمومن موحد په زیار،١٣٧٨ش

٣٧ ــ دلوی احدشاه بابادېوان(دېوان هرا) ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ناچاپ

٣٨ ــ دحاجي جمعه بارکزي دېوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ١٣٦٠ش

٣٩ ــ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پیښور، ١٩٥٨ع

٤٠ ــ دپښتوژبې دودې اړتیااولارې چارې (دمقالومجموعه)، ١٣٧٨ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١ ـــ پښتوچاپي آثار (دمقالومجموعه)، کابل ، ۱۳۵۷ ش

٤٢ ـــ دپښتوټولني تاريخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۵٦ش

٤٣ ـــ بينواويب پاڼه ، ٦ نومبر ۲۰۰٦ع

٤٤ ـــ ټول افغان ويب پاڼه ، ۱۱زمری ۱۳۸۵ش

٤٥ ـــ سپلمی ويب پاڼه

٤٦ ـــ دسراج الاخبارکلکسيون

٤٧ ـــ دطلوع افغان کلکسيون

٤٨ ـــ زمامتفرق ياداښتونه

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library